

Ernst Fischer och Franz Marek

Vad Lenin verkligen sagt

Originalalets titel: "Was Lenin wirklich sagte" (1969)

Översättning: Ann-Mai Köll

Svensk utgåva 1972

Lästips – andra läsvärda böcker som behandlar Lenins tänkande

Henri Lefebvre: [Lenins tänkande](#)

Marcel Liebman: [Lenins leninism](#)

Georg Lukács: [Lenins tankevärld](#)

Innehåll

Biografiska data.....	1
Inledning.....	4
1. Revolutionärens roll	6
2. Partiet	12
3. Teori och revolution	15
1. Borgerligt-demokratisk och socialistisk revolution	15
2. Krig, imperialism och revolution	19
3: Nation och revolution.....	25
4. <i>Staten och revolutionen</i>	30
5. Proletariatets diktatur	36
6. Strategi och taktik.....	45
1. Demokrati och socialism.....	45
2. Radikalism och sekterism.....	48
3. Taktikens konst	56
7. Efter revolutionen.....	63
8. Om krig och fred	73
9. Leninismen	81

Biografiska data

- 1870 22 april: Vladimir Iljitj Uljanov föds i Simbirsk (i dag Uljanovsk).
- 1887 20 maj: Lenins äldste bror, A. I. Uljanov avrättas för deltagande i ett attentat mot Alexander III.
22 juni: Lenin slutar gymnasiet med guldmedalj.
Augusti: Lenin skrivs in vid universitetet i Kasan. Första kontakten med revolutionära studentkretsar.
17 december: Lenin relegeras på grund av deltagande i studentrörelsen.
19 december: Utvisning ur Kasan under poliseskort.
- 1888 Oktober: Återvänder till Kasan. Första kontakten med marxistiska kretsar.
- 1889 Flyttar till Samara.
- 1890 Lenin översätter Kommunistiska manifestet.
- 1891 Avlägger examen som externelev vid den juridiska fakulteten i St Petersburg.
- 1893 Lenin föredrar sina första marxistiska arbeten för likasinnade. Kontakt med arbetargrupper.
- 1894 Lenin övertar ledningen för socialdemokraterna i St Petersburg. Han författar sitt första stora arbete: *Vad är "Folkvännerna" och hur kämpar de mot socialdemokraterna?*, som utkommer legalt i flera upplagor.
- 1895 Maj: Första utlandsresan. Lenin tar i Schweiz kontakt med Gruppen för arbetets frigörelse (Plechanov). Uppehåll i Paris och Berlin.
Hösten: Lenin grundar i St Petersburg Kampförbundet för arbetarklassens frigörelse. Flygblad, broschyrer.
- 1897 10 februari: Lenin döms till tre års förvisning till Sibirien. Artiklar, recensioner, översättningar. Han arbetar på sitt omfattande verk: *Kapitalismens utveckling i Ryssland*, som han avslutar 1899; det utkommer legalt under namnet Vladimir Iljin.
- 1898 Lenin översätter "De engelska fackföreningarnas teori och praktik" av S. och B. Webb tillsammans med N. K. Krupskaja, som han gifte sig med den 22 juli. Kautskys "Bernstein och det socialdemokratiska programmet".
- 1900 10 februari: Slut på förvisningen.
Juli: Resa i utlandet.
December: Det första numret av *Iskra* (Gnistan) utkommer i München.
- 1902 Mars: I Stuttgart utkommer Lenins *Vad bör göras?* April: Lenin flyttar med Iskra till London.
- 1903 Flyttning till Paris, verksamhet bland emigranterna. Slutet av april: Flyttning med Iskra till Genève.
30 juli-23 augusti: II partikongressen med den 1898 grundade ryska socialdemokratin, först i Bryssel, sedan i London.
1 november: Utträde ur Iskras redaktion, som har fått en majoritet av mensjeviker.
- 1904 19 maj: *Ett steg framåt, två steg tillbaka* publiceras i Genève.
- 1905 4 januari: Lenins nya tidning *Vperjod* utkommer i Genève.
9 januari: Början på den revolutionära utvecklingen i Ryssland.
25 april-10 maj: III partikongressen med den ryska socialdemokratin utan mensjeviker, under Lenins ordförandeskap.
Juni—juli: Lenin skriver *Socialdemokratins två taktiska linjer i den demokratiska revolutionen*.
Slutet av oktober: Lenin far till Ryssland.
- 1906 IV ("försonings")partikongressen med den ryska socialdemokratin, med deltagande av båda

- fraktionerna.
- 1907 13 maj-1 juni: V partikongressen i London.
8 juli: Lenin blir de ryska socialdemokraternas företrädare i den Socialistiska internationalens sekretariat.
9 juli: *Om bojkotten*.
18-23 augusti: Deltagande vid Socialistiska internationalens kongress i Stuttgart.
25 december: Början på Lenins andra exil.
- 1908 Lenin skriver *Materialismen och empiriokriticismen* som utkommer i maj i Moskva. Flyttning från Schweiz till Paris.
- 1910 Juli: Lenin besöker Gorkij på Capri.
28 augusti-3 september: Deltagande i Socialistiska internationalens kongress i Köpenhamn.
- 1911 Slutet av augusti: Lenin organiserar en partiskola i Longjumeau nära Paris.
- 1912 18-30 juni: Bolsjevikerna konstituerar sig i Prag som ett eget parti. Lenin flyttar till Krakow för att bättre kunna leda den nya tidningen Pravda.
- 1913 31 maj: I Pravda publiceras *Det efterblivna Europa och det avancerade Asien*.
Juli: Pravda förbjuds. Ersättningstidningar.
- 1914 Januari: överläggning om den bolsjevikiska parlamentsfraktionens arbete i Krakow.
8 augusti: Lenin häktas efter krigsutbrottet av de österrikiska myndigheterna. Flyttar till det neutrala Schweiz.
Uppsatser och broschyrer om kriget, internationalens sammanbrott och dylikt.
- 1915 Augusti: *Om parollen Europas Förenade Stater*.
2-4 september: Deltagande i konferensen mot kriget i Zimmerwald, där Lenin organiserar vänsterflygeln.
- 1916 Juli: Lenin avslutar sin bok *Imperialismen som kapitalismens högsta stadium*.
September: *Den proletära revolutionens militärprogram*.
- 1917 10 mars (24 februari enligt gamla tideräkningen): Början till revolutionen i Ryssland.
20 mars: Lenin påbörjar *Brev från fjärran*.
9 april: Lenin och Krupskaja avreser till Ryssland.
16 april: De tas emot på den finska stationen i St Petersburg.
17 april: *Apriltoser* om revolutionens perspektiv.
22 april: Artikeln *Om dubbelväldet* publiceras i Pravda.
4 juli: Julidemonstration. Lenin söks av polisen.
8-16 augusti: Bolsjevikernas fjärde kongress utan Lenins deltagande.
4 september: Lenin flyttar till Finland.
Augusti—september: Lenin skriver *Staten och revolutionen*.
September: *Den hotande katastrofen och hur man bör bekämpa den, Om kompromisser, Kommer bolsjevikerna att kräva statsmakten?, Marxism och uppror osv.*
20 oktober: Återvänder till St Petersburg.
7 november (25 oktober enligt gamla tideräkningen): Början på det väpnade upproret. Lenin talar på ett möte i sovjeten i Petrograd.
8 november: Lenin skriver utkast till dekretet om freden, om jorden, om sovjetregeringens bildande. Han talar på allryska sovjetkongressens kvällsplenum och blir vald till ordförande i folkkommissariernas råd.
12 november: Till befolkningen.
- 1918 10 februari: Telegram till fredsdelegationen i Brest-Litovsk, som fordrar omedelbart fredsslut med Tyskland.
21 februari: *Om revolutionära fraser*.

- 15 mars: Den extra allryska sovjetkongressen godkänner Lenins ståndpunkt i fråga om fredsslut.
 28 april: *Sovjetmaktens aktuella uppgifter*.
 30 augusti: Socialrevolutionären Kaplan skjuter på Lenin och skadar honom svårt.
 10 november: Lenin avslutar *Den proletära revolutionen och renegaten Kautsky*.
- 1919 2-6 mars: Den Kommunistiska internationalens grundande och första kongress.
 28 juni: Lenin avslutar *Det stora initiativet*.
 30 oktober: *Ekonomi och politik under den proletära diktaturens epok*.
- 1920 27 april: Lenin avslutar *Radikalismen — kommunismens barnsjukdom*.
 19 juli-7 augusti: Kommunistiska internationalens andra kongress.
 30 december: Tal om fackföreningar inför sovjetkongressens delegerade.
- 1921 25 januari: Lenin avslutar broschyren *Än en gång om fackföreningarna, läget för närvarande och Trotskijs och Bucharins fel*.
 8-16 mars: Rysslands Kommunistiska partis (bolsjevikernas) tionde kongress. Upproret i Kronstadt slås ned.
 21 april: Broschyren *Om naturaskatten* avslutas.
 22 juni-12 juli: Kommunistiska internationalens tredje kongress.
 6 december: Lenin ber Gorkij vända sig till G B Shaw och H G Wells för att dessa skall medverka vid hjälpaktionen för det hungrande Ryssland.
- 1922 Slutet av februari: *En publicists anteckningar: Om bestigandet av höga berg*.
 2 maj: Till Pravdas tioårsdag.
 26 maj: Lenins första svåra sjukdomsfall. 1923
 4-6 januari: *Om Kooperationen*.
 16-17 januari: *Om vår revolution*.
 2-9 februari: *Hellre mindre, men bättre*.
- 1924 21 januari: Lenin dör.

Inledning

Författarna till boken Vad Marx verkligen sagt ger sig här in på vågspelet att på knappt tvåhundra sidor framställa ”vad Lenin verkligen sagt”. Det är mycket svårare, ty Marx var trots sin ledande roll i den Internationella arbetarassociationen framför allt teoretiker, medan Lenin trots sina teoretiska arbeten framför allt var revolutionens strateg och taktiker.

Marx kallade *Kapitalets* första band för det mest fruktansvärda skott som någonsin avfyrats mot bourgeoisins huvud. Lenin avbröt sitt manuskript till *Staten och revolutionen* med följande ord:

”Föreliggande broschyr är skriven i augusti och september 1917. Jag hade redan då gjort utkastet till närmast följande kapitel, det sjunde: ‘Erfarenheterna från de ryska revolutionerna 1905 och 1917’. Men jag har inte hunnit skriva en enda rad om detta utom rubriken. Den politiska kris, som föregick oktoberrevolutionen 1917 ‘hindrade mig’. Man kan bara glädja sig åt ett sådant ‘hinder’. Men broschyrens andra del (ägnad åt ‘Erfarenheterna från de ryska revolutionerna 1905 och 1917’) måste vi troligen uppskjuta för en längre tid. Det är angenämare och nyttigare att göra ‘erfarenheter av revolutionen’ än att skriva därom.

Petrograd den 30 november 1917. Författaren¹ *

Det sjunde kapitlet blev aldrig skrivet, utan dikterades för verkligheten; revolutionens motsägelsefulla, motsträviga verklighet, som omintetgör många utkast, omvälver många föreställningar, korrigerar många teorier genom praktiken.

Det livsverk som Marx efterlämnade är alltså mer enhetligt, avslutat, trots sin ymnighet lättare att överblicka än det ofulländade livsverk, så överfullt av extrema situationer, djärva antiteser, plötsliga vändningar som efterlämnades av den man som förberedde världshistoriens största revolution, förde den till seger, och efterlämnade den som en väldig torso.

Författarna — Franz Marek som förde pennan, Ernst Fischer som medarbetade — stod därför inför överväganden som de inte vill undanhålla läsarna. Skulle de i sitt sammanhang skildra och tolka de händelser, på vilka Lenin reagerade teoretiskt, strategiskt, taktiskt — varvid hans anda, hans vilja också påverkade dem? Skulle de kritiskt utreda Lenins teorier, hans olika strategiska och taktiska beslut, och konfrontera dem med andra marxistiska uppfattningar, eller skulle de framför allt låta Lenin tala och bara kommentera honom i den mån det är absolut nödvändigt för förståelsen? De har beslutat sig för den tredje metoden, men har delat upp boken i frågekomplex och valt ut karakteristiska citat. Max Webers påstående, att redan urvalet är en värdering, gäller också denna bok.

Det är inte någon kanoniserad Lenin, inte något helgon eller någon kyrkofader, som skall komma till tals i vårt urval, utan en revolutionär ledare och tänkare, en människa med sina motsägelser.

När Stalin för första gången deltog i ett möte för delegerade, där Lenin skulle tala, frågade han, när denne skulle komma. ”Där står han!” blev svaret. I mitten av en grupp såg Stalin en på intet sätt iögonenfallande man, som talade med de delegerade, vänligt hörde på och livligt svarade. Stalin blev överraskad. Han hade föreställt sig att alla skulle sitta på sina platser och vänta ... och

¹ W. I. Lenin Werke, band 25, sid 507 (Valda verk, band II, del 1, sid 328)

* Samtliga Lenin- och Marxcitater härrör från en utgåva av Dietz Verlag: W.I. Lenin *Werke*, Berlin 1961-1965, band 1-40, respektive Marx-Engels *Werke*, Berlin 1966-1968, band 1-39. (Någon motsvarande utgåva på svenska finns inte. Hänvisningar inom parentes gäller den svenskspråkiga utgåvan av V. I. Lenin: *Valda verk*, I och II, Moskva 1956. Resterande citat har översatts från Fischer-Mareks tyska manuskript. En viss otillförlitlighet har därvid inte kunnat undvikas.. ö. a.)

plötsligt inte ett ljud: Den hittills osynlige Ledaren steg upp i talarstolen.

Mitt bland de andra, vänlig, livlig, otvungen, en man för vilken varje förkonstling var främmande, varje distanserat patos förhatligt: det var Lenin ”privat”. Allt ”privat” hade dock nedbringats till ett minimum, existerade som en sidolinje. Inte heller denna ”sidolinje” är emellertid irrelevant, så t. ex. då Lenin nekade sig att höra Beethovens musik, eftersom den rörde honom till tårar i en tid då man måste vara hård, eller då han gav personlig hjälp till sin politiske motståndare Martov, utan centralkommitténs vetskap. Denna vänliga, hjälpsamma, uppmärksamma och anspråkslösa person fanns — men väsentlig var den därmed identiska människan, som ständigt var besatt av sitt mål, och förtärdes av det.

De tsaristiska bödlarna hade 1887 avrättat den då sjuttonårige Vladimir Iljitj Uljanovs äldste bror. En post stod vakant, Lenin trädde i den dödes ställe. Hans liv var ställföreträdande i ordets djupaste mening — varvid det inte gällde brodern så mycket som saken, vars blodsvittne denne hade blivit: revolutionen mot ”Mörkrets rike” som Dobroljubov kallade tsarens herravälde, för ett Ryssland som inte längre skulle vara barbariskt, utan demokratiskt och socialistiskt. Lenin var fullkomligt ett med saken, men ojämförligt mer än dess verkställare; han inspirerade den samtidigt, han var inte bara en representant för historiska tendenser, utan påverkade dessa, var med och bestämde dem, övade inflytande över deras riktning och påskyndade utvecklingstakten. Denna sak var ingenting givet, format, färdigt, utan befann sig ständigt i ett tillstånd liknande den smälta, glödande metallen, som behöver en skapande mästare för att ge den form.

Lenin var en vulkan av revolutionär lidelse. Några korta filmremsor, som bevarade honom åt eftervärlden som talare, låter oss leva med i denna lidelse, dynamik och vitalitet. Med sina gester knådar han, formar och spränger ordet, med hela sin kropp kastar han sig in i den mening, som han uttalar, slungar sig in i massan, som skall övertygas och ryckas med i hans orubbliga vilja. Han vill att alla skall förstå honom, bildade marxister och icke läskunniga bönder; han accentuerar, överdriver, upprepar — och plötsligt stiger ur agitationen och undervisningen en liknelse av poetisk intensitet (som t. ex. den om att bestiga höga berg, som Bertolt Brecht beundrade) eller en explosiv vits. Han, den outtröttlige, som hade förmåga att på en enda dag hålla ett halvt dussin tal eller skriva lika många artiklar, var inte rädd för upprepningar: tvärtom, samma sak sägs hundra gånger, till dess att den inte bara fastnar ytligt, utan blir en del av människornas kött och blod. Också många uppsatser, utprop och pamfletter som Lenin skrev ger intryck av talade ord. Adjektiven snubblar över varandra; ett enda räcker inte, han söker ett starkare och ett ännu starkare, det måste vara åtminstone tre, och ibland är det fem eller sex, för att uppnå ett maximum av genomslagskraft, men också av precision.

Lenin är inte bara en vulkan, hans hjärna arbetar som revolutionens laboratorium, exakt och utan avseende på förväntningar och förhoppningar. Ofta är den, spänd till det yttersta, inte beredd att erkänna riktigheten av de första, misslyckade proven. Ovilligt tillbakavisar han dem; han har djupt borrar sig in i en situation, anser inte möjligheterna uttömda, söker övertyga sig själv och andra, att det med än större ansträngningar, med ett tillräckligt mått av vilja — trots oroande testresultat — ännu går att uppnå det eftersträfvade. Under sådana tider överröstar Lenin alla invändningar, polemiserar med yttersta häftighet mot politiskt oliktänkande eller mot dem som förordar en annan taktik, och skymfar motståndaren med skoningslös grovhet (hans epigoner, hur lite de än liknar honom, har övertagit denna metod). Men Lenin, ”voluntaristen”, som vill avtvinga omständigheterna det för stunden omöjliga, lyssnar samtidigt med största uppmärksamhet på verkligheten; han ger akt på hur anonyma arbetare och bönder förhåller sig, registrerar förändringar i massornas reaktion på händelserna, på förskjutningar i de samhällliga styrkeförhållandena, och plötsligt slår han om rodet, beslutar sig för återtåg, för kompromiss, för strate-

gisk omgruppering.

Långt ifrån att betrakta sig själv som ofelbar — obekymrad om det som andra politiker kallar ”prestige”, och vars förlust de fruktar mer än att hålla fast vid ett felaktigt beslut med alla dess omkostnader — förenar Lenin våldsamt djärvhet med avvägande besinning, radikalism med realism. Han räds inte tillspetsade formuleringar, men avskyr den revolutionära frasen. Besatt av sitt mål, tar han samtidigt hänsyn till verkligheten (verkligheten inte som den statistiskt gripbara konstellationen av ögonblick, utan dess tendenser, dess rörelse, dess ännu oformliga framtid). Lenin sätter sig i avgörande dagar och timmar inte sällan över majoriteten — t. ex. den 16 april 1917 vid sin ankomst i St Petersburg, när han proklamerade övergången från den borgerliga till den proletära revolutionen, eller inför det väpnade upproret i oktober 1917, eller vid överläggningarna om freden i Brest-Litovsk i februari 1918. I sådana situationer var han tvär och otålig mot gamla medkämpar som satte sig upp mot honom; men han förstod att ständigt åter dra med sig de tillbakastötta, att samarbeta med högst skilda revolutionärer, att ena dem till en stark kampgemenskap samtidigt som han respekterade deras egenart. Också efter det fatala beslutet av bolsjevikernas tionde partikongress (8-16 mars 1921) om partiets ”monolitiska” karaktär, om förbudet mot fraktioner, har Lenin inte avvisat öppna uppgörelser i partiet; han fordrade visserligen disciplin, men ingen kasernkommunism.

Han fördömde motsägelse mellan ord och gärning som en av de avskyvärdaste lasterna i det borgerliga samhället, han förkunnade enheten mellan teori och praktik som ett viktigt drag i den vetenskapliga, den revolutionära socialismens väsen. Samtidigt befann han sig inte sällan i ett kraftfält, där jämvikten mellan teori och praktik var mycket labil. Som varje stor revolutionär har också han överskattat utvecklingens takt, han väntade sig av nästa dag det, som knappast det närmaste årtiondet förmått ge. För att påskynda praktiken har han ibland inte bara låtit teorin följa av objektiva förutsättningar, utan anpassat den till sitt eget temperament, till de omedelbara målsättningarnas krav. ”I början var handlingen!” — För nästan ingen annan gäller detta Fausts påstående som för Lenin.

Gällde det för Marx framför allt den revolutionära kunskapen, så gällde det för Lenin framför allt den revolutionära handlingen.

Den ryske ”formalisten” L M Lissitzky har skisserat ett monument som motsvarade Lenins geni: en stålkonstruktion; en radiomast eller något liknande som slungas snett genom rummet — det vetenskapligt-tekniska århundradets accent aigu. Det slanka metalltornet har inte — som de lutande tornet i Pisa — slagit sig till ro, utan är ett verk i rörelse: en katapult, i färd med att kastas in mot världens sköte. Och detta sköte, på en förskjutna plattform, beredd att flyga sin väg, är Lenin, han upprepar med samma häftiga rörlighet katapultens rörelse, framkallar den kanske till och med. Man känner att detta sköte i nästa ögonblick kommer att flyga in i det okända, mot en nära eller avlägsen framtid, mot dagar och år som skakar världen.

1. Revolutionärens roll

Från Hegel övertog Marx och Engels övertygelsen att historien inte är ett antal inbillade handlingar och inbillade personer, inte heller en anhopning av blotta fakta, eller en följd sammanhangslösa händelser, eller en summa av skilda historier. De gick längre än Hegel, då de inte nöjde sig med den hegelska ambitionen att genomtränga händelsernas brokiga yta för att gripa utvecklingens väsen och göra denna känd.

För dem var det ett oavvisligt krav att på grundval av de kända lagbundenheterna genomföra de nödvändiga förändringarna. De ville ställa de olösliga motsättningarna och oundvikliga tenden-

serna mot den förstenade verkligheten. De var övertygade om att de förhållanden, under vilka människorna lever och tjänar sitt uppehälle, i stor utsträckning betingas av äganderätten till de avgörande produktionsmedlen. Dessa produktionsförhållanden måste i sista hand motsvara produktivkrafternas utveckling, de verktyg och instrument som människorna utvecklar i sin uppgörelse med naturen, människornas metoder, erfarenheter och arbetsformer, deras vetande och insikter.

Marx och Engels liknade någon gång den historiska rörelselagens verkan vid en naturvetenskaplig process, för att understryka det viktigaste i deras nya teori. Men de hänvisade ofta till yttersta försiktighet vid en jämförelse mellan historiska tendenser och naturlagar. Människorna är bärare av ett föränderligt samhälle och upphovsmän till en av dem påverkad förändring, de är på samma gång författare och skådespelare i det historiska dramat. När de en gång kommit rörelselagen på spåren, kan de medvetet och vetenskapligt ta med den kända lagbundenheten i kalkylen, arbeta i dess riktning och förkorta och mildra det nya samhällets födslovåndor.

Denna komplicerade historiefilosofi blev en credo för miljoner arbetare. Dessa förband den av Marx och Engels utarbetade rörelselagen med övertygelsen om den socialistiska revolutionens oundviklighet, om oundvikligheten av att de kapitalistiska egendoms- och produktionsförhållandena avlöstes av ett samhället som bygger på socialisering av produktionsmedlen. Så som kapitalismen följde på feodalismen, så skulle socialismen följa på kapitalismen. Läromästarnas varning att den historiska utvecklingens tendenser inte gav någon försäkring mot en undergång i barbari glömdes, överröstades av stridsropet: "Världen är vår trots allt." Med massrörelsens frammarsch blev marxismen mekaniskt förenklad och praktikens filosofi reducerades till en fatalism som paralyserade beslutsamhet och ansvar med "historiens orubbliga gång". Naturlagarna fick stå modell för samhällsformationernas succession i historien. Utvecklingen mot socialism gällde för att vara lika oundviklig — hånade senare Gramsci — som utvecklingen av en lavin, vars fall man segervisst kan avvakta. Man förväxlade den med en automat, i vilken man stoppar in för fem lire industriell kapitalism för att på andra sidan apparaten plocka fram för fem lire politik och socialism.

Så uppstod en institutionell ideologi, som med anspråk på vetenskap predikade en mystifierande vulgärmaterialism.

Lenins betydelse i marxismens historia består i att han förvisso inte utan motsägelser, inte fri från sina samtidas fel — åter uppfattade marxismen som praktikens filosofi. För honom var insikten, beslutsamheten och de moraliska kraven viktiga delar av en historisk nödvändighet, som inte verkade oavhängigt av människorna utan var beroende av deras erfarenheter och beslut. Den samhälleliga utvecklingen slår igenom, eftersom man antar att allt fler människor kommer att verka för den. Anklagelsen för voluntarism, som kom redan under Lenins livstid, beror på bristfällig kunskap, eller ännu oftare felaktig kunskap, om den marxistiska historiefilosofins väsen. Den är i viss mening förståelig, eftersom denne praktiker, agitator och propagandist, ledare för ett agerande parti tydligare och mer pregnant än Marx och Engels framhävde viljekomponenten i sin uppgörelse med det mekanistiska och fatalistiska missbruket av marxismen.

Denne syn fick sitt första uttryck i tjugofyraåringens uppgörelse med de s. k. narodnikerna. Dessa företrädde uppfattningen att Ryssland kunde hoppa över den industrikapitalistiska utvecklingen och utveckla socialistiska levnadsformer ur kvarlevorna av bygemenskapen. I sin stora pamflett *Vad är "Folkvännerna" och hur kämpar de mot socialdemokraterna* visade Lenin att den industrikapitalistiska utvecklingen i Ryssland redan var långt framskriden och omöjlig att hejda, och att de politiska perspektiven måste härledas ur vetenskapligt fastställbara fakta. Denna ståndpunkt är inte på något sätt ett resultat av en mekanistisk historieuppfattning, för vilken människorna bara är marionetter som på ett gåtfullt sätt väckts till liv genom den historiska

nödvändighetens inneboende lagar, som en publicist bland narodnikerna skrev. Den marxistiska historieuppfattningen förkastar ingalunda

”människans förnuft eller samvete eller omdömet om hennes handlingar. Alldeles tvärtom: endast den deterministiska uppfattningen tillåter ett strängt och riktigt omdöme, i stället för att vältra allt möjligt över på den fria viljan. Lika litet gör idén om den historiska nödvändigheten det ringaste intrång på personlighetens roll i historien: hela historien är sammansatt just av handlingar av individer, vilka utan tvivel handlar. Den verkliga fråga, som uppstår vid värdesättningen av en individs offentliga verksamhet, är: Under vilka betingelser tryggas framgång för denna verksamhet? Var finns garantin för att denna verksamhet inte förblir en isolerad akt, som drunknar i ett hav av motsatta akter? I detta består också den fråga, som löses på olika sätt av socialdemokraterna och av de övriga ryska socialisterna: På vilket sätt bör den verksamhet, som är inriktad på att förverkliga den socialistiska ordningen, dra med sig massorna för att medföra allvarliga resultat? Det är klart att denna frågas lösning direkt och omedelbart är beroende av föreställningen om grupperingen av de samhällseliga krafterna i Ryssland, om klasskampen, vilken gestaltar den ryska verkligheten.”²

Lenin gick emot föreställningen att marxisterna pressar in verkligheten i hegelianska eller marxiska scheman. Den framväxande industrialiseringen, kapitalkoncentrationen, produktionsprocessens församhälleligande och så vidare är objektiva och vetenskapligt fastställbara uttryck för en historisk tendens som leder till en ny livsordning.

”Utan förbehåll lånar marxisterna från Marx’ teori endast de värdefulla metoder, utan vilka det är omöjligt att klargöra de sociala förhållandena, och följaktligen anser de kriteriet för sitt omdöme om dessa förhållanden ingalunda ligga i abstrakta schema och dylikt nonsens, utan i den omständigheten att detta omdöme är riktigt och överensstämmer med verkligheten.”³

Den industrikapitalistiska utvecklingen är i jämförelse med de barbariska, halvfeodala förhållandena progressiv inte minst ”eftersom den väcker arbetarnas tankeverksamhet, eftersom den låter dova och oklara känslor av otillfredsställelse bli till medveten protest”.⁴ Socialisternas uppgift består, teoretiskt, i att konkret undersöka och, praktiskt, i att hjälpa arbetarna att tillägna sig denna teori och att finna ”den för våra förhållanden lämpade organisationsformen”. ”Under dessa betingelser smälter teoretiskt och praktiskt arbete samman till ett enda arbete”.⁵ Marxismen förklarar ”den strängaste och högsta vetenskaplighet med revolutionär anda”, och marxisternas omedelbara uppgift består just i ”att lansera kampens riktiga paroll”.⁶

Denna enhet av teori och praktik, av verklighet och kampparoll, av lagbundenhet och viljeavgörande är grunden för en skapande tolkning av marxismen, sådan Lenin sammanfattade den i en tillspetsad form i uppsatsen *Vårt program*. Denna skrevs i landsflykt 1898, samma år som det ryska socialdemokratiska partiet grundades. Det gällde inte att begära någon valfri plan för att omvandla samhället och att hålla moralpredikningar för kapitalisterna, ”utan att organisera klasskampen och leda denna kamp, vars slutmål är erövringen av den politiska makten genom proletarietet och organiserandet av det socialistiska samhälle”.⁷

”Vi betraktar ingalunda Marx’ teori som något avslutat och oantastligt. Tvärtom är vi övertygade om att den bara har lagt grunderna till den vetenskap som socialisterna måste vidareutveckla i alla riktningar, om de inte vill bli efter det verkliga livet. Vi anser att det för ryska socialdemokrater

² W. I. Lenin Werke, band 1, sid 152 (Valda verk, band I, del 1, sid 69 f)

³ Ibid, sid 189 (Ibid sid 113 f)

⁴ Ibid, sid 234

⁵ Ibid, sid 302

⁶ Ibid, sid 334

⁷ W. I. Lenin Werke, band 4, sid 205

är särskilt nödvändigt att självständigt vidareutveckla Marx' teori, ty denna teori ger endast de allmänna riktlinjerna, som i partikulära fall tillämpas på England på ett annat sätt än på Frankrike, på Frankrike på ett annat sätt än på Tyskland, på Tyskland på ett annat sätt än på Ryssland.”⁸ Senare, i en tid då man jonglerade med Lenin-citat i övermått, har man bara sällan kommit ihåg dessa satsen.

Vid tillämpningen på Ryssland blottlägger nu Lenin viljekomponenten i den samhälleliga utvecklingen, framför allt i sitt berömda arbete *Vad bör göras?* Detta banbrytande verk skrevs i början av 1902 i uppgörelsen med de s. k. ekonomisterna, en rysk variant av den av den tyske socialdemokraten Eduard Bernstein förfäktade revisionismen, vars grundtankar kulminerade i satsen: ”Målet är ingenting, rörelsen är allt.” Den ryska varianten koncentrerade sig på rekommendationen att arbetarna skulle nöja sig med den fackligt-ekonomiska kampen, som förr eller senare skulle leda till politiska resultat, som var sådana att marxistiska intellektuella och borgerligt liberala gemensamt skulle kunna propagera för dem. Det motsvarade den mekanistiska uppfattningen av samhällsutvecklingens lagbundenhet, att ekonomisterna rekommenderade att man skulle förlita sig på massornas spontana rörelse.

Tvärtom, svarade Lenin, består den marxistiska teorins betydelse i att förutse och utveckla de riktiga perspektiven för kampen. Därför kan det inte finnas någon revolutionär rörelse utan en revolutionär teori. Därför kan avantgardets roll endast innehas av ett parti som leds av en revolutionär teori, i synnerhet som historien har ställt de ryska arbetarna inför en uppgift ”som är den mest revolutionära av alla aktuella uppgifter som föreligger proletariatet i något annat land”.⁹ Uppfostran till medveten kamp, till revolutionärt medvetande, är marxisternas mest avgörande uppgift. Det spontana elementet i massornas kamp, omkring nittioalet, var medvetenhetens embryoform. Senare visade sig ”flera andra symtom på medvetenhet. De systematiska strejkerna tyder på begynnelsestadier av organiserad kamp. Men ännu fattas dem insikten om klass-intressenas oförsonlighet, det spontana elementet överväger ännu, då det framför allt handlar om en facklig kamp och ännu ingen socialistisk kamp.” Det socialistiska medvetandet kan endast tillföras arbetarklassen utifrån, genom de marxistiska intellektuella.

Alla länders historia vittnar om att arbetarklassen med enbart sina egna krafter kan utforma endast en tradeunionistisk medvetenhet, d. v. s. övertygelse om nödvändigheten av att sammansluta sig i förbund, att föra kamp mot arbetsgivarna, att kräva av regeringen att den utfärdar en eller annan lag, som är nödvändig för arbetarna o. s. v. Socialismens lära växte däremot fram ur de filosofiska, historiska och ekonomiska teorier, som utarbetades av bildade representanter för de besittande klasserna — av intellektuella. Den moderna vetenskapliga socialismens grundläggare, Marx och Engels, tillhörde också själva på grund av sin sociala ställning den borgerliga intelligentsian.”¹⁰

Det politiska medvetandet uppkommer inte automatiskt ur den fackliga kampen. Bland arbetarna dominerar den borgerliga ideologin, ty den är äldre än den socialistiska, mer mångsidigt utvecklad, och den förfogar över mångfald fler medel för sin spridning. Arbetarklassen känner sig spontant dragen till socialismen, men de marxistiska intellektuella kan inte förlita sig på denna spontanitet och trava efter utvecklingen som, ”Arbetarrörelsens enkla tjänare”. Det vore ett förnekande av varje strategi och taktik.

”Det är just att förringa de klassmedvetna kämparnas initiativ och energi, medan marxismen

⁸ Ibid, sid 205

⁹ W. I. Lenin Werke, band 5, sid 383 (Valda verk, band I, del 1, sid 178)

¹⁰ Ibid, sid 386 (Ibid, sid 181)

däremot ger socialdemokratens initiativ och energi en mäktig impuls, öppnar de vidaste perspektiv för honom, ställer till hans disposition (om man kan uttrycka sig så) de väldiga krafterna hos miljoner och åter miljoner arbetare som 'spontant' reser sig till kamp!"¹¹

Revolutionärens roll består därför inte i att förlita sig på den spontana rörelsen; han måste utveckla massornas politiska medvetande genom analyser av alla sidor av det samhällsliga livet, inte bara den ekonomiska. Han måste övertyga massorna om den revolutionära aktivitetens nödvändighet, inte bara med utgångspunkt från ekonomiska dagsfrågor, utan också genom avslöjanden om polisens bestialiska metoder, om förföljelser av religiösa sekter, misshandel av bönder, militärens trakasserier, förföljelser av t. o. m. de harmlösaste kulturella förströelser.

"Det är socialdemokraternas uppgift att omvandla denna tradeunionistiska politik till en socialdemokratisk politisk kamp, att utnyttja de glimtar av politiskt medvetande, som den ekonomiska kampen väckt hos arbetarna, till att höja arbetarna till socialdemokratisk politisk medvetenhet."¹²

Därför är det de marxistiska intellektuellas plikt att förmedla politiskt vetande till arbetarna, och inte nöja sig med att betrakta politiken som den intellektuella elitens område. Idealet för en arbetarfunktionär är inte fackföreningsfunktionären, som nöjer sig med att hjälpa arbetarna i den ekonomiska kampen.

"Det kan inte nog betonas att detta ännu inte är socialdemokrati, att socialdemokratens ideal inte får vara en fackföreningssekreterare utan en folktribun, som förstår att reagera mot alla slags yttringar av godtycke och förtryck, var de än äger rum, vilket samhällsskikt eller vilken klass de än berör, förstår att sammanfatta alla dessa yttringar till en totalbild av polisvåldet och den kapitalistiska utsugningen, förstår att utnyttja varje småsak till att klargöra sin socialistiska övertygelse och sina demokratiska krav för alla, till att klargöra för alla och envar den världshistoriska betydelsen av proletariats frihetskamp."¹³

Denna uppgift har de marxistiska intellektuella hittills inte kunnat uppfylla, eftersom de inte varit uppgiften vuxna och eftersom de inte förfogade över tillräckligt skolade organisatörer och ledare för att ställa sig i spetsen för rörelsen. Amatörmässigheten i organisatoriska frågor gynnas bara av tillbedjan till spontaniteten, vilket i sin tur leder till att man vördnadsfullt betraktar det ryska proletariats bakdel. Också organiserandet är en konst. Vill man höja arbetarna till revolutionärernas nivå, måste man övervinna revolutionärens degradering till amatör.

Hela föreställningsvärlden i *Vad bör göras?* det mest betydande verket i marxismens historia mot den fatalistiska tolkningen av den vetenskapliga socialismen, kan sammanfattas i den berömda satsen: "Ge oss en organisation av revolutionärer och vi skall vända upp och ner på Ryssland!"¹⁴ Om denna organisation borde revolutionärerna drömma. "Jag skrev ned dessa ord och blev förskräckt." Lenin formulerar samtalspartnerns invändning: "Jag frågar, har en marxist över huvud taget rätt att drömma, ifall han inte glömmer att mänskligheten enligt Marx alltid förelägger sig uppgifter som den kan förverkliga ..." — "Jag skall försöka". svarar Lenin, "göm mig bakom Pisarev: 'Det finns olika slags disharmoni', skrev Pisarev i samband med disharmonin mellan dröm och verklighet.' ... Disharmonin mellan dröm och verklighet gör ingen skada, bara den drömmande allvarligt tror på sin dröm, om han uppmärksam iakttar livet, jämför sina iakttagelser med sina luftslopp och överhuvud arbetar samvetsgrant på att förverkliga sin

¹¹ Ibid, sid 404 (Ibid, sid 201)

¹² Ibid, sid 429 (Ibid, sid 230, noten)

¹³ Ibid, sid 437 (Ibid, sid 239)

¹⁴ Ibid, sid 483 (Ibid, sid 291)

fantasi'." Och Lenin tillfogar: "Av den sortens drömmare finns det tyvärr alltför litet i vår rörelse. Och de som främst bär skulden för detta är de, vilka bröstar sig över sina nyktra åsikter och sin 'närhet' till det 'konkreta'." ¹⁵

Tjugo år senare kallade H G Wells, den berömde engelske publicisten, Lenin för "Drömmaren i Kreml".

Det var denna historiefilosofiska tolkning av marxismen, där viljans inflytande, alternativen och samvetet inte underställs en järnhård lagbundenhet, som vägledde Lenin i hans självkritik 1905. Det var under den första ryska revolutionen, efter det att upproret i Moskva slagits ned. Han koncentrerade självkritiken kring bristande organisatoriska förberedelser, kring partiets politiska otillräcklighet, kring de försummade möjligheterna att i den rätta situationen finna den rätta lösningen och den rätta organisationsformen.

"Det finns således ingenting kortsyntare än Plechanows åsikt, som alla opportunisterna lagt sig till med, att det var meningslöst att börja den förtidiga strejken, att 'man inte borde ha gripit till vapen'. Man skulle tvärtom ha gripit till vapen mycket beslutsammare, mera energiskt och offensivt, man skulle ha klargjort för massorna, att enbart en fredlig strejk är omöjlig och att man oförskräckt och skoningslöst måste gå till väpnad kamp." ¹⁶

"Låt oss minnas, att en väldig masskamp nalkas. Det blir ett väpnat uppror." ¹⁷ Och när tio år senare detta väpnade uppror segrade, växte det segerrika upprorets svårigheter till gigantiska mått i detta efterblivna, halvbarbariska, genom krig och inbördeskrig ödelagda land. Inför dessa svårigheter pekade mekanistiska uttolkare av marxismen på att revolutionen i ett efterblivet land var emot alla Marx' föreställningar, och att en längre etapp av utvecklad kapitalism borde ha följt på tsarismens halvfeodala stadium. Då sammanfattade den dödssjuka Lenin ett år före sin död än en gång skillnaden i tolkningen och användningen av marxismen:

"Alla kallar de sig marxister, men de uppfattar marxismen i högsta grad pedantiskt. Det avgörande i marxismen, nämligen dess revolutionära dialektik, har de inte alls begripit.

De är fullkomligt främmande för varje tanke på att ehuru hela världshistoriens utveckling i allmänhet förlöper lagenligt, så är det inte alls uteslutet, utan det tvärtom förutsätts enskilda utvecklingsfaser, som uppvisar säregenheter, antingen ifråga om formen eller ordningen för denna utveckling...

Gränslöst schablonmässigt är exempelvis deras argument, som de lärt sig utantill under den västeuropeiska socialdemokratins utveckling och som består i att vi inte skulle vara mogna för socialismen, att de objektiva ekonomiska förutsättningarna för socialismen, som en del av dessa 'lärdas' herrar uttrycker sig, saknas hos oss. Och ingen kommer sig för att fråga: skulle då inte ett folk, som ställts inför en revolutionär situation, en sådan situation som uppstod under det första imperialistiska kriget — skulle det inte på grund av sitt förtvivlade läge störta sig i en sådan kamp, som erbjöd det åtminstone några chanser för att erövra inte alldeles vanliga betingelser för civilisationens fortsatta utveckling?...

Hur går det om det fullständigt förtvivlade i läget som tiofaldigat arbetarnas och böndernas krafter erbjöd oss möjlighet att börja skapa civilisationens huvudbetingelser på ett annat sätt än i de övriga västeuropeiska staterna? ...

Om det kräves en bestämd kulturnivå (ehuru ingen kan säga hurudan denna bestämda 'kulturnivå' är, ty den varierar i olika västeuropeiska stater) för att upprätta socialismen, varför kan vi då inte

¹⁵ Ibid, sid 530 (Ibid, sid 343)

¹⁶ W. I. Lenin Werke, band 11, sid 159 (Valda verk, band I, del 2, sid 170)

¹⁷ Ibid, sid 165 (Ibid, sid 176)

först börja med att på revolutionär väg erövra förutsättningarna för denna bestämda nivå och sedan på grundvalen av arbetar- och bondemakten samt sovjetsystemet sätta igång med att hinna fatt de andra folken?...

Jag vill minnas att Napoleon skrivit: 'On s'engage et puis . . . on voit'. I fri översättning betyder det: 'Först måste man ge sig in i kampen, och sedan får man se.' Och vi gick först till en allvarlig kamp i oktober 1917...

Våra europeiska kälkborgare drömmer inte ens om att de påföljande revolutionerna i österns länder, som har en ojämförligt talrikare befolkning och som i ojämförligt högre grad utmärker sig för skiftande sociala förhållanden, utan tvivel kommer att uppvisa fler säregenheter än den ryska revolutionen.”¹⁸

2. Partiet

När Lenin betonade den revolutionära organisationens, det revolutionära partiets betydelse, var detta en logisk följd av hans historiefilosofiska tolkning av marxismen, hans uppfattning om de subjektiva faktorernas roll i samhällsutvecklingen. ”Framför oss”, skrev han, ”står en fientlig fästning i all sin makt. Kulor regnar ner på oss ifrån den. Vi måste storma denna fästning, vi skall storma den, när vi enat alla revolutionära krafter i ett parti.”

Vi finner dessa ord i det första numret av tidningen Iskra, Gnistan, som började utkomma i december 1900. Som motto hade tidningen tagit det svar, som de dömda dekabristerna gav på en hälsning från Pusjkin: ”Ur gnistorna skall en flamma stiga.” Det var en för Lenin kännetecknande begåvning att — för att använda hans egen liknelse — i varje situation finna just den länk i kedjan, med vars hjälp man kan dra hela kedjan efter sig. På så sätt hade han insett att den avgörande uppgiften var att skapa en central, allrysk tidning för att övervinna splittringen och förvirringen, men också tendensen till individuella terrordåd, i den ryska arbetarrörelsen. Denna tidning skulle inte bara vara ett medel för kollektiv propaganda och agitation, utan också skapa en kollektiv organisation, eftersom man måste bilda ett helt nät av förtroendemän, ”en ständig armé av beprövade kämpar”, för att framställa och sprida den. ”Denna tidning skulle bli en liten del av en väldig blåsbälg, som skulle blåsa upp varje gnista av klasskampen och av folkets förbittring till en allmän brand.”¹⁹

Betoningen av de subjektiva faktorerna är givetvis förknippad med de slutsatser Lenin drog av de speciella ryska betingelserna för den politiska kampen, av arbetarrörelsens illegalitet, av den tsaristiska polisens förföljelser.

”Vi går framåt i en sammansluten skara på en brant och mödosam väg, stadigt hållande varandra i händerna. Vi är omgivna av fiender på alla håll, och vi är nästan alltid utsatta för deras eld. Vi har sammanslutit oss enligt ett fritt fattat beslut just för att bekämpa fienderna och inte hamna i det näraliggande träsket, vars invånare från första stund har klandrat oss för att vi avskilt oss i en särskild grupp och valt kampens väg i stället för försoningens.”²⁰

Denna sammansvetsade grupp måste skaffa sig revolutionär erfarenhet och organisatorisk skicklighet. Den måste vara genomsyrad av vilja att utveckla dessa nödvändiga egenskaper och måste bli medveten om de fel som hittills har hindrat den från detta. Dessa krav kan med rätta endast ställas på yrkesrevolutionärer, då den illegala kampen mot en politisk polis måste organiseras efter alla konstens regler, av personer som har tagit det revolutionära arbetet till yrke. Inom

¹⁸ W. I. Lenin Werke, band 33, sid 462 ff (Valda verk, band II, del 2, sid 790 ff)

¹⁹ W. I. Lenin Werke, band 5, sid 528 (Valda verk, band I, del 1, sid 342)

²⁰ Ibid, sid 364 (Ibid, sid 157)

yrkesrevolutionärernas organisation förlorar varje skillnad mellan arbetare och intellektuella sin betydelse. Denna illegala grupp måste vara lika väl skolad som polisen, och den måste centralisera hela det konspirativa arbetet. Med tanke på illegalitetens svåra betingelser är demokratismen en tom och skadlig avart, och kravet på demokrati är ett specifikt utländskt krav. En revolutionär organisation kan inte med den bästa vilja tillåta sig en omfattande demokrati. Det skulle bara underlätta för polisen att företa massarresteringar och föreviga den i den ryska arbetarrörelsen förhärskande amatörmässigheten, som har förhindrat praktikerna att utbilda sig till yrkesrevolutionärer.

”Den enda allvarliga organisationsprincipen för funktionärerna i vår rörelse måste vara: den strängaste illegalitet, det strängaste urval av medlemmar och utbildning av yrkesrevolutionärer. Om allt detta är förhanden, så är också någonting mer än ‘demokrati’ tryggt, nämligen fullständig kamratlig tillit mellan revolutionärerna.”²¹

Den strid som ett år senare blossade upp på den ryska socialdemokratins andra partikongress om punkt 1 i partistadgan, kunde därför bara av västeuropéer uppfattas som ett obegripligt kiv. Ur rysk synvinkel var det en återspeglning av skilda tolkningar av marxismen. På denna partikongress, där beteckningarna bolsjeviker (majoritetsfraktion) och mensjeviker (minoritetsfraktion) präglades, lade Lenin in förslaget: ”Som partimedlem anses envar, som godkänner dess program och understöder partiet såväl med materiella medel som med personlig medverkan inom en av partiorganisationerna.” Motförslaget ersatte den personliga medverkan i någon av partiorganisationerna med ”arbete på att genomföra dess uppgifter under kontroll och ledning av partiets organ”. I denna fråga blev bolsjevikerna, majoriteten, till minoritet. När Iskra efter partikongressen spelades över i mensjevikernas händer, skrev Lenin 1904 *Ett steg framåt, två steg tillbaka*. Detta arbete kom att betecknas som bolsjevismens ideologiska och organisatoriska grundval vid sidan av *Vad bör göras?* — och med viss rätt, eftersom Lenin såg meningsskiljaktigheterna i de organisatoriska frågorna bara som ett uttryck för de ideologiska meningsskiljaktigheterna. Vad hade Lenin då för avsikt med sitt stadgeförslag?

”Jag uttrycker därmed fullt klart och konkret min önskan, mitt krav att partiet såsom klassens förtrupp skall bli något såvitt möjligt mera organiserat, att partiet i sig skall uppta endast sådana element, som medger åtminstone ett minimum av organisation. Min opponent däremot vill i partiet blanda ihop organiserade och icke organiserade element, sådana som underställer sig och sådana som inte underställer sig en ledning, avancerade och oförbättrligt efterblivna, eftersom de efterblivna, som kan förbättras, kan tillhöra organisationen.”²²

Partiet är arbetarklassens förtrupp. Därför måste man skilja mellan dem som tillhör partiet och dem som tillfälligt ansluter sig till det. Denna skillnad motsvarar graden av medvetenhet och aktivitet. Ur konspirationens och den revolutionära kampens betingelser uppstår sedan följande kategorier: yrkesrevolutionärernas och de revolutionära arbetarnas organisation, som bildar partiet; arbetarorganisationer som stöder sig på partiet; arbetarorganisationer som underställer sig dess kontroll; oorganiserade element, som i tider av tillspetsad kamp underordnar sig partiets ledning. Lenin, som i *Vad bör göras?* hade framhåvt de marxistiska intellektuellas avantgardistiska roll, ställde nu, i polemik mot anklagelserna för centralism och antidemokratism, den intellektuella individualismen mot den proletära organiseringen och disciplinen. Missriktad intellektualism och opportunistisk i organisationsfrågor var det, om man med kravet på autonomi gentemot centralorganisationen försvagade de revolutionära instansernas inflytande.

”Proletariatet fruktar inte organisationen och disciplinen, ni herrar, som är bekymrade över

²¹ Ibid, sid 498 (Ibid, sid 308)

²² W. I. Lenin Werke, band 7, sid 254 (Ibid, sid 431)

lillebror! Proletariatet kommer inte att gå in för att herrar professorer och gymnasister, som inte önskar inträda i någon organisation, skall erkännas som partimedlemmar för att de arbetar under kontroll av organisationen. Proletariatet uppfostras mera radikalt till organisation genom hela sitt liv än många intellektuella brackor.”²³

”Denna herrskapsanarkism är särskilt typisk för den ryske nihilisten. Partiorganisationen förefaller honom vara en ohygglig ‘fabrik’, delens underordnande under det hela och minoritetens under majoriteten synes honom vara en ‘livegenskap’ (se Axelrods artiklar), arbetets delning under ledning av ett centrum framkallar hos honom tragikomiska tjut mot att människorna förvandlas till ‘små skruvar och hjul’.”²⁴

Lenin, de extrema situationernas man, brukade uttrycka sig extremt, och i polemiken överdrivet spetsa till motsättningarna. Så heter det om anklagelsen för byråkrati:

”Byråkratism versus demokrati, det är just centralism versus autonomism, det är just den revolutionära socialdemokratins organisationsprincip gentemot organisationsprincipen hos socialdemokratins opportunisterna. Den senare principen strävar att gå nedifrån och uppåt och försvarar därför överallt där det är möjligt och i den mån det är möjligt autonomismen, ‘demokratismen’ som (hos dem som är mera ivriga än förnuftiga) går ända till anarkism. Den första principen strävar att utgå uppifrån och försvara utvidgandet av centrumets rättigheter och fullmakter gentemot delen.”²⁵

Dessa principer härleddes ur de ryska omständigheterna, riktades mot anarkistiska tendenser och anpassades till de krav som ställdes på ett ungt, illegalt parti. Senare blev de under helt andra förutsättningar — missbrukade på ett olyckligt sätt, trots att Lenin i samma skrift tog avstånd från byråkratin i gängse mening.

För Lenin handlade det 1904 om att organisatoriskt tillämpa sin övertygelse, att man genom beslutsamheten och viljan till kamp måste förverkliga den samhälleliga utvecklingens objektiva lagbundenhet. Det finns ingen automatik i samhällsutvecklingen, på ett steg framåt kan följa två steg bakåt. Men:

”Proletariatet har intet annat vapen i kampen om makten än organisationen. Proletariatet, som splittrades genom den anarkistiska konkurrensens herravälde i den borgerliga världen, undertryckes av tvångsarbetet för kapitalet och ständigt kastas ned i den ‘djupaste avgrund’ av djupaste elände, förvildning och urartning, kan bli och blir oundvikligen en oövervinnerlig makt endast genom att dess ideologiska förenande av marxismens principer befästes genom organisationens materiella enhet, som sammansvetsar miljoner arbetande till arbetarklassens armé. Mot denna armé kommer varken det ryska självhärskardömet murkna eller det internationella kapitalets murkande makt att hålla stånd. Denna armé kommer att sluta sina led allt fastare samman, trots alla krokvägar och alla steg tillbaka, trots de opportunistiska fraserna från den moderna socialdemokratins girondister, trots det självbelåtna prisandet av det efterblivna cirkelväsendet, trots den intellektuella anarkismens glitter och krimskrams.”²⁶

Lenin tog anklagelsen för att vara jakobin som en komplimang, då han ju bekände sig till en sträng och centralistiskt ledd organisation som gör sig redo att leda de väldiga massorna i kamp under illegalitetens svåra betingelser. När den ryska revolutionen 1905 skapade legala möjligheter att agera, tvekade Lenin inte att göra alla partiets organisationer uppmärksamma på, att illegalitetens svåra period var förbi och att valbarhetsprincipen skulle gälla. Därvid fick man

²³ Ibid, sid 392 (Ibid, sid 590)

²⁴ Ibid, sid 396 (Ibid, sid 594)

²⁵ Ibid, sid 400 (Ibid, sid 600)

²⁶ Ibid, sid 420 (Ibid, sid 622 f)

dock inte avstå från vissa försiktighetsmått med tanke på en förnyad illegalisering. Det demokratiska mellanspelet varade inte länge; revolutionen slogs ned. När bolsjevikerna 1912 formerade sig till ett självständigt parti var erkännandet av nödvändigheten av ett strängt genomfört illegalt parti ett huvudargument mot "likvidatorerna". Krigsutbrottet befäste deras övertygelse om nödvändigheten av konspirativa, illegala organisationsformer, emedan denna organisationsform nu inte längre inskränkte sig till Ryssland. De i Oktober-revolutionen segerrika bolsjevikerna ersatte beteckningen "socialdemokrat" med beteckningen "kommunist" och tog i mars 1919 initiativet till grundandet av en Kommunistisk international. De rekommenderade, med det segerrika moderpartiets politiska och organisatoriska erfarenhet, sin organisationsstadga som mall för de nybildade kommunistiska partierna. Problemet med att använda ur ryska betingelser uppkomna former och principer i andra länder och under andra förhållanden stod inte genast klart. Det berodde bl. a. på att bolsjevikpartiet till en början hade en utvecklad demokrati inom partiet, att Lenin vid omröstningar inte sällan hörde till minoriteten och att ett inre diskussionsorgan ofta publicerade mycket kontroversiella uppfattningar inom partiet. Lenin fastslog uttryckligen att också bakom oppositionen i partiet stod "utomordentligt sunda strävanden, en sund tendens och ett sunt program".²⁷

Problematiken blev emellertid tydligare när bolsjevikernas tionde partikongress år 1921, efter en lång och hetsig diskussion om fackföreningsproblemet, förbjöd bildandet av fraktioner och grupper med en egen plattform inom partiet och genom Kommunistiska internationalen som världsparti gjorde denna grundsats till en plikt för alla anslutna partier. Lenin var övertygad om att detta kunde kombineras med ett maximum av information och diskussion inom partiet. Han skrev:

"Det är nödvändigt att alla medlemmar i partiet kallblodigt och noggrant ägnar sig åt att för det första studera meningsskiljaktigheternas karaktär, för det andra kampens utveckling i partiet. Såväl det ena som det andra är nödvändigt, ty meningsskiljaktigheternas karaktär rullas upp, förklaras, konkretiseras (och modifieras också för det mesta) under kampens förlopp. Denna uppvisar i de olika etapper den genomgår inte samma sammansättning och inte samma antal av kämpande, inte samma positioner i kampen osv. Man måste studera såväl det ena som det andra, och därvid obetingat fordra ytterst noggranna, tryckta dokument som är tillgängliga för att pröva alla sidor. Den som tror på ord är en hopplös idiot som man kan vifta bort med en handrörelse."²⁸

3. Teori och revolution

1. Borgerligt-demokratisk och socialistisk revolution

Lenin var övertygad om att marxismen inte är något slutet system och att de ryska marxisterna måste utveckla den med tanke på de speciella förhållandena i Ryssland. Han har också vidareutvecklat, retuscherat och förändrat de revolutionsteorier som lades fram av den vetenskapliga socialismens grundare. Han menade sig visserligen länge röra sig inom ramarna för den marxiska revolutionsmodellen, men slutligen övergick förändringarnas och korrigeringsarnas kvantitet till kvaliteten av en ny modell.

Marx och Engels hade tänkt sig den socialistiska revolutionen, proletariatets maktövertagande, som en väsentligen samtidig händelse i de utvecklade kapitalistiska länderna i väst. Men de uteslöt inte möjligheten att den tändande gnistan kunde komma från ett underutvecklat land, i vilket den borgerliga revolutionen genomfördes under mer utvecklade förhållanden och med ett

²⁷ W. I. Lenin Werke, band 31, sid 418

²⁸ W. I. Lenin Werke, band 32, sid 27 ff

mer utvecklat proletariat än i England under 1600- och Frankrike under 1700-talet. I ett sådant fall skulle den borgerliga revolutionen i det underutvecklade landet vara ett direkt förspel till den proletära, vilken i sin tur skulle följa inom ramen för den allmänna socialistiska revolutionen i de utvecklade länderna i väst. Av denna anledning riktades den främsta uppmärksamheten i Kommunistiska manifestet på Tyskland inför revolutionen 1848. Efter nederlaget för 1848 års revolution ställde Marx och Engels, av samma anledning, den tyska arbetarrörelsen inför uppgiften att, i fall av ett maktövertagande genom en småborgerlig demokrati, förklara revolutionen permanent och driva den vidare framåt. De antog att denna revolutionära utveckling skulle sammanfalla med arbetarklassens direkta seger i det utvecklade Frankrike. Därför betraktade också Marx och Engels Ryssland på åttiotalet som den revolutionära handlingens avantgarde. Ryssland som stod inför en borgerligt-demokratisk revolution skulle komma att genomföra denna under långt mer framskridna förhållanden, med ett långt mer utvecklat proletariat än alla föregående borgerliga revolutioner. Därför kunde den borgerligt-demokratiska revolutionen i Ryssland bli signalen till en proletär revolution i väster, vilken i sin tur skulle återverka på utvecklingen av en socialistisk revolution i Ryssland.²⁹ Till att börja med byggde därför Lenin direkt på dessa uppfattningar då han — efter utbrottet av den ryska revolutionen 1905, före matrosernas uppror på pansarkryssaren Potemkin — drog slutsatsen: En konsekvent borgerlig revolution kan endast följa under proletariatets ledning. Borgerskapet var, ställt inför ett redan utvecklat proletariat, inte intresserat av någon konsekvent revolution. Den borgerligt-demokratiska revolutionen, störtandet av tsarismen och den agrara revolutionen kunde bara genomföras i ett väpnat uppror i förbund med böndernas breda massor och resultera i arbetarnas och böndernas revolutionära demokratiska diktatur. När man kämpat sig till denna grundval, skulle arbetarna i förbund med de halvproletära skikten i byarna börja kampen för den socialistiska revolutionen. Den borgerligt-demokratiska revolutionen skulle bli startskottet för den socialistiska revolutionen i väst, och denna skulle underlätta kampen för socialism i Ryssland. Lenin utvecklade dessa tankar i ett viktigt arbete med titeln *Socialdemokratins två taktiska linjer i den demokratiska revolutionen*, där han ställer de bolsjevikiska perspektiven mot de mensjevikiska. Den går längre än Marx' och Engels' överväganden att den borgerliga revolutionens outnyttjade reserver kan användas som potentiella krafter i den socialistiska revolutionen.

Utgångspunkten för arbetet: Revolutionens öde berodde på om arbetarklassen förblev en bourgeoisins skugga eller om den uppträdde som ledare för en folklig revolution (manuskriptet färdigställdes i juli 1905). Bourgeoisin sökte en kompromiss med tsaren, den fruktade varje revolutionär utveckling. Socialdemokraterna skulle därför inrikta sig på ett väpnat uppror och bildandet av en provisorisk revolutionär regering; de måste, som organ för det segerrika upproret, garantera den yttersta demokrati. Ett omedelbart proklamerande av den socialistiska revolutionen, vilket t. ex. anarkisterna föreslog, skulle vara olämpligt med tanke på Rysslands ekonomiska utvecklingsstadium och graden av klassmedvetande och organisation inom arbetarklassen. ”Den som vill uppnå socialismen på någon annan väg än genom den politiska demokratin, han kommer oundvikligen till slutsatser, som är absurda och reaktionära såväl i ekonomisk som i politisk mening.”³⁰

Mensjevikernas inriktning på en borgerlig revolution under borgerskapets ledning, såg Lenin som ett uttryck för deras annorlunda tolkning av marxismen.

”De marscherar ivrigt men förmår inte utöva ledningen och förringar den materialistiska historieuppfattningen genom att ignorera den aktiva, ledande och riktningssgivande roll, som kan

²⁹ Jfr Fischer: *Vad Marx verkligen sagt*, xxxx Tema/Rabén & Sjögren, Stockholm 1971

³⁰ W. I. Lenin Werke, band 9, sid 15 (Valda verk band I, del 2, sid 21)

och måste spelas av partier, vilka insett omvälvningens materiella betingelser och ställt sig i spetsen för de progressiva klasserna.”³¹

De två olika taktikerna motsvarar två olika perspektiv: å ena sidan en borgerlig revolution som stryps genom en kompromiss mellan högborgerligheten och tsaren, med en konstitutionell församling som prydnad, å andra sidan en folklig revolution, i vilken elementet av bönder och republikaner överväger. Revolutionen är under alla omständigheter borgerlig, den riktar sig mot absolutismen och resterna av feodalismen. Men det ligger i arbetarnas intresse att kapitalismens utveckling inte försiggår på asiatiskt utan på europeiskt vis. Det ligger mer i arbetarnas intresse än i storkapitalets och storgodsägarnas, att denna revolution ger till resultat en så långtgående demokrati som möjligt.

”I sådana länder som Ryssland lider arbetarklassen inte så mycket av kapitalismen i och för sig som av kapitalismens bristande utveckling. Arbetarklassen är därför *ovillkorligen intresserad* av kapitalismens vidaste, friaste och snabbaste möjliga utveckling: Det är utan gensägelse *fördelaktigt* för arbetarklassen, att alla kvarlevor från det förgångna, vilka hindrar en vid, fri och snabb utveckling av kapitalismen, undanröjes. Den borgerliga revolutionen är just en sådan omvälvning, som på det mest avgörande sätt sopar bort det förgångnas kvarlevor, livegenskapens rester, (till vilka inte endast självhärskardömet utan också monarkin hör), en omvälvning, som bäst tryggar kapitalismens vidaste, friaste och snabbaste möjliga utveckling.

Därför är den *borgerliga* revolutionen *i högsta grad fördelaktig för proletariatet*. Den borgerliga revolutionen är absolut nödvändig i proletariatets intresse. Ju fullständigare, mer avgörande och konsekvent den borgerliga revolutionen blir, desto mer tryggad blir proletariatets kamp för socialismen mot bourgeoisin. Endast de som inte känner till den vetenskapliga socialismens ABC kan finna denna slutsats ny, märkvärdig eller paradoxal. Ur denna slutsats framgår för övrigt också den satsen, att den borgerliga revolutionen *i viss mening är fördelaktigare* för proletariatet än för bourgeoisin. Denna sats är utan tvivel riktig i följande mening: det är fördelaktigt för bourgeoisin att gentemot proletariatet stödja sig på en del kvarlevor från den gamla tiden, t. ex. på monarkin, på den stående hären osv. Det är fördelaktigt för bourgeoisin att den borgerliga revolutionen inte alltför energiskt sopar bort alla kvarlevor från den gamla tiden utan lämnar kvar några av dem, dvs. att denna revolution inte är fullt konsekvent, inte går ända till botten, inte är avgörande och skoningslös.”

”För bourgeoisin är det fördelaktigare, att de nödvändiga omdaningarna i borgerligt-demokratisk riktning försiggår långsammare, mer successivt, försiktigare, mindre energiskt, medelst reformer och inte medelst revolution ... att dessa omdaningar i minsta möjliga mån utvecklar den revolutionära självverksamheten, initiativkraften och energin hos det enkla folket, dvs. bönderna och särskilt arbetarna ... För arbetarklassen däremot är det fördelaktigare, att de nödvändiga omdaningarna i borgerligt-demokratisk riktning försiggår just på den revolutionära och inte på den reformistiska vägen ... Ju konsekventare den borgerliga revolutionen är, desto bättre säkras den proletariatets och böndernas förmåner i den demokratiska omvälvningen.”³²

Det handlar om en borgerlig revolution, en borgerlig demokrati; men den borgerliga demokratin ser annorlunda ut i England än i Tyskland.

”Den vore just en skön marxist, som under den demokratiska omvälvningens epok blundade för dennas skillnad mellan de olika graderna av demokrati och mellan den olikartade karaktären hos den ena eller den andra av dess former.”³³

³¹ Ibid, sid 30 (Ibid, sid 39)

³² Ibid, sid 37 (Ibid, sid 46-49)

³³ Ibid, sid 39 (Ibid, sid 50)

Bolsjevikerna inriktade sig på en revolution där proletariatet i förbund med bönderna skulle krossa tsarismen och upprätta en revolutionär, demokratisk diktatur av arbetare och bönder. Det handlar inte om en diktatur i gängse mening: dvs. avskaffande av alla demokratiska friheter och garantier, maktmissbruk, godtycke, diktat osv. Efter ett framgångsrikt uppror innebär det en statsform som stöder sig på militärt våld och de beväpnade massorna, för att slå ned de oundgängliga kontrarevolutionära attentaten. Dess uppgift består inte i att angripa kapitalismens grundvalar, utan i att genomföra en radikal omfördelning av storgodsen, att säkra en radikal demokrati, att utrota allt slaveri av asiatisk typ i byarna och fabrikerna.

”En sådan seger kommer ännu på intet sätt att göra vår borgerliga revolution till en socialistisk revolution; den demokratiska omvälvningen kommer inte omedelbart att gå utöver ramen för en borgerliga samhällsekonomiska förhållandena, men inte desto mindre kommer en sådan seger att få en väldig betydelse för den framtida utvecklingen både i Ryssland och i hela världen. Ingenting kommer att höja världsproletariatets revolutionära energi till en sådan nivå, och ingenting så kraftigt förkorta vägen till dess fullständiga seger, som denna avgörande seger för den revolution som börjat i Ryssland.”³⁴

Det gäller att, för att citera Marx, genomföra den borgerligt-demokratiska revolutionen på plebejiskt manér. Mensjevikerna intog ståndpunkten att en borgerlig revolution skulle genomföras under borgerskapets ledning, och att arbetarrörelsen skulle nöja sig med rollen som yttersta opposition. Men Lenin invände att man inte fick överföra beteckningar från den parlamentariska kampen i Västeuropa på en revolution. Man kunde inte heller indela den revolutionära utvecklingen i isolerade stadier. Element från det förgångna och framtiden, från den borgerligt-demokratiska revolutionen och den socialistiska revolutionen sammanflätas. Givetvis måste man skilja utvecklingsperioderna logiskt och periodiskt, men i verkligheten kommer det att finnas delelement av den socialistiska omvälvningen redan i den borgerligt-demokratiska revolutionen, om denna genomförs på plebejiskt manér. Omvänt kommer den kommande socialistiska revolutionen att få inhämta mycket i demokratisk mening. Inriktningen på en revolutionär demokratisk diktatur av arbetare och bönder innebär att man ”förbehållslöst erkänner revolutionens borgerliga karaktär och dess oförmåga att omedelbart gå utöver ramarna för en blott demokratisk omvandling. Men samtidigt driver den denna utveckling framåt, strävar efter att välja de former för denna omvälvning som är mest till fördel för proletariatet, och strävar följaktligen efter att på bästa tänkbara sätt utnyttja denna omvälvning för att befördra proletariatets vidare segerrika kamp för socialismen.”³⁵

En mensjevikisk tidning hade farhågor för att bolsjevikernas taktik kunde få de borgerliga klasserna att överge revolutionen och därmed försvaga dess kraft. Men Lenin betonade att det gällde att vinna bönderna som bundsförvanter för den mest radikala demokratiska revolutionen, varigenom revolutionen bara kunde vinna i styrka.

Han sammanfattade de revolutionära perspektiven:

”Proletariatet måste slutföra den demokratiska omvälvningen genom att med våld slå ner självhärskardömet motstånd och paralysera bourgeoisins vankelmod. Proletariatet måste fullborda den socialistiska omvälvningen genom att dra till sig massan av befolkningens halvproletära element för att med våld krossa bourgeoisins motstånd och paralysera böndernas och småböndernas vacklan.”³⁶

³⁴ Ibid, sid 44 (Ibid, sid 55 f)

³⁵ Ibid, sid 35

³⁶ Ibid, sid 90 (Ibid, sid 108)

”I spetsen för hela folket och i synnerhet för bönderna för den fullständiga friheten, för den konsekventa demokratiska omvandlingen, för republiken! I spetsen för alla arbetande och utsugna – för socialismen!”³⁷

”Den nuvarande revolutionens fulla seger kommer att markera slutet på den demokratiska omvälvningen och markera slutet på den demokratiska omvälvningen och början till en beslutsam kamp för en socialistisk omvälvning. Genomförandet av den nuvarande bondeklassens krav, reaktionens fullständiga krossande och den demokratiska republikens erövring kommer att markera det totala slutet på bourgeoisins och även småbourgeoisins revolutionära inställning – markera början till proletarietets verkliga kamp för socialismen. Ju fullständigare den demokratiska omvälvningen blir, desto snabbare, vidare, renare och beslutsammare kommer denna nya kamp att utveckla sig.”³⁸

Men redan denna revolution kommer att bli startskottet för den proletära revolutionen i väster. Genom alla förändringar av sin revolutionsmodell förblev Lenin trogen denna tanke av läromästaren. När tsaren den 17 oktober 1905 utlovade en demokratisk författning, kommenterade Lenin denna ”revolutionens första seger” med orden:

”Ni står inte ensamma, arbetare och bönder i hela Ryssland! När det lyckats er att störta Rysslands tyranner, livegenskapen, polisen, godsägarna och tsaren, att krossa dem och förinta dem, då kommer er seger att vara signalen för kampen mot kapitalets tyranni i hela världen, kampen för den fullständiga, inte bara politiska utan också ekonomiska, befrielsen av de arbetande, kampen för människans frigörelse från eländet och för förverkligandet av socialismen.”³⁹

Det var och är av denna vision som Lenin skapade en ny revolutionsmodell med hjälp av nya förändringar och korrigeringar av den marxiska revolutionsmodellen.

2. Krig, imperialism och revolution

Det första världskrigets utbrott gav inte genast Lenin anledning att modifiera sin revolutionsteori. I en på uppdrag av centralkommittén författad förklaring om kriget och Rysslands socialdemokrati menade han i oktober 1914 att huvudsaken för en konsekvent, demokratisk omvälvning i Ryssland med tanke på landets underutveckling var att genomföra den borgerliga revolutionen. ”Men i alla avancerade länder ställer kriget parollen om den socialistiska revolutionen på dagordningen.”⁴⁰ Också uppgiften att utnyttja krigets omvälvningar för att störta kapitalismen genom en revolution, som beslutats i den Socialistiska internationalens Basel-manifest och godkänts av de socialdemokratiska partierna, tycktes Lenin inskränka till de ”högtutvecklade borgerliga länderna”. Men i polemiken med de socialdemokratiska partiledningarna, som hade svängt över till att vilja försvara sina länder, tolkade Lenin Baselmanifestet alltmer som bindande för arbetarpartierna i alla länder. I artikeln *Om parollen Europas Förenade Stater*, som vi senare skall återkomma till, förfäktade han tesen:

”Politiska omdaningar i verkligt demokratisk riktning, och så mycket mer politiska revolutioner, kan aldrig, i intet fall och under inga omständigheter vare sig fördunkla eller försvaga parollen om den socialistiska revolutionen. De bringar den tvärtom alltid närmare, utvidgar dess bas, drar in nya skikt av småbourgeoisin och de halvproletära massorna i den socialistiska kampen. Och å andra sidan är politiska revolutioner oundvikliga under den socialistiska revolutionen, vilken inte kan betraktas som en enda akt utan måste betraktas som en epok av stormande politiska och

³⁷ Ibid, sid 1 ff

³⁸ Ibid, sid 121 (Ibid, sid 142)

³⁹ Ibid, sid 437

⁴⁰ W. I. Lenin Werke, band 21, sid 20 (Ibid, sid 419)

ekonomiska skakningar, av skarpaste klasskamp, inbördeskrig, revolutioner och kontrarevolutioner.”⁴¹

Och i ett uttalande, skrivet samma månad, augusti 1915, förfäktade Lenin sin övertygelse om den ryska arbetarrörelsens vägledande funktion som ”förebild för det revolutionära handlings sättet”, med inriktning på en internationell revolution. Uttalet avslutas med orden: ”Leve arbetarnas världsomfattande förbrödning och proletariats internationella revolution.”⁴²

Några veckor senare preciserar han det: ”Historien tar vägen över Rysslands nederlag till revolution i Ryssland och över denna revolution, i förbindelse med denna, till inbördeskrig i Europa.”⁴³

I en polemik med Trotskij, som han anklagar för att förneka möjligheten att vinna böndernas breda massor som bundsförvanter, kombinerar Lenin ännu tydligare den ryska utvecklingens rytm med den allmänna socialistiska revolutionen:

”Proletariatet kämpar — och kommer osjälviskt att kämpa vidare — för att erövra makten, för att genomdriva republiken, för att konfiskera storgodsens, dvs. för att dra till sig bönderna, för att locka fram dessas revolutionära krafter, för att få de ’icke-proletära’ massorna att delta i befrielsen av det borgerliga Ryssland från den militär-feodala ’imperialismen’ (tsarismen). Och denna befrielse av det borgerliga Ryssland från tsarismen, från jordägandet och från godsägarnas herravälde, kommer proletariatet att utnyttja utan dröjsmål, inte för att hjälpa de besuttna bönderna i deras kamp mot lantarbetarna, utan för att fullfölja den socialistiska revolutionen i förbund med Europas proletärer.”⁴⁴

Taktikern betonar sina uppfattningar med hjälp av det genom världskrigets utbrott förändrade läget; teoretikern rättfärdigar sin taktik genom sina studier av imperialismen, vilka han arbetade på under 1915 och 1916. På våren 1916 avslutade han i Zürich sin bok *Imperialismen som kapitalismens högsta stadium*. Denna byggde på arbeten av den engelske ekonomen Hobson (”Imperialism”, 1902) och austromarxisten Hilferding (”Finanskapitalet”, 1910) men framförde alltigenom egna strategiska och taktiska slutsatser, som upphöjde hans revolutionsteori till en ny nivå.

Utgångspunkten var produktionens koncentrationsprocess, som redan Marx och Engels hade analyserat, och frikonkurrens-kapitalismens förvandling till monopolkapitalism (”en av de viktigaste företeelserna — om inte den allra viktigaste — i den moderna kapitalismens ekonomi”).⁴⁵ Denna process får sitt genombrott vid sekelskiftet. ”Följden blir ett gigantiskt framsteg i produktionens församhälliligande. Bl. a. församhälliligas också de tekniska uppfinningarnas och förbättringarnas process.”⁴⁶ Inom ramen för denna process förändrar storbankerna karaktär. De förvandlas från rena kreditinstitut till affärsbanker och behärskar delar av industrin, varvid personalunionen mellan storindustrin och storbanker kröns genom personalunion med regeringen. Denna ”bankkapitalets sammanflätning med industrikapitalet”, som Bucharin har talat om i en av Lenin inledd broschyr, leder till bildandet av en finansoligarki. Denna får genom ett kontrollsystem av större aktiepaket kontroll över stora delar av samhälls-ekonomin, varvid aktiespridningen över de förefintliga kapitalmassorna ökar. Emissioner och statliga lån förökar makten och kapitalet; kapitalöverskottet, som flyter över gränserna och

⁴¹ Ibid, sid 342 (Ibid, sid 427)

⁴² Ibid, sid 375

⁴³ Ibid, sid 43

⁴⁴ Ibid, sid 427

⁴⁵ W. I. Lenin Werke, band 22, sid 202 (Valda verk, band I, del 2, sid 459)

⁴⁶ Ibid, sid 209 (Ibid, sid 468)

genom investeringar i andra länder, företrädesvis underutvecklade länder, genom lån osv. utsträcker kontrollen till andra länder. De kapitalexporterande monopolerna delar upp världen mellan sig. De internationella kartellerna bildar därvid grunden för internationella relationer. Den ekonomiska uppdelningen av världen lämnar fältet fritt för kampen om kolonierna, om inflytelsesfärerna, om herradömet över världen. Men då världen redan är uppdelad, kommer kampen med naturnödvändighet att gälla en nyuppdelning av världen, varvid överenskommelserna mellan monopolförbunden och stormakterna endast är övergående former av uppgörelsen. Kapitalismens övergång till det monopolkapitalistiska stadiet är förknippad med en skärpning av kampen om nyuppdelningen av världen.

Men, och här stöter vi på en av Lenins mest berömda teser, på samma sätt som enskilda företag utvecklas också enskilda branscher och enskilda länder ojämnt.⁴⁷ Vid uppdelningen av världen kommer många stater till korta, som i ekonomisk styrka överträffar dem som redan har erövrat ett större stycke av bytet. Ekonomiska uppgörelser, politiska konflikter och krig är därför oundgängliga. Kolonier, som den engelske premiärministern Disraeli fortfarande betecknade som kvarnstenar kring halsen, blir oumbärliga som råvaruleverantörer, investeringsmöjligheter och inflytelsesfärer för de gigantiska monopolerna. Därvid utvecklas en hel skala av former av oavhängighet. Vid sidan av kolonierna finns också länder som är ”formellt politiskt självständiga, men i verkligheten insnärjda i ett nät av finansiellt och diplomatiskt beroende”.

”Den utomekonomiska överbyggnad som växer fram på finanskapitalets grund, dess politik, dess ideologi stärker strävandet efter koloniala erövringar. ‘Finanskapitalet vill inte frihet utan herravälde’, säger Hilferding med rätta.”⁴⁸

Av alla dessa orsaker utgör imperialismen ett särskilt stadium av kapitalismen, nämligen dess högsta. Det är monopolistisk kapitalism, övergången till en kapitalism av högre rang, som är förbunden med en högre grad av församhälleligande av produktionen, men samtidigt också med en skärpning av motsättningarna, problemen, konflikterna. Monopolisterna säkrar sina profiter genom att korrumpera proletariats översta skikt i de utvecklade kapitalistiska länderna. Detta förbund är grogrunden för imperialismen i allmänhet, för ”socialimperialismen” under kriget i synnerhet. Den imperialistiska ideologin tränger in i arbetarklassen. Imperialismen betyder reaktion över hela linjen och en skärpning av det nationella förtrycket. Den leder till annekteringar inte bara i de för imperialismen nyligen upplåtta länderna, utan också i de gamla.

Det som gjorde Lenins skrift om imperialismen särskilt viktig för revolutionsteorin var att de revolutionära perspektiven till skillnad från Marx och Engels inte koncentrerades till de utvecklade kapitalistiska länderna. I samband med den ojämna utvecklingen antydde Lenin många saker, som efter hans o sammanfördes till en ”lära”. I den tidigare citerade uppsatsen *Om parollen Europas Förenta Stater* (augusti 1915) hette det:

”Den ekonomiska och politiska utvecklingens olikmässighet är en absolut lag för kapitalismen. Härav följer, att socialismen till en början kan segra i några eller t. o. m. i ett enskilt kapitalistiskt land.”⁴⁹

Strax efter ”Imperialismen” i september 1916 skrev Lenin, nu ännu mer apodiktiskt, i *Den proletära revolutionens militärprogram*:

”Kapitalismens utveckling försiggår ytterst olikmässigt i de skilda länderna. Annorlunda kan det inte heller vara under varuproduktionen. Härav följer den ofrånkomliga slutsatsen, att socialismen

⁴⁷ Ibid, sid 244 (Ibid, sid 511)

⁴⁸ Ibid, sid 267 (Ibid, sid 538)

⁴⁹ W. I. Lenin Werke, band 21, sid 345 (Ibid, sid 431)

inte kan segra samtidigt i alla länder. Den kommer först att segra i ett eller i några länder, medan de övriga för en viss tid kommer att förbli borgerliga eller förborgerliga.”⁵⁰

Båda dessa stycken har blivit berömda, då Stalin har använt dem i en polemik mot Trotskij som ett bevis för att också Lenin hade menat att det var möjligt att bygga socialismen i ett land. Dessa båda stycken står visserligen i strid med Marx' och Engels' uppfattning om socialismens samtidiga seger i de utvecklade kapitalistiska länderna (ty det är om detta, och inte om ”uppbyggnaden av socialismen i ett land” det handlar), de är, om man så vill betydande utvecklingssteg i den leninistiska revolutionsteorin. Men det är framkastade tankar utan någon argumentation varför den ojämna utvecklingen av den kapitalistiska varuproduktionen, som ju inte var obekant för Marx och Engels, egentligen ledde till att tesen om arbetarklassens samtidiga seger i de kapitalistiska länderna blev ohållbar.

Lenin upprepade inte dessa tankar, när väl februarirevolutionen 1917 och störtandet av tsarismen hade ställt honom inför en ny situation. Hur reagerade författaren till ”Två taktiska linjer” och ”Imperialismen” på denna tilldragelse? Vilken inriktning förordade den store taktikern? I korta drag sålunda: han gick tillbaka till ”Två taktiska linjer” och kombinerade den med slutsatser som följde av ”Imperialismen” och av kriget.

Redan januari 1917 hade han i ett föredrag om revolutionen 1906 betecknat denna som borgerligt-demokratisk beträffande det sociala innehållet, som proletär beträffande kampmedlen. Det var nämligen specifikt proletära kampmedel, främst strejken, som hade varit avgörande för den revolutionära utvecklingen. Dessa hade uppstått i sovjeternas fabriker. I Brev från fjärran efter februarirevolutionen och tsarismens störtande kan vi läsa: ”Den första revolution, som framkallats av det imperialistiska världskriget, har brutit ut.”⁵¹ ”Det imperialistiska kriget måste med objektiv nödvändighet ... förvandlas till ett inbördeskrig mellan fientliga klasser. Denna förvandling har börjat med februari-marsrevolutionen 1917.”⁵²

Revolutionen hade befordrats genom en sammansvärjning av storindustrialister och storgodsägare med de allierade imperialisterna, som ville säkerställa Rysslands vidare deltagande i kriget. Revolutionens dubbla karaktär kom till uttryck i dubbelväldet, som nu etablerades i Ryssland. Vid sidan av borgerskapets och godsägarnas regering som ”huvudregering” tillkom nu sovjeterna, framför allt sovjeten i Petrograd. Nu gäller det, skrev Lenin, att utverka republikens fullständiga seger, och att gå vidare mot socialism, i förbund med proletariatet i alla krigförande länder. Däri består sovjeternas stora uppgift, som organ för upproret, som organ för den revolutionära statsmakten, vars seger ensam kan ge massorna fred. Det var ”huvuduppgiften för ögonblicket”.⁵³

I denna rätt modifierade form av revolutionsmodellen bevaras det ryska proletariatets funktion som vägledare: ”De ryska arbetarna har fått del av äran och lyckan att först påbörja revolutionen, dvs. de förtrycktas stora krig mot förtryckarna, det enda legitima och rättfärdiga kriget.”⁵⁴

”Leve den ryska revolutionen, leve arbetarnas internationella revolution, som nu har börjat.” Med dessa ord avslutade Lenin ett föredrag under dessa dagar. Därmed såg han den ryska revolutionen just som en del av den internationella socialistiska revolutionen. Och i avskedsbrevet till de schweiziska arbetarna, som författades före hans hemresa till Ryssland, läser vi än en gång en

⁵⁰ W. I. Lenin Werke, band 23, sid 74 (Ibid, sid 592)

⁵¹ Ibid, sid 311 (Ibid, sid 604)

⁵² Ibid, sid 330

⁵³ Ibid, sid 355

⁵⁴ Ibid, sid 363

sammanfattning av hans tankar om den ryska revolutionen och dess internationella betydelse:

”Det ryska proletariet har fått del av äran att påbörja den rad av revolutioner som det imperialistiska kriget med objektiv oundgänglighet utlöser ... Det är inte några särskilda egenskaper, utan uteslutande särskilda historiska betingelser som har gjort det ryska proletariet, för en viss, kanske kort tid, till förkämpar för proletariet i hela världen.

Ryssland är ett jordbrukarland, ett av Europas mest efterblivna länder. Socialismen kan inte omedelbart segra i Ryssland. Men denna karaktär av jordbruksland kan, med tanke på de orörda, väldiga jorddagoden som tillhör de adliga godsherrarna, ge den borgerligt-demokratiska revolutionen i Ryssland en väldig kraft, vilket erfarenheterna från 1905 visar, och göra vår revolution till ett förspel till den socialistiska världsrevolutionen och ett steg mot denna ...

Det ryska proletariet kan inte ensamt och av egen kraft fullfölja den socialistiska revolutionen. Men det kan ge den ryska revolutionen en kraft som kan skapa de bästa förutsättningarna för den socialistiska revolution, som i viss mån redan har börjat. Det kan underlätta för sina viktigaste, trognaste och tillförlitligaste bundsförvanter, det europeiska och amerikanska socialistiska proletariet, att ta upp den avgörande kampen ...

Det imperialistiska krigets objektiva betingelser ger en garanti för att revolutionen inte kommer att inskränkas till den första etappen i den ryska revolutionen, att den inte kommer att inskränkas till Ryssland.”⁵⁵

Det var i enlighet med sin revolutionsmodell som Lenin använde begreppet ”världsrevolution” och därmed gick längre än Marx och Engels. Redan genom den första etappen i sin revolution hade det ryska proletariet gett upphov till den tändande gnistan för världsrevolutionen.

Föreställningen om denna vägledande funktion var i viss mån den navelsträng som förband hans nya revolutionsmodell med den av Marx och Engels framförda modellen med samtidiga revolutioner i de utvecklade kapitalistiska länderna. I denna föreställning koncentrerades också förhoppningen att den internationella revolutionära utvecklingen skulle räcka en hjälpande hand åt Ryssland, som var fullständigt upplöst av inbördeskrig och interventionskrig. Under de två första åren efter Oktoberrevolutionen räknade Lenin med världsrevolutionen.

”Den framtida revolutionen rycker allt närmare”, heter det i ett tal i januari 1918.⁵⁶ ”Vi måste kämpa till dess att den internationella revolutionen kommer till vår hjälp.”⁵⁷ ”Den internationella revolutionen kommer med nödvändighet”, skrev Lenin i augusti 1918 i ett brev till de amerikanska arbetarna.

”Vi har inte räknat med att den skall börja under någon bestämd, kort tidsrymd, men den kommer med nödvändighet. Vi var bara det första landet som kastade av sig det imperialistiska krigets bojor.” ”Vi befinner oss liksom i en belägrad fästning, så länge inte andra delar av den internationella socialistiska revolutionen kommer till vår hjälp ... Långsamt men orubbligt kommer arbetarna att komma fram till en kommunistisk, bolsjevikisk taktik ... Kort sagt, vi är oövervinnliga, ty den proletära världsrevolutionen är oövervinnelig.”⁵⁸

Och i ett tal samma månad sade han:

”Vår revolution har brutit ut som en allmän revolution, och vi kommer att lösa våra uppgifter med hjälp av arbetare och bönder i alla länder ... till dess att den socialistiska världsrevolutionen

⁵⁵ Ibid, sid 384 ff

⁵⁶ W. I. Lenin Werke, band 28, sid 18

⁵⁷ Ibid, sid 23

⁵⁸ Ibid, sid 62

kommer.”⁵⁹

Likaså i augusti 1918:

”Vi är bara en enda avdelning, som ryckt fram något längre än de andra arbetaravdelningarna, inte för att vi är bättre än de andra, utan för att vår bourgeois stupida politik har möjliggjort för Rysslands arbetarklass att snabbare skaka av sig sitt ok ... Men bara ett dumhuvud kan fråga, när revolutionen i väst kommer att bryta ut.”⁶⁰

I november föreslog han att man skulle anlägga spannmålsförråd, för att kunna ställa dessa till de tyska arbetarnas förfogande om de vid den kommande revolutionen skulle råka i svårigheter. De revolutionära grupper i Västeuropa som hade samma inriktning som bolsjevikerna, formerade sig redan. ”Världsbolsjevismen kommer att segra över världsbourgeoisin.”⁶¹ Och när slutligen revolutionerna i Mellaneuropa bröt ut i november, sade Lenin på en demonstration till stöd för revolutionen i Österrike-Ungern:

”Den tid är inte långt borta, då man kommer att fira världsrevolutionens första dag överallt. Vi har inte arbetat och lidit förgäves! Internationalen, världsrevolutionen, kommer att segra! Leve den proletära världsrevolutionen!”⁶²

Ett enda socialistiskt land kunde utlösa världsrevolutionen, men dess allmänna seger, menade Lenin, var omöjlig att hejda också i väst. Den Kommunistiska internationalens grundande i början av mars 1919 var ett uttryck för denna utveckling. I sitt slutanförande sade han:

”Den proletära revolutionens seger i hela världen är säker. Den internationella rådsrepubliken kommer att bildas.”⁶³

Den Kommunistiska internationalen var första steget till den internationella sovjetrepubliken, till proletariatets seger i hela världen, till sovjeternas federativa världsrepublik.⁶⁴ Visserligen manade den tyska revolutionens förlopp honom till försiktighet. Han menade att den tyska bourgeoisin hade större erfarenhet än den stupida ryska bourgeoisin. Oavsett detta väntade han att den internationella sovjetrepubliken snart skulle födas. I ett utkast till program för det ryska kommunistpartiet hette det, att revolutionerna i Österrike-Ungern och Tyskland tydligt hade visat ”att den proletära, kommunistiska världsrevolutionens era hade brutit in”,⁶⁵ att genomförandet av världsrevolutionen var en uppgift för de nya kommunistiska partierna. Bildandet av regeringen Béla Kun i Ungern var för honom ett klart bevis för ”att den tid inte är långt borta, då kommunismen kommer att segra i hela världen”.⁶⁶ De utomordentliga svårigheterna – inbördeskrig, hungersnöd, kommunikationsväsendets sammanbrott osv. – måste övervinnas, ”så att vi når den fullständiga segern, så att – och vi kommer att få uppleva det efter den ryska och den ungerska sovjetrepubliken den internationella sovjetrepubliken blir verklighet”.⁶⁷ Den tredje kommunistiska internationalen sammanföll redan i viss mån med den socialistiska sovjetunionen.⁶⁸ Och till den ungerska rådsrepubliken skrev han den 27 maj 1919: ”Varje månad bringar den proletära

⁵⁹ Ibid, sid 65

⁶⁰ Ibid, sid 69 ff

⁶¹ Ibid, sid 103

⁶² Ibid, sid 122

⁶³ Ibid, sid 490

⁶⁴ Ibid, sid 491 ff

⁶⁵ W. I. Lenin Werke, band 29, sid 84

⁶⁶ Ibid, sid 183

⁶⁷ Ibid, sid 259

⁶⁸ Ibid, sid 296

världsrevolutionen närmare.”⁶⁹ I juli 1919 avslutade han på en partikonferens i Moskva ett föredrag med förhoppningen: ”att denna juli är den sista svåra juli, att vi kommer att hälsa juli nästa år med seger för den internationella sovjetrepubliken – och dess seger kommer att vara fullständig och obestridlig”.⁷⁰

Efter att den ungerska rådsrepubliken krossats, gav Lenin med sig: Vid tillfälle rättfärdigade han sin ursprungliga förhoppning om en nära förestående världsrevolution med de ryska erfarenheterna i oktober: Förhoppningen var berättigad, men den realiserades inte så snabbt som han väntat: Hur som helst hade rörelsen i väst bidragit till att slå tillbaka interventionen mot den unga staten: Ryssland förblev världsrevolutionens förtrupp, och dess seger var slutgiltig bara om den ledde ”till proletariats seger i åtminstone några utvecklade länder”: Givetvis var utvecklingens tempo långsammare än man hoppats.

”Vi har själva fått uppleva, att utvecklingen av revolutionen visade sig vara mycket långsammare, mycket svårare, mycket mer komplicerad i de utvecklade länderna.”⁷¹ Trots detta betraktade han fortfarande i oktober 1920 aktionskommittéerna på de engelska företagen som sovjeter inom ramen för ett dubbelväld.⁷²

Problemet med fredsslutet med grannländerna ryckte emellertid alltmer i förgrunden i Lenins utrikespolitiska och internationella artiklar: Det var tankar som man senare, förenklande, har betraktat som Lenins bekännelse till den fredliga samexistensens politik: Hur som helst var det en eftergift till en fördragets och överenskommelsernas politik, i avsikt att bryta igenom den internationella blockaden: Vid sidan av solidariteten med det internationella proletariatet började man uppskatta de mindre grannstaternas regeringars förståelse och realism när det gällde att normalisera förbindelserna med Sovjetstaten: Inrikespolitiska och ekonomiska problem kom allt mer i förgrunden: Det var uppgifter vilkas lösning betraktades som nödvändig i väntan på världsrevolutionen: Och i de revolutionära framtidsutsikterna ökades intresset för de nationella revolutionära rörelserna i öster:

3: Nation och revolution

Perspektivet för den ryska revolutionen nödvändiggjorde en analys av den nationella frågan, en undersökning av de av Storryssland undertryckta nationernas öde. Inför världskriget måste denna undersökning vinna större betydelse. I *Kritiska anmärkningar till den nationella frågan* (december 1913) förespråkade Lenin den för många ryska socialdemokrater inte omedelbart självklara ståndpunkten, att det inte skulle få finnas några privilegier för någon nation, något språk, att arbetarna i alla nationer skulle sammanförs i gemensamma arbetarorganisationer: Lenin avvisade den av austro-marxisterna förordade kulturella och nationella autonomi och bekände sig till nationernas självbestämmanderätt ända till rätten till avskiljande: Vad beträffar de ryska judarna ansåg han det självklart att undanröjandet av den judiska rättslösheten skulle stå främst bland den socialdemokratiska parlamentsfraktionens lagförslag för nationellt likaberättigande:

Några månader senare kom den betydelsefulla uppgörelsen med Rosa Luxemburg, som företrädde ståndpunkten att den nationella självbestämmanderätten hade förlorat sin innebörd i imperialismens tidsålder, eftersom den formella politiska oavhängigheten inte kunde övervinna det ekonomiska beroendet av de imperialistiska stormakterna: I sin uppsats *Om nationernas självbestämmanderätt* medgav Lenin att en konsekvent demokrati och därför också fullständigt

⁶⁹ Ibid, sid 380 (Valda verk band II, del 2, sid 215)

⁷⁰ Ibid, sid 484

⁷¹ W. I. Lenin Werke, band 30, sid 196

⁷² W. I. Lenin Werke, band 31, sid 299

nationellt oberoende var en omöjlighet i imperialismens tidsålder: Men därför fick man inte avstå från att kämpa för största möjliga spännvidd i demokratin, i synnerhet som endast utsugarna av de förtryckta nationerna skulle ha glädje av att man avstod från nationernas självbestämmanderätt. Rätten till skilsmässa innebär inte förpliktelse till skilsmässa; på samma sätt implicerar inte rätten till självbestämmande någon förpliktelse till avskiljande. Just socialisterna i de förtryckande nationerna måste kräva denna rätt, om de ville förhindra att arbetarklassen förpestades av nationalism.

”Detta sakläge ställer Rysslands proletariat inför en dubbel eller rättare sagt tvåsidig uppgift: kamp mot all nationalism och i första hand mot den storryska nationalismen; erkännande inte bara av alla nationers fullständiga likaberättigande i allmänhet utan också av deras likaberättigande, då det gäller att bygga upp en stat, dvs. nationernas självbestämmanderätt, rätt till avskiljande; — och jämsides därmed, och detta just för att främja en framgångsrik kamp mot all slags nationalism hos alla nationer, ställningstagande för den proletära kampens och de proletära organisationernas enhet, för deras intima sammansmältning till en internationell gemenskap tväremot de borgerliga strävandena till nationell isolering.”⁷³

Just därför att man älskar Ryssland, måste man arbeta för nationernas likaberättigande och bekämpa den storryska nationalismen, läser vi i en berömd uppsats *Om storryssarnas nationalstolthet*, som Lenin skrev efter krigets utbrott med tanke på de uppiskade nationella lidelserna:

”Är då känslan av nationalstolthet främmande för oss, storryska klassmedvetna proletärer? Naturligtvis inte! Vi älskar vårt språk och vårt hemland, vi arbetar mest av allt på att höja dess arbetande massor (dvs. nio tiondelar av dess befolkning) till ett medvetet demokratiskt och socialistiskt liv. Det plågar oss mest av allt att se och känna det våld och förtryck, den förödmjukelse som tsarbödlarna, adelsmännen och kapitalisterna utsätter vårt sköna hemland för ...

Vi är fyllda av nationalstolthet, och just därför hatar vi särskilt vårt trälbundna förflutna (då de adliga godsägarna förde bönderna i krig för att förkväva Ungerns, Polens, Persiens och Kinas frihet) och vår trälbundna nutid, då samma godsägare, stödda av kapitalisterna, för oss i krig för att strypa Polen och Ukraina, för att slå ned den demokratiska rörelsen i Persien och Kina.”⁷⁴

Genom sina studier av imperialismen och sina uppgörelser med de revolutionära grupperingar, som kämpade mot sina socialpatriotiska partiledningar, kom Lenin att sätta den nationella frågan närmare i förbindelse med de revolutionära perspektiven. I sina teser om *De ryska socialisterna och nationernas självbestämmanderätt*, betecknade han nationernas självbestämmanderätt som ett av de demokratiska krav vars konsekventa förfäktande skulle förbereda proletariatets seger. Att avstå från denna rätt skulle bara hjälpa imperialisterna. Detta gällde inte bara kolonierna, vilkas uppror och revolutionära krig måste få stöd från socialisterna. Avvisade man alla annekteringar, var det också en plikt att arbeta för nationernas självbestämmanderätt.

Lenin avvisade uppfattningen att nationella krig inte var möjliga i imperialismens tidsålder och att endast proletariatets krig mot den kapitalistiska utsugningen var möjligt:

”Nationella krig i kolonierna och halvkolonierna är i imperialismens epok inte bara troliga utan oundgängliga. I kolonierna och halvkolonierna (Kina, Turkiet, Persien) lever närmare 1000 miljoner människor, dvs. mer än hälften av jordens befolkning. Nationella befrielseörelser är här antingen redan mycket starka eller också växer de och mognar. Varje krig är en fortsättning på politiken med andra medel. Fortsättningen på en politik för nationell befrielse i kolonierna

⁷³ W. I. Lenin Werke, band 20, sid 460 (Valda verk, band 1, del 2, sid 398 f)

⁷⁴ W. I. Lenin Werke, band 21, sid 22 ff (Ibid, sid 422 f)

kommer oundvikligen att vara nationella krig i kolonierna mot imperialismen.”⁷⁵

”Nationella krig mot imperialistiska makter är inte bara möjliga och troliga, de är oundvikliga, de är progressiva och revolutionära.”⁷⁶

Det är en del av den nya revolutionsmodellen som han visar i *Resultat av diskussionen om självbestämmanderätten*: ”Ty att tro, att den sociala revolutionen är tänkbar utan uppror i de små nationerna i kolonierna och i Europa, utan revolutionära resningar bland delar av småborgerskapet med alla dess fördomar, utan de oupplysta proletära och halvproletära massornas rörelse mot godsägarnas och kyrkans ok, mot monarkistiskt, nationellt och övrigt förtryck — att tro detta är att avsäga sig den sociala revolutionen. Det skall väl på ena sidan ställas upp en här, som förklarar ‘Vi är för socialismen’ och på andra sidan ställas upp en här som förklarar ‘Vi är för imperialismen’ och det skulle vara den sociala revolutionen! . . . En person som väntar sig en ‘ren’ revolution kommer aldrig att få uppleva den. Han är bara en revolutionär till orden, han förstår inte den verkliga revolutionen.”⁷⁷

Finkänslighet mot de angränsande, under århundraden förtryckta, nationerna visade Lenin också när han stod i spetsen för den unga staten. Så kan vi i ett på skiva inspelat tal (man har förgäves sökt den bland de många Leninskivorna från senare år) uppfatta orden: ”Skam över den fördömda tsarismen, som har plågat och förföljt judarna. Smälek och skam över den, som sår fiendskap mot judarna, hat mot andra nationer.”⁷⁸

Eller när vi läser i den dödssjukets anteckningar från december 1922, hur Lenin förebrår sig att inte i tid och tillräckligt energiskt ha ingripit mot vissa uppfattningar och åtgärder av en partiinstans i Georgien, som uppträdde som storryska chauvinister. I detta brev är följande rader betydelsefulla:

”Jag tror att jag påbördat mig en stor skuld gentemot Rysslands arbetare genom att jag inte tillräckligt energiskt och tillräckligt skarpt har ingripit i den beryktade frågan om autonomiseringen, som officiellt tycks kallas frågan om de socialistiska sovjetrepublikernas union
...

Jag hade endast tillfälle att tala med kamrat Dzerzjinskij, som återvänt från Kaukasien och berättade för mig, i vilket läge denna fråga befann sig i Grusien ...

Om det gick så långt, att Ordzjonikidze kunde tillåta användning av fysiskt våld, varom kamrat Dzerzjinskij meddelade mig, då kan man föreställa sig vilket trask vi hamnat i ...

Man säger att det gällde att säkra apparatens enhetlighet. Varifrån stammade dessa bedyranden? Var det inte från samma storryska apparat, vilken vi — som jag redan påvisade i ett av de föregående numren av min dagbok — övertagit från tsarismen och som endast fått en helt ytlig sovjetisk anstrykning?

Utan tvivel borde man ha väntat med denna åtgärd till dess vi kunnat säga, att vi går i god för att denna apparat är vår egen. Men nu måste vi, om vi vill vara ärliga, säga det motsatta, att vi kallar vår egen en apparat som i själva verket ännu är helt och hållet främmande för oss och utgör ett borgerligt och tsaristiskt konglomerat, vilket det var absolut omöjligt att övervinna under loppet av fem år, då vi inte fick hjälp från andra länder och då de militära ‘bestyren’ och kampen mot hungersnöden var det förhärskande.

⁷⁵ W. I. Lenin Werke, band 22, sid 315

⁷⁶ Ibid, sid 318

⁷⁷ Ibid, sid 363 ff

⁷⁸ W. I. Lenin Werke, band 29, sid 240

Under sådana förhållanden är det mycket naturligt, att den 'frihet att utträda ur unionen', vilken vi anför till vårt försvar, kommer att bli bara ett papper, som inte är i stånd att skydda de icke-ryska medborgarna i Ryssland mot angrepp från den 'äkte ryssen', den storryss och chauvinist i själva verket skurk och förtryckare — som den typiske ryske byråkraten är. Det råder inget tvivel om att det obetydliga procenttalet sovjetiska och sovjetiserade arbetare kommer att drunkna i detta hav av chauvinistiskt storryskt avskum som en fluga i mjölken ...”

Lenin begärde åtgärder för att skydda icke-ryssarna från de ryska grobianerna, de stenhårda poliserna. Just med tanke på de stora nationalrevolutionära rörelserna i öster kunde ett sådant förhållningssätt förorsaka väldig skada, en ”skada som annars skulle drabba inte bara oss utan även hela internationalen, hundratals miljoner människor tillhörande folken i Asien, som inom närmaste framtid, efter oss kommer att framträda på den historiska scenen”.⁷⁹

Efter att den revolutionära vågen i Europa vikit undan tillmätte Lenin i själva verket de nationalrevolutionära rörelserna i kolonierna och halvkolonierna en allt större betydelse för de revolutionära framtidsutsikterna. Alltmer upptogs han av nödvändigheten att påskynda den revolutionära utvecklingen i dessa världsdelar genom en modifiering av de ryska erfarenheterna — i dag skulle man kanske säga en korrigering av den ryska modellen. I ett anförande på den andra kongressen för de kommunistiska organisationerna i öster, läser vi:

”Efter österns uppvaknande följer i den nuvarande revolutionen en period, i vilken alla folk i öster är med och beslutar världens öden, i vilken de upphör att bara vara objekt för utsugning. Folken i öster vaknar för att handla praktiskt och för att varje folk skall vara med och bestämma mänsklighetens öden ...

Här tillkommer er en uppgift, som kommunisterna i hela världen ännu inte stått inför: Med utgångspunkt från den allmänna kommunistiska teorin och praktiken måste ni förstå att anpassa denna till specifika betingelser, som inte existerar i de europeiska länderna, till förhållanden där befolkningens stora massa utgörs av bönder och där det gäller att föra kampen inte mot kapitalet utan mot resterna från medeltiden.”⁸⁰

De nationalrevolutionära rörelserna i Asien uppfattas som en avgörande del i världsrevolutionen. I en hälsning till en indisk organisation heter det:

”Först när de indiska, kinesiska, koreanska, japanska, persiska och turkiska arbetarna och bönderna räcker varandra händerna och tillsammans skriker till verket för att befria sig, först då kommer den avgörande segern över utsugarna att vara säkrad.”⁸¹

Samtidigt understryker han att dessa rörelser stöder sig på bondemassorna. I ett utkast till teserna om den nationella och koloniala frågan, avsedda för den Kommunistiska internationalens andra kongress, ställs uppgiften att övertyga dessa folk om ”att det inte finns någon annan räddning för dem än sovjetaktens seger över världsimperialismen”.⁸² I samma andetag hänvisas till att råds-systemet i dessa länder måste tillämpas på förkapitalistiska förhållanden, i vilka den revolutionära rörelsen främst är en bonderörelse som måste vinnas som bundsförvant till det kommunistiska proletariatet i Väseuropa. På den Kommunistiska internationalens andra kongress i slutet av juli 1920 föredrog Lenin en redogörelse i namn av Kommissionen för nationella och koloniala frågor.

Där finner vi redan viktiga beståndsdelar i den revolutionära modell som senare skulle ta gestalt i de stora revolutionerna i Asien, främst i Kina och Vietnam. Lenin skiljer mellan förtryckande och

⁷⁹ W. I. Lenin Werke, band 36, sid 590 ff (Valda verk, band II, del 2, sid 765 ff)

⁸⁰ W. I. Lenin Werke, band 30, sid 145 ff

⁸¹ W. I. Lenin Werke, band 31, sid 126

⁸² Ibid, sid 134 (Valda verk, band II, del 2, sid 486)

förtryckta folk och meddelar kommissionens beslut att tala om nationella revolutionära rörelser trots att den borgerligt-demokratiska uppgiften kommer i första hand i dessa länder. Man skulle därvid inrikta sig på att bilda bondesovjeter, då det handlar om länder där proletariatet intar en utomordentligt svag ställning.

De nationella, revolutionära och antiimperialistiska rörelserna i Asien bestämmer allt mer tempot för den revolutionära utvecklingen i världen. I en artikel till Pravdas tioårsdag i början av maj 1922 heter det:

”Huvudorsaken till denna enorma acceleration av den internationella utvecklingen ligger i att hundratals och åter hundratals miljoner nya människor dras in i denna utveckling. Det gamla borgerliga och imperialistiska Europa som har vant sig vid att betrakta sig som världens medelpunkt, har ruttnat och spruckit som en stinkande böld vid den första imperialistiska slakten. Hur mycket än alla bildade kälkborgare, som är i stånd att falla i hänförelse över det (eller åtminstone sysselsätta sig med det), än må jämra sig av denna anledning, så är denna nedgång ändå bara en episod i historien om undergången av världsbourgeoisin, som har förätit sig på den imperialistiska utplundringen och förtrycket av majoriteten av jordens befolkning ...”

”... Och i Indien och Kina kokar det. Det är mer än 700 miljoner människor. Om vi därtill räknar de angränsande och mycket likartade asiatiska länderna, utgör det den större delen av jordens befolkning Oupphörligen och allt snabbare rycker år 1905 närmare där — med den väsentliga och väldiga skillnaden att revolutionen i Ryssland år 1905 (åtminstone till en början) kunde försiggå isolerat, dvs. utan att genast dra in andra länder i revolutionen. De revolutioner som mognar i Indien och Kina kommer emellertid att bli och är redan nu indragna i den revolutionära kampen, den revolutionära rörelsen, den internationella revolutionen.”⁸³

Lenin ser i sitt sista arbete före döden den 2 mars 1923 *Hellre mindre, men bättre* lösningen på de ryska problemen i sammanhang med de internationella perspektiven:

”Skall vi med våra mindre och mycket små bondejordbruk, med det förödelsens tillstånd, som råder hos oss, kunna hålla ut tills de västeuropeiska kapitalistiska länderna slutfört sin utveckling till socialism? Men de slutför den inte så, som vi tidigare väntat ...

Kan vi rädda oss undan den kommande sammanstötningen med dessa imperialistiska stater?... Kampens utgång är i sista hand beroende av att Ryssland, Indien, Kina osv. utgör det överväldigande flertalet av jordens befolkning. Och just denna majoritet av befolkningen har under de senaste åren med ovanlig snabbhet dragits in i kampen för sin frigörelse, så att det i denna mening inte kan råda ens skuggan av tvivel om hurudant det slutliga avgörandet i världskampen kommer att bli. I denna mening är socialismens slutliga seger fullständigt och obetingat garanterad.”⁸⁴

Lenin tillerkände den revolutionära potentialen hos de koloniala och halvkoloniala folken en särskild betydelse. Denna kom sig inte minst av hans övertygelse att varje folk måste tillryggalägga vägen till socialismen ”på sitt eget sätt” och att man måste respektera denna växande mångfald av vägar till socialismen och de ”konkreta särdrag”, ”som denna kamp antar och måste anta i varje enskilt land, motsvarande dess säregenheter vad beträffar ekonomi, politik, kultur, nationell sammansättning (Irland, osv.), dess kolonier, dess religiösa tillhörighet och så vidare”.⁸⁵ Lenin avvisade varje ”schablonisering”, ”mekanisk likformighet och identifiering av de taktiska reglerna för kampen”⁸⁶, såväl i utvecklingen fram emot den sociala revolutionen som efter den sociala revolutionen.

⁸³ W. I. Lenin Werke, band 33, sid 335 ff

⁸⁴ Ibid, sid 488 (Valda verk, band II, del 2, sid 817 ff)

⁸⁵ W. I. Lenin Werke, band 31, sid 78

⁸⁶ Ibid, sid 86

”Så länge de nationella och statliga skillnaderna mellan länder och folk består — och dessa skillnader kommer att existera mycket, mycket länge, t. o. m. efter förverkligandet av proletariats diktatur i global skala — fordrar den internationella taktikens enhetlighet inte att de kommunistiska arbetarrörelserna i alla länder åsidosätter mångfalden, upphäver nationella skillnader (det vore för ögonblicket ett vettlöst fantasteri), utan att de tillämpar kommunismens grundläggande principer (sovjetmakt och proletariats diktatur) på ett sådant sätt, att principerna i enskilda fall modifieras på ett riktigt sätt och anpassas till de nationella och nationalstatliga särdragen, så att de används på ett riktigt sätt.”⁸⁷

Lenin betraktade sovjeterna som ett allmängiltigt organ för att förverkliga upproren och makten, givetvis i särskilda kombinationer och former. Detta underströk han i ett brev till de ungerska kommunisterna⁸⁸ och i ett tal om Polen.⁸⁹ Därom var Lenin, som tillmätte den nationella problematiken i revolutionens perspektiv stor betydelse, helt övertygad. ”Revolutionen i Italien kommer att få ett annat förlopp än revolutionen i Ryssland”, sade han på Kommunistiska internationalens kongress. ”Den kommer att börja på ett annat sätt.”⁹⁰ Den Kommunistiska internationalen kommer aldrig att begära av de italienska arbetarna att de slaviskt skall ta efter ryssarna.⁹¹

4. Staten och revolutionen

Så heter en av de grundläggande, åtminstone en av de mest kända, böckerna av Lenin. Han skrev den i ett illegalt gömställe, just före revolutionen, i augusti och september 1917. Den har underrubriken ”Marxismens lära om staten och proletariats uppgifter i revolutionen”. I själva verket var Lenin i detta arbete i första hand intresserad av att ställa ”den sanna marxiska läran om staten” mot de socialdemokratiska partiledningarnas vantolkningar. Han förfäktade den marxistiska tesen att staten är ett organ för klassherraväldet, ett organ för en klass förtryckt av de andra; att befrielsen av den förtryckta klassen inte är möjlig utan att den statsapparat som skapats av den härskande klassen förintas. Därför är den våldsamma revolutionen oundviklig. Den revolutionära arbetarrörelsens uppgift är att uppfostra massorna till kännedom om nödvändigheten av denna våldsamma revolution. Den socialistiska revolutionen och nedbrytandet av den borgerliga statsapparaten leder till proletariats politiska herravälde, som Marx och Engels kallade för proletariats diktatur. Medan Marx och Engels ännu hade räknat med möjligheten av en fredlig revolution, med tanke på England, och inskränkt den våldsamma revolutionens oundgänglighet till kontinenten, så blev Lenins slutsats att det engelska undantaget inte längre var giltigt på grund av uppkomsten av en svällande, repressiv statsapparat under imperialismen. Den borgerliga staten måste efter den socialistiska revolutionen ersättas av organ efter modell från Pariskommunen 1871: inte parlamentariska utan arbetande korporationer ”i vilka tanke- och diskussionsfriheten inte urartar till bedrägeri, ty parlamentsmedlemmarna måste själva arbeta, själva verkställa sina lagar, själva kontrollera de praktiska följderna, själva direkt ansvara inför sina väljare.”⁹²

För första gången skulle man inrätta ett samhälle, som innebar en rad frihetsinskränkningar för förtryckarna, utsugarna, men som för de fattiga folkmassorna innebar en väldig utvidgning av demokratin, en ännu osedd demokrati. Staten skulle alltmer förlora sina repressiva funktioner, den skulle börja dö bort, i synnerhet som den utvecklade kapitalismen redan hade skapat

⁸⁷ Ibid, sid 79

⁸⁸ W. I. Lenin Werke, band 29, sid 377 (Valda verk, band II, del 2, sid 210)

⁸⁹ Ibid, sid 377 (Ibid, sid 210)

⁹⁰ W. I. Lenin Werke, band 32, sid 488

⁹¹ Ibid, sid 490

⁹² W. I. Lenin Werke, band 25, sid 437 (Valda verk, band II, del 1, sid 245)

förutsättningarna för att alla skulle delta i statens ledning. Här går Lenin längre än att kommentera Marx- och Engelscitat och tecknar bilden av det kommande kommunistiska samhället.

”Alla medborgare förvandlas här till löneanställda hos staten, vilken utgöres av de beväpnade arbetarna. Alla medborgare blir tjänstemän och arbetare hos ett enda, hela folket omfattande stats-”syndikat”. Det gäller bara att iakttaga samordning, riktiga arbetsmetoder och lika lön. Registreringen och kontrollen härav har kapitalismen till det yttersta förenklat till synnerligen enkla observations- och anteckningsoperationer som varje skriv- och läskunnig kan utföra, det är tillräckligt att behärska de fyra enkla räknesätten och att kunna skriva ut erforderliga kvitton.

När folkets majoritet självständigt och överallt börjar genomföra en sådan registrering och kontroll över kapitalisterna (som nu förvandlats till tjänstemän) och över de herrar intellektuella, som bevarat kapitalistiska ovanor — då blir denna kontroll verkligt universell och omfattar hela folket; då blir det omöjligt att undandraga sig den, att ‘slingra sig undan’.”⁹³

Redan i sina *Brev från fjärran*, före hemresan från Schweiz, hade Lenin utvecklat grundtankarna om folkkontrollen över byråkratin och den verkställande makten och talat om att i det kommande samhället skulle statsinstitutionen representeras av den fattiga och utsugna delen av befolkningen,⁹⁴ varvid den exekutiva makten skulle innehas av de väpnade massornas milis.⁹⁵ Nu preciserar Lenin övergången från det första stadiet av det socialistiska samhället, då var och en får efter sina prestationer, till det högre, kommunistiska stadiet, då produktionens källor flödar så rikligt att var och en kan få efter sina behov:

”Från det ögonblick, när alla samhällsmedlemmar, eller åtminstone deras överväldigande majoritet själva lärt sig regera staten, själva tagit denna sak i sina händer, ‘ordnat’ kontrollen över den försvinnande minoriteten kapitalister, över det herrskap som vill bibehålla de kapitalistiska ovanorna, över de arbetare vilka djupt demoraliserats av kapitalismen — från detta ögonblick börjar nödvändigheten av varje slags regerande över huvud taget att försvinna. Ju fullständigare demokratin är, desto närmare är det ögonblick då den blir överflödig. Ju mer demokratisk den ‘stat’ är, som består av beväpnade arbetare och ‘inte längre är någon stat i ordets egentliga mening’, desto snarare börjar varje stat att dö bort.

Ty när alla lärt sig att leda och i själva verket självständigt leder den samhälleliga produktionen, självständigt genomför registreringen och kontrollen över parasiterna, herrskapssönerna, skojarna och andra som ‘värnar om kapitalismens traditioner’, då kommer det oundgängligen att bli mycket svårt att undandraga sig den av hela folket genomförda registreringen och kontrollen. Det kommer att vara ett så ytterst sällsynt undantag och kommer troligen att leda till så snar och hård bestraffning (ty de beväpnade arbetarna är det praktiska livets män, inte sentimentala kammarstudenter, och tål inte skämt) att *nödvändigheten* av att följa de föga invecklade grundreglerna för allt mänskligt samliv mycket snart blir till en *vana*.”⁹⁶

Pariskommunen har visat vad man kan börja med för att ersätta den gamla borgerliga, repressiva statsapparaten:

”1. Att [funktionärer] inte bara väljes, utan när som helst också kan avsättas; 2. att deras lön ej överskrider en arbetarlön; 3. att man omedelbart övergår till att alla utövar kontroll och uppsiktsfunktioner, att alla blir ‘byråkrater’ för en tid och att just tack vare detta ingen kan bli ‘byråkrat’.”⁹⁷

⁹³ Ibid, sid 488 (Ibid, sid 306 f)

⁹⁴ W. I. Lenin Werke, band 23, sid 340

⁹⁵ Ibid, sid 343

⁹⁶ W. I. Lenin Werke, band 25, sid 488 ff (Valda verk, band II, del 1, sid 307)

⁹⁷ Ibid, sid 496 (Ibid, sid 316)

Dessa Lenins föreställningar om statsapparaten bortdöende bekräftar för övrigt att han utgick från förutsättningen att den ryska revolutionen ganska snabbt skulle utlösa mer eller mindre samtidiga revolutioner i väst.

Staten och revolutionen är till största delen ett koncentrat av den marxiska statsläran, visserligen med ett medvetet urval som framställer staten *endast* som en repressiv statsapparat, och som endast citerar de avsnitt i vilka klassikerna talar om nödvändigheten av en våldsam revolution. Politikern blir nu teoretiker i en extrem situation — det handlar här inte om någon akademiskt invändningsfri monografi, utan om en revolutionär stridsskrift som stöder sig på läromästarna. Marx har tänkt sig möjligheten av ett fredligt maktövertagande av proletariatet inte bara in England utan också i Holland, och i många anföranden talat om möjligheten att genomföra en socialistisk revolution utan våld. Engels har i sin kritik av de tyska socialdemokraternas Erfurt-program, som Lenin utförligt citerar, t. o. m. skrivit om möjligheten av en fredlig revolution i Frankrike, som ursprungligen för Marx och Engels var det klassiska exemplet på ett totalitärt statsmaskineri som måste krossas. Lenin avfärdar denna Engels parentes med att säga, att denne bara hade sagt att man kunde föreställa sig en sådan utveckling i Frankrike och sätter ordet ”föreställa sig” inom anföringstecken. Lenin citerar Engels bekanta yttrande, att den allmänna rösträtten inte är mer än en mätare av arbetarklassens mognad. Men senare har Engels ansett den allmänna rösträtten som en stor seger för de arbetande massorna och ännu senare har han skrivit om att den passar den klass-medvetne arbetarens hand bättre än maskingeväret passar den tränade soldatens hand. Under sitt sista levnadsår slutligen betecknade han den allmänna rösträtten som ett verktyg för massornas befrielse. Och när Lenin kommenterar Friedrich Engels’ uppfattning att den demokratiska republiken är den specifika formen för proletariatets diktatur med orden, att Engels därmed hade menat att den demokratiska republiken utgjorde grunden för en sådan skärpning av klasskampen som oundvikligen skulle leda till möjligheten att bilda proletariatets diktatur, så tvivlar vi på att Engels på det här stället verkligen har haft denna tanke inför ögonen.⁹⁸ Men det gällde för Lenin att bevisa att den våldsamma revolutionen var nödvändig i den ryska staten och också i de kapitalistiska staterna, så som de såg ut 1917. I denna avsikt måste han inte på något sätt revidera Marx och Engels’ han kunde i själva verket åberopa dem, om också med ensidigheten hos en politiker som håller på att förbereda den proletära revolutionen.

Lenin skrev en gång till sin väninna Ines Armand: ”Engels är inte ofelbar. Marx är inte ofelbar.”⁹⁹ Också vid framställningen av den marxiska statsläran gick han längre än Marx, framför allt vad gäller framtidsutsikterna för samhället efter den socialistiska revolutionen, utvecklingen av den socialistiska staten efter den socialistiska revolutionen. Han stödde sig inte bara på de av Marx och Engels kommenterade erfarenheterna av Pariskommunen utan såg i sovjeterna med arbetar-, soldat- och bondedeputerade den institution som skulle avlösa den gamla förtryckarapparat. I sitt arbete *Kommer bolsjevikerna att kräva statsmakten?*, som skrevs i slutet av september 1917, ger han grunden för sin övertygelse:

”Sovjeterna är den nya statsapparaten, som för det första utgör arbetarnas och böndernas beväpnade makt. Denna makt är inte som den gamla stående härens makt lösryckt från folket, utan tätt knuten till detta. I militärt avseende är denna makt ojämförligt starkare än den tidigare. I revolutionärt avseende kan den inte ersättas av någonting annat. För det andra skapar denna apparat en förbindelse med massorna, med folkets flertal, som är så nära, oskiljaktig, lätt att kontrollera och förnya, att det inte finns något ens antydningssvis motsvarande i den tidigare statsapparaten. För det tredje är denna apparat tack vare valbarheten och avsättligheten av alla

⁹⁸ Ibid, sid 458 f (Ibid, sid 179 ff)

⁹⁹ W. I. Lenin Werke, band 35, sid 243

funktionärer utan byråkratiska formaliteter och efter folkets vilja, mycket mer demokratisk än den tidigare apparaten. För det fjärde skapar den en fast förankring i en mångfald yrken, varigenom den underlättar genomförandet av de mest skilda reformer av avgörande betydelse utan byråkrati. För det femte skapar den en organisationsform för avantgardet, dvs. de mest medvetna, energiska och avancerade delarna av de förtryckta klasserna, arbetarna och bönderna. På detta sätt utgör den en apparat med vars hjälp de förtryckta klassernas avantgarde kan höja, uppfostra, skola och leda den stora massan av dessa klasser, som hittills helt har stått utanför det politiska livet, utanför historien. För det sjätte gör den det möjligt att förena parlamentarismens fördelar med fördelarna av en omedelbar och direkt demokrati, dvs. i den valde representantens person förena såväl den lagstiftande funktionen som den att verkställa lagarna. I jämförelse med den borgerliga parlamentarismen är detta ett framsteg av världshistorisk betydelse i demokratins utveckling.”¹⁰⁰ Man får inte bortse ifrån att sovjeterna ursprungligen var organ för en direkt producentdemokrati.

I samma arbete har Lenin också sagt, att staten inte endast utövar repressiva funktioner. Han preciserar där tankar som vi finner i uppsatsen *Den hotande katastrofen och hur man bör bekämpa den*, som han skrev två veckor tidigare. Där hade han krävt att statliga kontrollåtgärder, sådana som enande av alla banker till en statlig bank, nationalisering av de stora trusterna, statskontroll över alla bankoperationer osv. omedelbart skulle verkställas. Han åberopade de statliga kontrollåtgärderna i krig och såg i statsmonopolkapitalismen den materiella möjligheten till övergång till socialismen. Också hans uppfattningar om revolutionens utveckling och krossandet av statsapparaten visar sig mer differentierade och nyanserade när man konfronterar andra arbeten med *Staten och revolutionen*.

Visserligen var Lenin liksom Marx och Engels övertygad om att kapitalismen i det stora hela bara kunde störtas med våld. Han underströk detta på den kommunistiska internationalens andra kongress. Men samma år, 1920, betecknade han i polemik med austro-marxisten Otto Bauer en fredlig avlösning av den kapitalistiska samhällsordningen som möjlig, t. ex. om arbetarna redan har segrat i nio viktiga kapitalistiska länder, och kapitalisterna i ett tionde, litet land inser meningslösheten med sitt motstånd. ”Det är helt och hållet tänkbart, att kapitalisterna under de av mig åberopade omständigheterna i det tionde landet, ett av de minsta och ‘fredligaste’ länderna, gör ett sådant erbjudande.”¹⁰¹

Hur som helst är det betydelsefullt också för politikern Lenins förhållande till teoretikern Lenin att han efter februarirevolutionen 1917 rekommenderade en inriktning på den fredliga vägen, på ett fredligt maktövertagande genom sovjeterna, som den mest smärtfria vägen, för vilken man måste kämpa med all energi.¹⁰² Lenin återkom till perspektiven för en fredlig revolution efter augusti 1917, efter det att vänstergrupperingarna i sovjeterna gemensamt hade slagit ned general Kornilovs uppror, och en viss vacklan började märkas bland mensjevikerna och socialrevolutionärerna. Den 27 september (enligt nya tideräkningen) skrev han i *En kärnfråga i revolutionen*:

”Hela frågan gäller nu om den småborgerliga demokratin har lärt något av detta verkligt stora, ovanligt innehållsrika halvår eller ej. Om inte så är revolutionen förlorad, och endast ett segerrikt uppror av proletariatet kan rädda den. Om den har det, måste man genast börja med att skapa en fast och beständig makt som inte vacklar.”¹⁰³

En överenskommelse mellan vänsterpartierna i sovjeterna kunde säkra en fredlig utveckling av revolutionen på bred basis och möjliggöra fredliga uppgörelser mellan partierna inom sovjeterna.

¹⁰⁰ W. I. Lenin Werke, band 26, sid 86 f

¹⁰¹ W. I. Lenin Werke, band 30, sid 352

¹⁰² W. I. Lenin Werke, band 23, sid 188

¹⁰³ W. I. Lenin Werke, band 25, sid 378

”Endast sovjetmakten kan ge en beständig, fredlig och lugn vidareutveckling, en utveckling som i medvetenhetsgrad och beslut motsvarar folkmajoriteten, motsvarar dess egen erfarenhetsgrad. Sovjetmakten innebär att landets förvaltning och kontrollen över dess ekonomi fullständigt övergår till arbetarna och bönderna, som ingen kommer att våga motsätta sig och som genom erfarenheterna, den egna praktiken, snabbt kommer att lära sig att fördela jorden, produkterna och brödet på ett riktigt sätt.”¹⁰⁴

Vid samma tid skrev Lenin, beredd på alla eventualiteter, från sitt illegala gömställe ett brev till partiets centralkommitté om *Marxismen och upproret*. Han påminde där om Marx’ yttrande att upproret är en konst och att man måste uppnå framgångar och gå vidare från framgång till framgång utan att avbryta offensiven mot fienden.

”För att vara framgångsrikt får upproret inte stödja sig på en sammansvärjning, inte på ett parti, utan på den framskridna klassen. Detta för det första. Upproret måste stödja sig på folkets revolutionära uppsving. Detta för det andra. Upproret måste stödja sig på en sådan vändpunkt i den framväxande revolutionens historia, då folkets främsta led ådagalägger den största aktivitet, då den starkaste vacklan framträder inom fiendens led och bland revolutionens svaga, halvhjärtade och obeslutsamma vänner. Detta för det tredje. Just genom dessa tre förutsättningar för frågeställningen om upproret skiljer sig marxismen från blanquismen.

Men om dessa förutsättningar är för handen, så är vägran att förhålla sig till upproret som till en konst ett förräderi mot marxismen och ett förräderi mot revolutionen.”¹⁰⁵

”Alla objektiva förutsättningar för ett framgångsrikt uppror är för handen. Vi har framför oss de enastående fördelarna i ett läge, då endast vår seger i upproret kommer att göra slut på den vacklan, som marterar folket och som är den outhärdligaste sak i världen; då endast vår seger i upproret kommer att torpedera spelet med en separatfred mot revolutionen, torpedera det genom att öppet erbjuda en fullständigare, rättvisare och snarare fred, en fred till gagn för revolutionen.”¹⁰⁶

Den 9 oktober publicerade Lenin sin uppsats *Revolutionens uppgifter*, i vilken han än en gång talade om att det fanns en sista fredlig möjlighet för revolutionen, om flertalet sovjeterna kom överens om ett konkret program som skulle överlåta hela makten åt sovjeterna. Sovjeterna skulle sedan ofördröjligen föreslå alla krigförande folk en allmän fred, börja kampen mot hungersnöden och upplösningen genom att införa arbetarkontroll av produktion och fördelning, nationalisera bankerna, försäkringsväsendet och de viktigaste industribranscherna och fördela jorden bland bönderna utan någon vedergällning.

”Om sovjeterna nu helt och uteslutande tar statsmakten i sina händer för att genomföra det ovan klarlagda programmet, så är sovjeterna säkrade understöd inte endast från nio tiondelar av Rysslands befolkning, från arbetarklassen och den väldiga bondemajoriteten. Sovjeterna är även säkrade den väldigaste revolutionära entusiasm inom armén och inom folkmajoriteten, den entusiasm varför utan det är omöjligt att besegra svälten och kriget.

Något slags motstånd mot sovjeterna skulle det nu inte ens kunna bli tal om, ifall de inte själva vacklade. Ingen enda klass kommer att våga resa ett uppror mot sovjeterna, och godsägarna och kapitalisterna, som fått en hård läxa genom erfarenheten av Kornilov-upproret kommer att fredligt avstå makten inför sovjeternas ultimativa krav. För att övervinna kapitalisternas motstånd mot sovjeternas program blir det tillräckligt att låta arbetarna och bönderna ha uppsikt över exploatörerna och att tillämpa sådana straffåtgärder mot de ohörsamma som konfiskation av all egendom i förening med ett kortare fängelsestraff.

¹⁰⁴ Ibid, sid 386

¹⁰⁵ W. I. Lenin Werke, band 26, sid 4 f (Valda verk, band II, del 1, sid 163)

¹⁰⁶ Ibid, sid 7 (Ibid, sid 166 f)

Om sovjeterna övertog hela makten, så skulle de ännu och det är antagligen deras sista chans — kunna trygga revolutionen en fredlig utveckling, trygga folket fredliga val av sina deputerade, en fredlig kamp mellan partierna inom sovjeterna, en praktisk prövning av de olika partiernas program och en fredlig övergång av makten från det ena partiet till det andra.

Om denna möjlighet försummas, så visar hela revolutionens utvecklingsgång, från rörelsen den 20 april och till Kornilov-upproret, oundvikligheten av ett ytterligt skarpt inbördeskrig mellan bourgeoisin och proletariatet. Den ofrånkomliga katastrofen kommer att föra detta krig närmare. Som alla för det mänskliga förståndet tillgängliga fakta och beräkningar visar, måste det komma att sluta med full seger för arbetarklassen, som kommer att understödjas av de fattiga bönderna, för att genomföra det framlagda programmet; men detta krig kan bli mycket svårt och blodigt, det kan kosta tiotusentals godsägare, kapitalister och med dem sympatiserande officerare livet.

Proletariatet kommer inte att rygga tillbaka inför några offer för att rädda revolutionen, som inte kan räddas på något annat sätt än genom det framlagda programmet. Men proletariatet skulle på allt sätt understödja sovjeterna, om dessa skulle förverkliga sin sista chans till en fredlig utveckling av revolutionen.”¹⁰⁷

Tio dagar senare uppmanade han partiledningen att genast bereda sig på att organisera upproret:

”Bolsjevikernas seger i upproret är nu säker: 1. Vi kan (om vi inte väntar på sovjetkongressen) slå till plötsligt och från tre ställen: Petrograd, Moskva och med den baltiska flottan. 2. Vi har paroller som garanterar oss stöd: ‘Ned med regeringen, som undertrycker böndernas uppror mot godsägarna!’ 3. Vi har majoritet i landet. 4. Mensjevikerna och socialrevolutionärerna är i full upplösning. 5. Vi har den tekniska möjligheten att gripa makten i Moskva (i Moskva kunde vi t. o. m. börja, för att ta fienden med överrumpling). 6. Vi har i Petrograd tusentals beväpnade arbetare och soldater som i ett slag kan besätta Vinterpalatset, generalstabens, telefoncentralen och alla stora tryckerier; därifrån kan man inte längre fördriva oss — och i armen kommer vi att sätta in en sådan agitation att det blir omöjligt att kämpa vidare mot denna regering som är för freden, för att ge jorden åt bönderna osv.

När vi samtidigt och plötsligt slår till på tre olika ställen, i Petrograd, i Moskva och med den baltiska flottan, så kommer vi att med 99 procents sannolikhet segra med ett färre antal offer än vad som fordrades 3-5 juli, ty trupperna kommer inte att marschera mot en fredsregering.”¹⁰⁸

En vecka tidigare hade han i skriften *Kommer bolsjevikerna att kräva regeringsmakten?* ironiserat över en samtalspartner, som ryggade inför upproret som inför en avgrund. ”Han skulle vara beredd att gå med på den sociala revolutionen om historien förde fram till denna lika fredligt, lugnt, jämnt och smidigt som ett tyskt tåg far in på stationen. Den värderade konduktören öppnar vagnsdörrarna och ropar Hållplats Social revolution. Avstigning för samtliga trafikanter!”¹⁰⁹ Detta arbete slutar med den tillitsfulla tron, att det inte på hela jorden finns ett våld ”som kunde hindra bolsjevikerna, om dessa inte låter sig förskräckas och förstår att gripa makten, och att behålla denna till världsrevolutionens seger.”¹¹⁰

Den 7 november grep slutligen bolsjevikerna makten i ett uppror som bara kostade ett fåtal offer — innan inbördeskriget och interventionskriget började. Man får dock inte glömma, att Lenin ännu bara några veckor tidigare inte hade uteslutit möjligheten av en fredlig utveckling.

Vad nu statsapparaten beträffar, blev denna ingalunda grundligt krossad. I stort sett krossade revolutionen bara den verkställande makten, polisen och arméapparaten. Lenin klagade strax över

¹⁰⁷ Ibid, sid 50 f (Ibid, sid 179 ff)

¹⁰⁸ Ibid, sid 66 f

¹⁰⁹ Ibid, sid 103

¹¹⁰ Ibid, sid 115

att man kört den tsaristiska byråkratin på dörren, men att den krupit in genom fönstret. Förvaltningen togs till största delen om hand av den gamla byråkratin med en svag sovjetisk anstrykning. I sitt berömda brev till den tolfte partikongressen i december 1922 — som ofta betecknas som hans testamente — visade Lenin med eftertryck ”att vi faktiskt övertog den gamla apparaten från tsaren och bourgeoisin”,¹¹¹ en apparat ”som i själva verket är oss alltigenom främmande och utgörs av en borgerlig-tsaristisk blandning.”¹¹²

Det var ett tecken på landets underutveckling och förstörelse att den nya statsmakten som upprättades under Lenins ledning, inte förmådde lösgöra sig från den gamla byråkratins börda.

5. Proletariatets diktatur

Lenin karakteriserade staten efter den socialistiska revolutionen, staten under den segerrika arbetarklassens ledning, som en proletariatets diktatur, som håller den besegrade utsugarklassen i styr, samtidigt som den maximalt utvidgar demokratin för det arbetande folket. I detta avseende var han trogen sina läromästare, som i regel hade väntat sig den socialistiska revolutionen i form av ett inbördeskrig. Givetvis var det en tillspetsning av de marxiska tankarna, när Lenin i oktober 1916 skrev:

”Den är ingen socialist som väntar sig att socialismen kan förverkligas utan en socialistisk revolution och proletariatets diktatur. Diktatur är statsmakt som omedelbart stödjer sig på våld. Våldet på nittonhundratalet, liksom över huvud under civilisationens epok, betyder varken knytnävar eller knölpåkar, utan en här.”¹¹³

Hur denna statsform kommer att se ut i detalj, det skulle erfarenheten komma att visa. Marx och marxisterna känner inte vägen i detalj, men de har riktningen klar för sig, liksom de enskilda klasskrafternas roll, nödvändigheten av en revolutionär, demokratisk diktatur med proletariatet i spetsen.¹¹⁴ I denna form förenas de båda sidorna av proletariatets diktatur, diktaturen mot de besegrade utsugarklasserna med den allt mer utvidgade demokratin för det arbetande folket, till dess att staten dör bort. I *Staten och revolutionen*, skriven på tröskeln till revolutionen, heter det:

”Att inskränka marxismen till läran om klasskampen innebär att stympa marxismen, att förvanska den, att reducera den till det som är antagbart för bourgeoisin. Marxist är endast den som utsträcker erkännandet av klasskampen till erkännandet av proletariatets diktatur.”¹¹⁵

Erfarenheterna efter oktoberrevolutionen visade ännu under Lenins livstid, att dessa två sidor hos proletariatets diktatur inte utgör någon enhet utan är motsägelser.

I *Sovjetmaktens aktuella uppgifter*, som skrevs på våren efter revolutionen, analyserade Lenin några av den unga statens svårigheter. Hade det tidigare gällt att övertyga folkmajoriteten om riktigheten av bolsjevikernas program, så gällde det nu att förvalta detta underutvecklade och ödelagda land; att omorganisera de ekonomiska grundvalarna för miljoner och åter miljoner människors liv; att efter den mycket enkla uppgiften att expropriera bourgeoisin ta itu med produktionen och fördelningen av produkterna med en ny typ av registrering och kontroll som grund. Arbetarkontrollen måste bli en del av arbetarnas medvetande, så att disciplinen garanterades. Det vore en stor dumhet att tro att denna övergång till den socialistiska produktionen vore möjlig utan diktatur.

¹¹¹ W. I. Lenin Werke, band 29, sid 583 (Valda verk, band II, del 2, sid 755)

¹¹² W. I. Lenin Werke, band 23, sid 92

¹¹³ W. I. Lenin Werke, band 25, sid 366

¹¹⁴ Ibid, sid 424

¹¹⁵ W. I. Lenin Werke, band 27, sid 254 ff (Valda verk, band II, del 1, sid 230)

”Å andra sidan är det inte svårt att övertyga sig om, att vid varje övergång från kapitalismen till socialismen en diktatur är nödvändig av två huvudsaker eller i huvudsakligen två riktningar. För det första kan man inte besegra och utrota kapitalismen utan att skoningslöst slå ned motståndet från utsugarna, vilka man inte med en gång kan beröva deras rikedomar, deras företräden ifråga om organisation och vetande, och som följaktligen under en tämligen lång tidrymd oundvikligen kommer att försöka störta de fattigas förhatliga makt. För det andra är varje stor revolution, och den socialistiska i all synnerhet — även om intet yttre krig skulle pågå — otänkbar utan ett krig inom landet, dvs. ett inbördeskrig, vilket innebär ett ännu större förfall än det yttre kriget, innebär tusentals och miljoner fall av vacklan och fanflykt från den ena sidan till den andra, innebär ett tillstånd av största obestämthet, labilitet och kaos. Och det är klart att vid en så djupgående omvälvning alla det gamla samhällets förfallselement, som oundvikligen är mycket talrika och företrädesvis förknippade med småbourgeoisin (ty varje krig och varje kris ruinerar och ödelägger i första hand denna) nödvändigt måste ‘träda i dagen’. Men förfallselementen kan inte ‘träda i dagen’ på annat sätt än genom ökade förbrytelser, banditväsen, mutor, spekulationer och allehanda avskyvärdheter. För att göra upp räkningen med detta behövs det tid och en järnfast hand.

Det har inte funnits en enda stor revolution i historien där inte folket instinktivt skulle ha känt detta och ådagalagt en välgörande fasthet genom att skjuta tjuvar som ertappades på bar gärning. Det var de tidigare revolutionernas olycka, att massornas revolutionära entusiasm, som höll deras spända tillstånd uppe och gav dem kraft att skoningslöst slå ned förfallselementen, inte räckte länge. Den sociala, dvs. den klassmässiga orsaken till att massornas revolutionära entusiasm var så ostadig, var svagheten hos proletariatet, som ensamt och allenast är i stånd att (om det är tillräckligt talrikt, klassmedvetet och disciplinerat) vinna de arbetandes och utsugnas majoritet (majoriteten av de fattiga, för att tala enklare och populärare) på sin sida och behålla makten länge nog för att fullständigt slå ned såväl alla utsugare som alla förfallselement.

Denna historiska erfarenhet från alla revolutioner, denna världshistoriska – ekonomiska och politiska – lärdom sammanfattade Marx då han präglade den korta, skarpa, exakta och markanta formeln: proletariatets diktatur. Och att den ryska revolutionen på ett riktigt sätt gripit sig an med att förverkliga denna världshistoriska uppgift, det har sovjetorganisationens segertåg bland alla Rysslands folk och tungomål bevisat. Ty sovjetmakten är ingenting annat än den organisatoriska formeln för proletariatets diktatur, en diktatur utövad av den framskridna klass som lyfter miljoner och tiotals miljoner arbetande och utsugna till en ny demokrati, till självständigt deltagande i statens styrelse, och dessa miljoner lär sig på grund av egna erfarenheter att i proletariatets disciplinerade och målmedvetna förtrupp se sin pålitligaste ledare.”¹¹⁶

Men i den mån som den nya statsmaktens huvuduppgift inte längre är det militära förtrycket utan förvaltningen, gäller det att alltmer dra den fattiga befolkningen till sig, för rättsskipning, kontroll av produktionen, säkrande av disciplinen. Därvid måste man fördela diktatoriska fullmakter till enskilda ledare i kampen mot slentrian och sabotage. Är nu oinskränkta fullmakter för enskilda personer förenliga med grundprincipen om en utvidgning av demokratin? Lenin bejakar denna fråga. Han ser

”absolut ingen principiell motsättning mellan sovjetdemokratin (dvs. den socialistiska demokratin) och tillämpandet av enskilda personers diktatoriska makt. Skillnaden mellan den proletära och den borgerliga diktaturen består i att den förra riktar sina slag mot den utsugande minoriteten till förmån för den utsugna majoriteten och vidare i att den förra förverkligas – delvis genom enskilda personer – inte endast av de arbetandes och utsugnas massor utan också av organisationer, som är uppbyggda på ett sådant sätt, att de skall väcka dessa massor och höja dem till historiskt skapande

¹¹⁶ Ibid, sid 259 (Ibid, sid 488 ff)

arbete (sovjetorganisationen tillhör detta slag av organisationer).”^{116A}

Alla medlemmar av sovjeterna skall delta i förvaltningen. Målet är maximal demokrati.

”Vårt mål är att dra med hela den fattiga befolkningen till praktiskt deltagande i styrelsen, och alla upptänkliga åtgärder för att åstadkomma detta – ju mera olikartade desto bättre – måste sorgfälligt registreras, studeras, systematiseras, prövas genom en bredare erfarenhet och fastställas i lag. Vårt mål är att varje arbetande, sedan han fullgjort åttatimmars ‘betinget’ i produktionsarbetet, utan ersättning skall fullgöra sina statliga skyldigheter: övergången till detta är särskilt svår, men endast i denna övergång ligger borgen för socialismens slutgiltiga förankring.”¹¹⁷

Ur denna dualism av demokrati och diktatur, av arbetarkontroll och diktatoriska fullmakter för enskilda personer, uppstår ett fält av spänningar, som på ett betydelsefullt sätt har påverkat den unga sovjetstaten. Därtill bidrog att Lenin redan på ett tidigt stadium, av socialdemokratiska politiker och publicister, ställdes inför anklagelsen att proletariets diktatur i Ryssland endast maskerade en minoritets terroristiska herravälde. I Brev till de amerikanska arbetarna från den 20 augusti 1918, svarade han lidelsefullt:

”Den engelska bourgeoisin har glömt sitt 1649, den franska sitt 1793. Terrorn var rättvis och berättigad när bourgeoisin använde den i egen sak mot feodalherrarna. Terrorn blev fruktansvärd och brottslig när arbetarna och de fattiga bönderna dristade sig att använda den mot bourgeoisin! Terrorn var rättvis och berättigad när det gällde att ersätta en utsugande minoritet med en annan utsugande minoritet. Terrorn blev fruktansvärd och brottslig när man började använda den för att störta varje utsugande minoritet” när den användes i den verkligt stora majoritetens intresse, i proletariets och halvproletariets, i arbetarklassens och de fattiga böndernas intresse!”¹¹⁸

Pamfletten *Den proletära revolutionen och renegaten Kautsky*, som skrevs ett år efter revolutionen som svar på en broschyr av Karl Kautsky, ”Proletariets diktatur”, ägnas i sin helhet åt att besvara denna anklagelse. Lenin vände sig mot att man förenklade skillnaden mellan socialdemokrater och bolsjevik till en skillnad mellan demokratins anhängare och diktaturens anhängare. Proletariets diktatur är proletär demokrati, den borgerliga demokratin är borgerlighetens diktatur. Det är det väsentliga i en bedömning av proletariets diktatur, det är den viktigaste frågan i hela den proletära klasskampen. Diktatur betyder inte nödvändigt ett upphävande av demokratin för den klass som utövar denna diktatur över andra klasser, den betyder i den marxistiska terminologin inte heller envælde för en person eller en grupp:

”Diktaturen är en makt, som stöder sig direkt på våld och inte är bunden av några som helst lagar. Proletariets revolutionära diktatur är en makt, som erövrats och understödes genom proletariets våld mot bourgeoisin, en makt, som inte är bunden av några som helst lagar.”¹¹⁹

Den borgerliga demokratin, som var ett väldigt historiskt framsteg i förhållande till feodalismen, är under kapitalistiska förhållanden trång, inskränkt, falsk och förljugen. Alla allmänna friheter upplöses genom profitens herravälde, och vid varje mer djupgående uppgörelse framträder tydligt det våld som utövas av den härskande klassen i den borgerliga demokratin. Den proklamerade jämlikheten stöter på tusentals inskränkningar och manipulationer, parlamenten behärskas av börs och banker. Proletariets diktatur är den proletära demokratin. Sovjetrepubliken, *en* av dess former, innebär för de utsugna och arbetande en hittills osedd utveckling och utvidgning av demokratin. Den ventilerar alla utrikespolitikens hemligheter, offentliggör alla hemliga

^{116A} (Ibid, sid 494)

¹¹⁷ Ibid, sid 264 (Ibid, sid 499)

¹¹⁸ W. I. Lenin Werke, band 28, sid 57 f

¹¹⁹ Ibid, sid 234 (Valda verk, band II, del 2, sid 35)

överenskommelser om inflytelsesfärer och, framför allt, introducerar folkets breda lager i landets styrelse.

”Deltagandet i det borgerliga parlamentet (som aldrig avgör de viktigaste frågorna i den borgerliga demokratin: de avgöres av börsen och bankerna) är för de arbetande massorna avspärrat med tusende skrankor, och arbetarna vet och förnimmar, ser och känner mycket väl, att det borgerliga parlamentet är en främmande inrättning, ett verktyg för proletärerens undertryckande genom bourgeoisin, en institution för en fientlig klass, för den exploaterande minoriteten.

Sovjeterna är själva de arbetande och utsugna massornas omedelbara organisation, som för dem underlättar möjligheten att själva organisera en stat och styra den i alla avseenden. Just de arbetandes och exploaterades förtrupp, proletariatet i städerna, erhåller härvid fördelen att vara bäst sammanslutet genom de stora företagen; för detta proletariat är det lättast att välja och kontrollera de valda. Sovjetorganisationen underlättar automatiskt alla arbetandes och exploaterades sammanslutning kring deras förtrupp, proletariatet. Den gamla borgerliga apparaten — ämbetsmannakåren, rikedomens, den borgerliga bildningens, förbindelsernas privilegier osv. (dessa faktiska privilegier är så mycket mångfaldigare, ju mera utvecklade den borgerliga demokratin är) — allt detta bortfaller under sovjetorganisationen. Tryckfriheten upphör att vara ett hyckleri, ty tryckerierna och papperet fräntas bourgeoisin. Detsamma sker med de bästa byggnaderna, palatsen, villorna, herrgårdarna. Sovjetmakten fräntog omedelbart exploatörerna många tusental av de bästa byggnaderna och gjorde därigenom mötesfriheten för massorna, den mötesfrihet, utan vilken demokratin vore ett bedrägeri, miljoner gånger mera ‘demokratisk’ . . .

... Den proletära demokratin är miljoner gånger mer demokratisk än varje borgerlig demokrati; sovjetmakten är miljoner gånger mer demokratisk än den mest demokratiska borgerliga republik.¹²⁰

Den nya staten står från första början inför faran av en återgång till den gamla ordningen.

”Om exploatörerna blir slagna endast i ett land — och detta är naturligtvis det typiska fallet, ty en samtidig revolution i flera länder är ett sällsynt undantag — så förblir de dock starkare än de exploaterade, ty exploatörernas internationella förbindelser är oerhört omfattande . . .

Övergången från kapitalismen till kommunismen omfattar en hel historisk epok. Så länge denna inte är avslutad, bevarar exploatörerna oundvikligen förhoppningen om en restaurering, och detta hopp förvandlas till restaureringsförsök. Och efter det första allvarliga nederlaget kastar sig de störtade utsugarna, som inte väntat att bli störtade, inte trott därpå och inte ens kunnat föreställa sig detta, med tiodubblad energi, med rasande lidelse, med hundrafalt stegrat hat in i kampen för att återvinna det förlorade ‘paradiset’, för sina familjer, som levat så skönt och som det simpla packet nu dömt till ruin och elände (eller till ‘simpelt’ arbete...) Och i de kapitalistiska utsugarnas spår följer småbourgeoisins breda massa, om vilken årtiondens historiska erfarenhet i alla länder bevisar att den svänger och vacklar, i dag följer proletariatet, i morgon ryggas tillbaka inför omvälvningens svårigheter, råkar i panik vid första nederlag eller halva nederlag för arbetarna, blir nervös, rusar än hit än dit, jämrar sig, löper över från det ena lägret till det andra — så som våra mensjeviker och socialistrevolutionärer gör.”¹²¹

Hur som helst utgjorde dessa småborgerliga massor också i Ryssland på Lenins tid majoriteten av befolkningen.

Lenin betecknade inskränkningen av rösträtten för den besegrade utsugarklassen som en rysk säregenhet i en bestämd situation, och inte som en princip för proletariatets diktatur. Det

¹²⁰ Ibid, sid 246 f (Ibid, sid 48)

¹²¹ Ibid, sid 252 f (Ibid, sid 55)

avgörande är att den borgerliga demokratin ersätts av en proletär demokrati. Begreppet parlamentarisk opposition, som är giltigt i en icke-revolutionär situation, har i själva revolutionen inget innehåll.

”I en revolution har vi att göra med den skoningslösa fienden i ett inbördeskrig — inga reaktionära jeremiader av en småborgare, som likt Kautsky fruktar detta krig, kommer att ändra detta faktum.”¹²² Just därför har sovjetstatens bildande fått internationell betydelse.

”Bolsjevismen har över hela världen populariserat idén om ‘proletariatets diktatur’, översatt dessa ord från latinet först till ryska och sedan till alla världens språk, eftersom den med sovjetmaktens exempel visat, att arbetarna och de fattiga bönderna till och med i ett efterblivet land, ehuru de är mindre erfarna, bildade och vana vid organisation än i andra länder, varit i stånd att under oerhörda svårigheter, i kamp mot utsugarna (vilka understöddes av hela världens bourgeoisie), ett helt år upprätthålla de arbetandes makt, skapa en demokrati, som är ojämförligt mera avancerad och omfattande än alla tidigare demokratier i världen, samt inleda tiotals miljoner arbetares och bönders skapande arbete för det praktiska förverkligandet av socialismen.”¹²³

I pamfletten *Renegaten Kautsky* hade Lenin betecknat sovjetmakten som *en* form för proletariatets diktatur. I sitt tal på den på andra allryska fackföreningskongressen (20 januari 1919) såg han sovjeterna, de på produktionsställena valda råden som den *internationella* organisationsformen för att störta kapitalismen och införa proletär makt. Dess bestod i att uppfostra den nya ledande klassen genom självförvaltningens praktik, att ge alla arbetande möjligheten att ”utan vidare medverka i statens styre och skapandet av en ny statsordning”.¹²⁴ Lenin såg fackföreningarnas uppgift inte minst i att de utplånade den skadliga fördomen ”att statens styrande är något för de privilegierade, att det är en särskild konst”. Det skulle vara deras uppgift ”att föra över miljoner och åter miljoner arbetande från en mindre komplicerad verksamhet till en högre form av verksamhet, att utrötligt föra fram nya skikt ur reserverna av arbetande, och utrötligt leda dem till de svåraste uppgifter och på detta sätt skola allt bredare massor till att styra staten”.¹²⁵

Lenin var övertygad om att rådsrörelsen skulle utbreda sig i hela världen. På den kommunistiska internationalens andra kongress betecknade han det som de unga kommunistiska partiernas huvuduppgift att erövra majoriteten i dessa råd.

Med utvecklingen av sovjetmakten och dess svårigheter blev Lenins formuleringar om proletariatets diktatur mer nyanserade. Vid några tillfällen blev han t. o. m. tvungen att försvara sig mot anklagelsen att han skulle förorda moralisk påverkan i stället för våld. Men det vore väl en dumhet, svarade han, att anta att den nya vetenskapen och tekniken, att uppbyggnaden av det nya samhället kunde organiseras enbart med våld. Det gällde väl att nå en kamratlig disciplin bland massorna, påverka hela den övriga befolkningen, vinna över borgerliga specialister i samarbetet osv. Men det gällde också att föra kampen mot byråkratin med framgång. Ännu ett fält av spänningar inom systemet med proletariatets diktatur blir urskiljbart, ett centralt problem träder i förgrunden. I ett utkast till partiprogram, skrivet på våren 1919, heter det:

”Kampen mot byråkratin är dock inte avslutad ännu på länge. Byråkratin försöker återerövra en del av sina förlorade positioner. Därvid utnyttjar den å ena sidan befolkningens bristfälliga kulturella nivå och å andra sidan det faktum att det mest utvecklade skiktet av arbetare i städerna gör en ytterlig, nästan övermänsklig kraftansträngning i det militära arbetet. För att den vidare

¹²² Ibid, sid 272 (Ibid, sid 79)

¹²³ Ibid, sid 293 (Ibid, sid 103)

¹²⁴ Ibid, sid 432

¹²⁵ Ibid, sid 439

socialistiska uppbyggnaden skall lyckas, är det nödvändigt att fortsätta kampen mot byråkratin.

Arbetet i denna riktning är oupplösligt förbundet med sovjetmaktens historiska huvuduppgift, övergången till att fullständigt upphäva staten. Detta arbete måste bestå i att, för det första, överföra ett bestämt arbete inom statsförvaltningen till varje sovjetmedlem, för det andra att byta dessa arbeten sinsemellan, så att de omfattar samtliga statsförvaltningens uppgifter, alla dess förgreningar, och för det tredje att genom en rad långsamt och försiktigt utvalda men orubbligt genomförda åtgärder få hela den arbetande befolkningen utan undantag att delta i förvaltningen av staten.”¹²⁶

På den åttonde partikongressen, i mars samma år, sade Lenin:

”Byråkratismen kan bekämpas till det sista, till full seger först då hela befolkningen deltar i styrelsen ... Här står vi inför en uppgift som inte kan lösas på annat sätt än genom ett långvarigt uppfostringsarbete.”¹²⁷

På en kongress för utbildning utanför skolorna, i maj 1919, förklarar Lenin utan samband med tidigare formuleringar:

”Jag bevisade för er att proletariats diktatur är oundviklig, ovillkorlig och nödvändig, för att undkomma kapitalismen. Diktaturen är visserligen omöjlig utan våld, men innebär inte bara våld. Den innebär också en högre form av arbetsorganisation än den föregående.”¹²⁸

Framför allt gäller det att vinna medelklasserna som bundsförvanter.

”Proletariats diktatur innebär inte slutet på klasskampen, utan dess fortsättning i nya former. Proletariats diktatur innebär klasskamp för proletariatet som har segrat och erövrat den politiska makten; mot bourgeoisin, som visserligen är besegrad men inte förintad, inte försvunnen, inte har upphört att göra motstånd; mot bourgeoisin som har stärkt sitt motstånd. Proletariats diktatur är en särskild form av klassförbund mellan proletariatet, dvs förtruppen för de arbetande, och de talrika icke-proletära skikten av arbetande (småborgare, småföretagare, bönder, intelligentsia, osv.) eller majoriteten av dessa; ett förbund mot kapitalet, ett förbund för att fullständigt slå ned kapitalet, slutgiltigt krossa bourgeoisins motstånd och försöken till restaurering från dess sida; ett förbund för att en gång för alla upprätta och befästa socialismen.”¹²⁹

I sin *Hälsning till de ungerska arbetarna*, också från maj 1919, skrev han mycket tydligt:

”Men den proletära diktaturens väsen ligger inte endast i tvång och inte ens huvudsakligen i tvång. Dess grundväsen ligger i organisationen och disciplinen hos de arbetandes förtrupp, deras avantgarde, deras enda ledare, proletariatet ...

Vad som behövs för att proletariatet skall kunna leda bönderna och alla småborgerliga skikt över huvud taget är proletariatets diktatur, makten utövad av en klass, dennas organisatoriska och disciplinära styrka, dess centraliserade makt, baserad på alla landvinningar som kapitalismens kultur, vetenskap och teknik uppnått, dess proletära frändskap med varje arbetandes mentalitet, dess auktoritet gentemot den splittrade, mindre utvecklade och i politiken mindre säkra arbetande människan från landsbygden eller från småproduktionen.”¹³⁰

Och när de ryska arbetarna sommaren 1919 tog på sig frivilligt obetalt arbete på lördagarna, skrev Lenin i *Det stora initiativet*:

¹²⁶ W. I. Lenin Werke, band 29, sid 93

¹²⁷ Ibid, sid 168 ff (Valda verk, band II, del 2, sid 168)

¹²⁸ Ibid, sid 361

¹²⁹ Ibid, sid 370

¹³⁰ Ibid, sid 377 f (Valda verk, band II, del 2, sid 211 f)

”Proletariatets diktatur är — som jag redan mer än en gång har haft tillfälle att påpeka, bland annat i mitt tal den 12 mars på Petrograds deputeradesovjets sammanträde— inte endast våld mot utsugarna, ja, inte ens huvudsakligen våld. Den ekonomiska grundvalen för detta revolutionära våld, borgen för dess livskraft och framgång är att proletariatet företräder och förverkligar en i jämförelse med kapitalismen högre typ av arbetets samhällsliga organisation. Det är det väsentliga. Det är kraftkällan och borgen för kommunismens oundvikliga, fullständiga seger ...

Proletariatets diktatur betyder — om man översätter detta latinska, vetenskapliga, historisk-filosofiska uttryck till enklare språk — följande:

Endast en bestämd klass, nämligen städernas arbetare och över huvud taget industriarbetarna på fabriker och verkstäder, är i stånd att leda hela massan av arbetande och utsugna i kampen för att avskaffa sig kapitalets ok, under själva störtandet, i kampen för att behålla och befästa segern, under upprättandet av den nya, socialistiska samhällsordningen, ja, under hela kampen för klassernas fullständiga avskaffande.”¹³¹

Socialismen är första steget mot en ny form av samhällligt arbete, som vilar på de arbetandes fria och medvetna disciplin. De frivilliga insatserna och uppoffringarna är ett embryo för det kommande samhället, kommunismen.

”Kommunismen börjar där enkla arbetare på ett osjälviskt sätt, med hårt arbete, bekymrar sig om att höja produktiviteten och tar till vara varje pund spannmål, kol, järn och andra produkter, som inte kommer den arbetande själv och hans närstående tillgodo, utan ’icke-närstående’, dvs. samhället i dess helhet, de dussintals och miljontals människor som redan har enats i en socialistisk stat och som senare kommer att enas i ett förbund av sovjetrepubliker.”¹³²

I senare arbeten, som behandlar problemen under proletariatets diktatur, förskjuts definitionernas och kommentarernas tonvikt alltmer till problemet med den segerrika arbetarklassens förbund med de arbetande bönderna. I uppsatsen *Ekonomi och politik under den proletära diktaturens epok*, skriven i slutet av oktober 1919, läser vi:

”Under den proletära diktaturens epok framstår Rysslands näringsliv som en kamp mellan de första stegen av det — med det väldiga landets enhetliga måttstock — kommunistiskt förenade arbetet och varuproduktionen i liten skala samt kapitalismen, den kapitalism som bibehåller sig och återuppstår på basis av varuproduktionen i liten skala.”¹³³

Ännu precisare:

”Socialismen innebär klassernas avskaffande.

För att avskaffa klasserna måste man först och främst störta godsägarna och kapitalisterna. Denna del av vår uppgift har vi fullgjort, men det är endast en del och därtill inte den allra svåraste. För att avskaffa klasserna måste man för det andra upphäva skillnaden mellan arbetaren och bonden, göra dem alla till arbetande människor. Detta kan inte göras med en gång. Denna uppgift är ojämeförlikt mycket svårare och kommer med nödvändighet att kräva lång tid. Det är en uppgift som inte kan lösas genom att en eller annan klass störtas. Den kan lösas endast genom organisatorisk omgestaltning av hela samhällsekonomin, genom övergång från individuell, isolerad varuproduktion i liten skala till samhällslig produktion i stor skala. En sådan övergång måste ofrånkomligt bli mycket långvarig. Den kan endast fördröjas och försvåras genom förhastade och oförsiktiga administrativa och legislativa åtgärder. Den kan påskyndas endast genom att bonden erhåller sådan hjälp, som gör det möjligt för honom att i väldig omfattning förbättra hela

¹³¹ Ibid, sid 408 f (Ibid, sid 226 f)

¹³² Ibid, sid 417

¹³³ Ibid, sid 96 f (Valda verk, band II, del 2, sid 286)

jordbrukstekniken, att radikalt omgestalta den.

För att lösa den andra och svåraste delen av uppgiften måste proletariatet, sedan det besekrat bourgeoisin, orubbligt 88 genomföra följande huvudlinje i sin politik gentemot bönderna: proletariatet måste dra upp en skiljelinje, en gräns mellan den arbetande bonden och den självägande bonden, mellan arbetarbonden och krämarbonden, mellan den bonde som strävar och arbetar och den bonde som spekulerar.

I denna avgränsning ligger socialismens hela kärna.”^{133B}

Radikalismen — kommunismens barnsjukdom, ett av Lenins mest betydande arbeten, som vi kommer att återkomma till, skrevs på våren 1920. Där söker Lenin efter en välvald definition av Proletariatets diktatur. Han skriver:

”Proletariatets diktatur är den nya klassens mest oreserverade, skoningslösa krig mot en mäktigare fiende, mot bourgeoisin, vars motstånd tiodubblats genom dess störtande (om än bara i ett land) och vars makt ej blott består i det internationella kapitalets makt, i styrkan och fastheten av bourgeoisins internationella förbindelser, utan även i vanans makt, i småproduktionens makt. Ty av småproduktionen finns det tyvärr ännu mycket kvar i världen, och småproduktionen föder kapitalism och bourgeoisin oavbrutet, dagligen och stundligen, spontant och i massomfång. Av alla dessa orsaker är proletariatets diktatur nödvändig. Och segern över bourgeoisin är omöjlig utan ett långt, ihärdigt, förtvivlat krig på liv och död — ett krig, som kräver uthållighet, disciplin, fasthet, oböjlighet och en enhetlig vilja.”¹³⁴

Problematiken blir tydligare då Lenin i samma arbete tillbakavisar uppfattningar bland oppositionella tyska kommunister, som under Rosa Luxemburgs inflytande varnar för att förväxla proletariatets diktatur med diktatur av ett proletärt parti. Politiska partier, svarar Lenin, representerar klassintressen och utnämner de intelligentaste, inflytelserikaste och mest erfarna personerna till ansvariga poster; detta sunda förnuft vederlägger de vackert klingande invändningarna. Man har förjagat utsugarna, det har gått förhållandevis lätt; men den stora uppgiften att lösa problemet med småproducenterna återstår. Man kan inte förjaga dem, man måste komma tillrätta med dem, man måste omforma och omskola dem genom ett mycket långvarigt och försiktigt arbete. Men de smittar proletariatet och demoraliserar det med sina småborgerliga föreställningar. Därför är strängaste disciplin och centralisering nödvändig inom proletariatets politiska parti:

”Proletariatets diktatur är en hårdnackad kamp, blodig och oblodig, våldsam och fredlig, militär och ekonomisk, pedagogisk och administrativ, mot det gamla samhällets krafter och traditioner. Makten i miljoners och tiotal miljoners vanor är den mest fruktansvärda makt. Utan ett järnhårt och kamphärdat parti, utan ett parti som åtnjuter förtroende hos allt det hederliga i den givna klassen, utan ett parti som förstår att ge akt på massans stämning och öva inflytande därpå, är det omöjligt att med framgång föra en sådan kamp.”¹³⁵

Men med tanke på de speciella förhållandena i det underutvecklade Ryssland, uppstod då inte faran för att en partiapparat skulle frigöra sig och komma i motsatsställning inte bara till befolkningen, arbetarklassen, utan också till partiet självt, och framstå som en artfrämmande ledning?

Lenin har själv om och om igen varnat för faran av byråkrati. I den berömda diskussionen om fackföreningarnas roll — som skakade partiet i över ett år — försökte Lenin konkretisera sin tanke om de två sidorna av proletariatets diktatur. I motsats till Trotskij underströk han

^{133B} Ibid. (Ibid, sid 290)

¹³⁴ W. I. Lenin Werke, band 31, sid 8 (Ibid, sid 356)

¹³⁵ Ibid, sid 29 (Ibid, sid 380)

fackföreningarnas särskilda funktion som demokratiska uppfostringsorganisationer.

”Fackföreningarna, som omfattar alla industriarbetare och drar med dessa i organisationen, är å ena sidan en organisation som tillhör den makthavande, härskande, regerande klassen, den klass som förverkligar diktaturen, den klass som utövar det statliga tvånget. Men det är ingen statlig organisation, det är ingen tvångsorganisation. Snarare är det en organisation med uppgiften att dra till sig och skola folk, det är en skola, en skola för förvaltning, ekonomisk ledning, en skola för kommunism. Det är en ovanlig sorts skola, ty här har vi inte att göra med elever och lärare, utan med en viss, utomordentligt egenartad kombination av sådant, som blivit kvar av kapitalismen, och som vare sig man vill eller inte måste bli kvar, och sådant som den revolutionära förtruppen, proletariats revolutionära avantgarde, frambringat.”¹³⁶

Denna funktion är också nödvändig emedan, som Lenin åter och åter framhävde, sovjetstaten var en stat med byråkratiska utväxter.

”Ja, denna ledsamma — hur skall jag säga? — etikett måste vi ge den. Där har ni övergångens realiteter. Vad menar ni? Har fackföreningarna ingenting att skydda i en sålunda beskaffad stat? Kan man klara sig utan dem, om man vill skydda det i sin helhet organiserade proletariats materiella och andliga intressen?”¹³⁷

”Kampen mot byråkratin kommer att ta årtionden. Det är en alltigenom svår kamp. Var och en som säger er att vi kommer att befria oss från byråkratin i ett slag om vi antar antibyråkratiska plattformar, är helt enkelt en scharlatan som dräglar vackra ord. Man måste genast avlägsna de byråkratiska utväxterna. Man måste spåra upp dem och avlägsna dem. Därvid får man inte framställa ont som gott eller svart som vitt. Arbetarna och bönderna vet att de själva måste lära sig att regera, men de förstår mycket väl att det också finns byråkratiska utväxter, och den som inte vill avlägsna dessa, sätter sig i svår skuld.”¹³⁸

”1919 skrev vi i programmet att det finns byråkrati hos oss. Den som föreslår er att göra slut på byråkratin är en demagog. När man här ställer sig upp inför er och säger: ‘Låt oss göra slut på byråkratin’, så är det demagogi. Det är dumheter. Mot byråkratin kommer vi att vara tvungna att kämpa i många år ännu. Den som tror något annat om det är en scharlatan och demagog. Ty för att bryta ned byråkratin fordras hundratals åtgärder, fordras allmän bildning, allmän kultur, allmänt deltagande i arbetar- och bondeinspektionen*.”¹³⁹

Problematiken kring byråkratin i statsapparaten sammanvävdes givetvis med problematiken kring partiets auktoritativa ledning, då de avgörande frågorna i staten — helt enligt Lenins mening — beslöts i partiledningen. På den elfte partikongressen i mars 1922 kunde Lenin göra sig lustig över att ett köp av konserver, som hade fört en ångare till Libau, måste avgöras genom intervention av medlemmar av den politiska byrån.

”Men varför behövdes det, efter tre års revolution, i Sovjetrepublikens huvudstad, två undersökningar, Kamenevs och Krasins ingripande och politiska byråns direktiv för att köpa konserver? Vad var det som fattades? Politisk makt? Nej. Pengar anskaffades, så att både den ekonomiska och den politiska makten fanns. Alla institutioner fanns på ort och ställe. Vad var det som fattades? — Det fattades kultur hos nittionio på hundra av funktionärerna i Moskvas konsumtionsförening — mot vilka jag inte har något att invända och vilka jag betraktar som utmärkta kommunister — och av funktionärerna i Folkkommisariatet för utrikeshandeln. De var

¹³⁶ W. I. Lenin Werke, band 32, sid 2

¹³⁷ Ibid, sid 7

¹³⁸ Ibid, sid 42

* En institution som bildats för att förbättra kontrollsystemet och arbetsorganisationen i ämbetsverk och företag.

¹³⁹ Ibid, sid 54

inte i stånd att på ett kultiverat sätt gripa sig an saken.”¹⁴⁰

Lenin förband alla förhoppningar om att övervinna byråkratin med förhoppningen om en höjd utbildningsnivå. Har han därmed verkligen uttömt frågekomplexet? I de betydelsefulla förslagen till den tolfte partikongressen som Lenin skrev ett år senare i sjuksängen, fordrade han kamp mot byråkratin, en förstärkning av arbetarnas och böndernas inflytande och en minskning av antalet anställda i arbetare- och bondeinspektionen. Samtidigt rättfärdigar han en förening av båda institutionerna, partiets och statens, som ett medel att bekämpa byråkratin i staten och partiet. Var botemedlet inte ett symptom på en — under vissa förhållanden kanske oundviklig — sjukdom? Och har den akuta sjukdomen inte blivit kronisk?

6. Strategi och taktik

1. Demokrati och socialism

Lenin var djupt övertygad om att socialismen är den högsta formen av demokrati, den mest konsekventa demokratin; att en kamp för mer demokrati också är en kamp för socialism; att den revolutionära arbetarrörelsen står inför uppgiften att finna vägar till den socialistiska revolutionen i kampen för mer demokrati och vid varje etapp i denna kamp vinna så många bundsförvanter som möjligt; att den revolutionära arbetarrörelsen inte skiljer sig från reformisterna i arbetarrörelsen genom förakt för reformer utan genom vetskapen att reformerna är en biprodukt i den revolutionära kampen, som markerar etapperna för den revolutionära kampen — såvida man inte avstår från den socialistiska målsättningen.

Redan i *Vad bör göras?* hade Lenin krävt av de socialistiska revolutionärerna att de skulle stå i spetsen för kampen för demokrati. De skulle ägna varje fråga om demokrati största uppmärksamhet, utan att förfalla till misstaget att tro att detta var ett avsteg från den socialistiska målsättningen.

”Ty den är ingen socialdemokrat, som i praktiken glömmer att ‘kommunisterna stöder varje revolutionär rörelse’, att vi därför är skyldiga att inför hela folket klarlägga och framhäva de allmänt demokratiska uppgifterna, utan att ett ögonblick dölja vår socialistiska övertygelse. Den är ingen socialdemokrat, som i praktiken glömmer sin plikt att gå i spetsen för alla, när det gäller att resa, skärpa och lösa varje allmän demokratisk fråga.”¹⁴¹

Och i *Två taktiska linjer* . . . byggde Lenin in denna inställning i sin teori om förhållandet mellan den borgerligt-demokratiska och den socialistiska revolutionen. Den blev en del av övertygelsen om att en konsekvent borgerligt-demokratisk revolution i Ryssland endast kunde genomföras under proletariatets ledning.

”Endast proletariatet kan vara en konsekvent förkämpe för demokratin. Men proletariatet kan bli en segerrik förkämpe för demokratin, endast i det fall att bondemassorna ansluter sig till dess revolutionära kamp. Om inte proletariatets krafter räcker till härför, så kommer bourgeoisin att gå i spetsen för den demokratiska revolutionen och ge den en inkonsekvent och egennyttig karaktär.”¹⁴²

Dessutom gällde det att ta demokratins nyanser på allvar. Det finns demokrati och demokrati. Det vore allt en skön marxist som förbisåg dessa skillnader och skilda nivåer, som finns t. ex. mellan Tyskland och England, mellan Österrike och Schweiz.

¹⁴⁰ Ibid, sid 282 f (Valda verk, band II, del 2, sid 701)

¹⁴¹ W. I. Lenin Werke, band 5, sid 440 (Valda verk, band I, del 1, sid 241)

¹⁴² W. I. Lenin Werke, band 9, sid 48 (Valda verk, band I, del 2, sid 60)

I en artikel till bondereformens 50-årsdag i februari 1911 konkretiserar Lenin sin uppfattning om demokratins förhållande till socialismen genom parallellen med förhållandet mellan reform och revolution, som vid den tiden diskuterades lidelsefullt inom arbetarrörelsen. Lenin definierade:

”Begreppet reform är utan tvivel motsatt begreppet revolution. Känner man inte till denna motsättning, känner man inte till denna gräns som skiljer de båda begreppen åt, då kommer man ständigt att råka ut för de allvarligaste fel i varje historisk betraktelse. Denna motsättning är dock inte absolut, gränsen är inte död utan levande, rörlig, och man måste i varje enskilt konkret fall kunna bestämma dess läge.”¹⁴³

Under första världskriget, då det för Lenin framför allt gällde att utarbeta de perspektiv som skönjdes i den imperialistiska utvecklingen och det imperialistiska kriget, upprepade han:

”Politiska omdaningar i verkligt demokratisk riktning, och så mycket mer politiska revolutioner, kan aldrig, i intet fall och under inga omständigheter, vare sig fördunkla eller försvaga parollen om den socialistiska revolutionen. De bringar den tvärtom alltid närmare, utvidgar dess bas, drar in nya skikt av småbourgeoisin och de halvproletära massorna i den socialistiska kampen.”¹⁴⁴

När det gällde exemplet med den nationella autonomin, som Lenin betecknade som ett allmänt demokratiskt problem, bedömde han det som ett grundläggande fel att tro att kampen för demokratiska krav skulle kunna avleda den revolutionära arbetarrörelsen från den socialistiska revolutionen, eller tränga denna i bakgrunden. Det är lika otänkbart att den segerrika socialismen inte förverkligar fullständig demokrati, som att proletariatet som inte för en konsekvent kamp för demokrati, skulle kunna förbereda den socialistiska revolutionen. Beträffande frågan om nationell autonomi säger han konkret:

”Autonomin som reform är principiellt olik avskiljandet som revolutionär åtgärd. Däröfver föreligger inget tvivel. Men reformen är som bekant i praktiken ofta bara ett steg mot revolutionen.”¹⁴⁵

Därvid avstod Lenin inte från att avgränsa sig från reformisterna, som enligt hans anklagelse nöjde sig med reformerna, utan att utnyttja dem som steg mot en revolution.

”Vi är absolut inte emot en kamp för reformer. Vi vill inte bortse från den oangenäma möjligheten att mänskligheten i värsta fall kommer att genomleva ännu ett andra imperialistiskt krig, om revolutionen trots jäsning och upprördhet hos massorna på många håll och trots våra bemödanden inte föds genom detta krig. Vi är anhängare av ett reformprogram som också måste riktas mot opportunisterna.”¹⁴⁶

”Det vore helt och hållet felaktigt att anta att vi kan eller får bortse ifrån kampen för reformerna för att omedelbart kämpa för den sociala revolutionen. Inte alls. Vi kan inte veta hur snart den kommer att lyckas, hur snart de objektiva omständigheterna kommer att tillåta att revolutionen bryter ut. Varje förbättring, varje verklig förbättring av massornas läge, vare sig den är ekonomisk eller politisk, måste vi stödja.

Skillnaden mellan oss och reformisterna ... kommer inte att bestå i att vi är mot reformer, medan de är för dem. Inte alls. De inskränker sig till reformer och degraderas därigenom ... till ‘kapitalismens sjukvårdare’.”¹⁴⁷

Denna teoretiska övertygelse om förhållandet mellan demokrati och socialism, reform och

¹⁴³ W. I. Lenin Werke, band 17, sid 100

¹⁴⁴ W. I. Lenin Werke, band 21, sid 342 (Valda verk, band I, del 2, sid 427)

¹⁴⁵ W. I. Lenin Werke, band 22, sid 352

¹⁴⁶ W. I. Lenin Werke, band 23, sid 80

¹⁴⁷ Ibid, sid 158

revolution, tillämpade Lenin i praktiken i de förslag som han utvecklade under tiden mellan februarirevolutionen och oktoberrevolutionen 1917. Dessa förslag är ett utmärkt exempel på Lenins förmåga att finna former som ledde till den socialistiska revolutionen. I Den hotande katastrofen och hur man bör bekämpa den rekommenderade han åtgärder av revolutionär och demokratisk karaktär, åtgärder som nationaliseringar och allmän demokratisk kontroll, som pekade vidare mot socialism.

”Om man inte använder orden ‘revolutionär demokrati’ som en schablonmässig paradfras, inte som en vedertagen kliché utan tänker på deras betydelse, så innebär att vara demokrat i själva verket att räkna med folkflertalets intressen och inte mindretalets, och att vara revolutionär innebär att undanröja allt skadligt, allt föråldrat på det mest beslutsamma och skoningslösa sätt.”¹⁴⁸

Att organisera den folkliga kontrollen och inskränka storkapitalets makt, det är den revolutionära demokratins väsen.

”För att uträtta något av allvarlig betydelse måste man övergå, faktiskt revolutionärt övergå, från byråkrati till demokrati, dvs. förklara krig mot oljekungarna och aktieägarna, utge dekret om konfiskering av deras egendom och fängelsestraff för varje förhållning av oljebranschens nationalisering, för undansmusslande av inkomster och räknenskaper, för sabotage mot produktionen och för bristande åtgärder i syfte att höja produktionen. Man måste uppmuntra arbetarna och tjänstemännen till initiativ och sammankalla dem omedelbart till konferenser och kongresser samt överlämna en lämplig andel av vinsterna åt dem på villkor att det skapas en allsidig kontroll och ökning av produktionen. Om sådana revolutionärt demokratiska åtgärder vidtagits genast, med detsamma i april 1917, så skulle Ryssland, som är ett av de rikaste länderna i världen ifråga om tillgångar på flytande bränsle, genom att utnyttja sjöfarten under sommaren ha kunnat göra synnerligen mycket för att förse folket med erforderlig mängd bränsle.”¹⁴⁹

För att genomföra sådana åtgärder måste demokratin revolutioneras. Dessa åtgärder utgör så betydelsefulla steg mot socialismen, ”att det, under förutsättning att fullständig demokrati bevaras, redan skulle vara omöjligt att ta steget tillbaka, till kapitalismen utan oerhört våld mot massorna”.¹⁵⁰

Socialismen är den mest konsekventa demokratin. Konsekventa demokratiska åtgärder, konsekventa demokratiska reformer jämnar vägen till socialismen. Inför oktoberrevolutionen skrev Lenin *Staten och revolutionen*. Där heter det:

”Demokratin, genomförd så fullständigt och konsekvent som det över huvud taget är tänkbart, förvandlas från borgerlig demokrati till proletär.”¹⁵¹

”Demokratins fullständiga utveckling, sökandet efter formerna för en dylik utveckling, deras prövning i praktiken osv. — allt detta är en av uppgifterna i kampen för den sociala revolutionen. Tagen för sig ger ingen demokratiserad socialism, men i det praktiska livet kommer demokratismen aldrig att ‘tagas för sig’ utan kommer att ‘tagas tillsammans’ med andra företeelser, även utöva sitt inflytande på ekonomin, främja dess omdaning, underkastas den ekonomiska utvecklingens inflytande osv. Sådan är den levande historiens dialektik.”¹⁵²

¹⁴⁸ W. I. Lenin Werke, band 25, sid 342 (Valda verk, band II, del 1, sid 122)

¹⁴⁹ Ibid, sid 346 (Ibid, sid 126)

¹⁵⁰ Ibid, sid 371 (Ibid, sid 155)

¹⁵¹ Ibid, sid 432 (Ibid, sid 239)

¹⁵² Ibid, sid 466 (Ibid, sid 281)

2. Radikalism och sekterism

Teoretikern Lenin var en revolutionsteoretiker, strategen Lenin var en revolutionsstrateg, taktikern Lenin var en revolutionstaktiker. Alla hans funderingar, polemiker och handlingar gällde den socialistiska revolutionen, var underordnade denna. Det är därför logiskt att han ständigt hade uppgörelser med den strömning inom arbetarrörelsen, som prissgav de revolutionära perspektiven, såg det som ett oavvisligt krav att integrera arbetarrörelsen i det etablerade systemet, och med Bernstein förkunnade att målet var ingenting, men rörelsen allt. Därvid kom detaljreformerna att gälla som arbetarrörelsens verkliga verksamhetsfält. Ekonomisterna vid sekelskiftet, ”likvidatorerna” efter första ryska revolutionen, ”socialchauvinisterna” i första världskriget, kort sagt opportunisten var målet för hans kritik, pamfletter och utskällningar av publicister och politiker för vilka han använde ett uttryck av en amerikansk arbetarledare: ”Labor Lieutenants of the capitalist class”. Men samtidigt såg Lenin sig tvungen att ta ställning mot den ”småborgerliga revolutionarismen”, ”som liknar anarkismen eller lånar mycket ifrån denna, och som i allt, men också allt väsentligt, avviker från den proletära klasskampens betingelser och krav ... som lätt förfaller till extrem revolutionarism, men inte är i stånd att ådagalägga uthållighet, organisering, disciplin och ståndaktighet. Småborgaren som ’blivit vild’ på grund av kapitalismens färd är en social företeelse som liksom anarkismen kännetecknar alla kapitalistiska länder. Obeständigheten, ofruktbarheten hos denna revolutionarism, dess benägenhet att snabbt slå om till underdånighet, apati och fantasteri, ja, låta sig dras med av den ena eller andra modeströmningen allt detta är allmänt bekant. Men att de revolutionära partierna teoretiskt och abstrakt känner till dessa sanningar, innebär inte att de skyddas mot de gamla felen, som ständigt dyker upp av oväntade anledningar, i en något ny form, i en tidigare okänd skepnad eller omgivning, under originella mer eller mindre originella former.”¹⁵³

Vid två tillfällen i bolsjevikernas historia stod kampen mot vänsterradikalerna i förgrunden: 1908 när det gällde frågan om man skulle delta i det stockkonservativa parlamentet och utnyttja de få möjligheter som fanns efter det att revolutionen slagits ned, och tio år senare, 1918, när vänsterradikalerna avvisade fredsslutet med Tyskland i Brest-Litovsk. 1908 uteslöts Otsovisterna, tio år senare blev det en allvarlig kris inom partiet. I bägge fallen diskuterades främst frågan om kompromisser var tillåtna.

Lenin har skrivit många artiklar med rubriken Om kompromisser. Flera gånger använder han följande exempel:

”Föreställ er att er vagn har hejdat av beväpnade banditer. Ni ger dem era pengar, ert pass, er revolver, er vagn. Ni slipper banditernas angenäma sällskap. Det är utan tvivel en kompromiss. ’Do ut des.’ (’Jag ger’ dig mina pengar, mitt vapen, min vagn ’för att du skall ge’ mig möjlighet att komma helskinnad undan.) Det torde likväl vara svårt att finna en person som vid sunda vätskor skulle förklara en sådan kompromiss för ’principiellt otillåtlig’ eller förklara att den person som gått med på en sådan kompromiss var en medbrottsling till banditerna (även om banditerna efter att ha tagit plats i vagnen kan använda den och vapnet vid nya rånöverfall).”¹⁵⁴

”Slutsatsen är klar: att ’principiellt’ avvisa kompromisser, att helt enkelt förneka varje tänkbar kompromiss, av vad slag det än vara må, är en barnslighet, som man svårligen kan ta på allvar. En politiker som vill vara det revolutionära proletariatet till nytta, måste förstå att i konkreta fall just urskilja de kompromisser som är otillåtliga, som är ett uttryck för opportunist och förräderi. Han skall rikta hela kritikens tyngd, hela den skoningslösa demaskeringens skärpa mot denna konkreta kompromiss, och inte låta förslagna ’affärsmän’ till socialister och parlamentariska jesuiter att

¹⁵³ W. I. Lenin Werke, band 31, sid 16 f

¹⁵⁴ Ibid, sid 21

slingra sig med funderingar över 'kompromisser i allmänhet', och dra sig undan ansvaret ...

Det finns kompromisser och kompromisser. Man måste kunna analysera omständigheterna och de konkreta betingelserna för varje kompromiss. Man måste lära sig att skilja mellan de personer som ger banditerna pengar och vapen för att minimera det lidande banditerna förorsakar och underlätta deras gripande och straff, och de personer som ger banditerna vapen och pengar för att få del i deras byte. I politiken är det inte på långt när så lätt som i det anförda barnsligt enkla exemplet. Men den som får infallet att finna ett recept åt arbetarna, som i förväg kunde ge färdiga beslut i varje fråga i livet, eller som lovade, att det i det revolutionära proletariats politik inte skulle komma att finnas några svårigheter eller invecklade situationer, den vore helt enkelt en scharlatan.”¹⁵⁵

En av de artiklar som bär överskriften Om kompromisser gällde den av oss skisserade möjligheten att på tröskeln till revolutionen utverka en fredlig utveckling av revolutionen utan väpnat uppror. Alla artiklar som behandlade denna möjlighet skrevs i mitten av september 1917 (ny tideräkning). I artikeln *Om kompromisser* heter det dock principiellt:

”Att ingå en kompromiss betyder i politiken att prisge vissa fordringar, att avstå från en del av sina egna krav för att uppnå samförstånd med ett annat parti.

Kälkborgarnas gängse uppfattning om bolsjevikerna, förstärkt av den press som baktalar bolsjevikerna, är att bolsjevikerna inte gör några kompromisser med någon, någon gång.

En sådan föreställning är smickrande för oss som det revolutionära proletariats parti. Den visar, att t. o. m. fienden är tvungen att erkänna vår trohet gentemot socialismens och revolutionens grundprinciper. Men man måste i sanningens namn medge: Denna föreställning motsvarar inte verkligheten ... Ett verkligt revolutionärt partis uppgifter består inte i att proklamera en omöjlig avhållsamhet från alla kompromisser, utan i att genom alla kompromisser, när sådana är oundvikliga, förbli troget sina principer, sin klass, sin revolutionära uppgift — att förbereda revolutionen, möjliggöra massornas seger i revolutionen.”¹⁵⁶

Den kompromiss som Lenin föreslog var ett maktövertagande med hjälp av sovjeterna, bildandet av en regering av socialrevolutionärer och mensjeviker. Bolsjevikerna skulle avstå ifrån att delta i denna regering och därmed göra anspråk på full frihet för agitation och propaganda. Denna kompromiss skulle garantera en fredlig vidareutveckling av revolutionen och bli ett stort bidrag till den internationella rörelsen för fred och socialism. Stridsfrågorna inom arbetarrörelsen skulle avgöras på fredlig väg. När artikeln utkom, var denna möjlighet redan förspild.

Det är begripligt att det efter bolsjevikernas maktövertagande, inför det underutvecklade och ödelagda landets väldiga problem, inför nödvändigheten att kryssa fram i förhoppning om, i väntan på, revolutionen i väst, då och då dra sig tillbaka och samtidigt brottas med organisationen och disciplinen i landet, att i denna situation uppgörelser med den ”småborgerliga revolutionarismen” måste spela en stor roll.

”Man skall försöka att förlika den gängse uppfattningen om 'revolutionären' med de lösningar som uppstår ur säregenheterna i den tid i vilken vi lever: att kryssa, dra sig tillbaka, avvakta, långsamt bygga upp, skoningslöst ingripa, strängt disciplinera, gå till rätta med tygellösheten ... Är det konstigt att många 'revolutionärer' grips av helig ilska och börjar 'svära åt oss' för att vi glömt oktoberrevolutionens traditioner för förhandlingar med borgerliga specialister, för kompromisser med borgerligheten, för småborgerlighet, för reformism osv.?

Bland dessa jämmerliga revolutionärer finns sådana som låter sig ledas av de bästa motiv i världen

¹⁵⁵ Ibid, sid 22

¹⁵⁶ W. I. Lenin Werke, band 25, sid 313

och som utmärker sig för obetingad hängivenhet för socialismen. Deras synd består i att de saknar förståelse för det särskilda och särdeles 'oangenäma' tillstånd, som detta efterblivna land oryggligt måste ta sig igenom; detta land som förhärjats av det reaktionära och osaliga kriget och som påbörjat den socialistiska revolutionen långt före de mer utvecklade länderna; de saknar uthållighet i de svåra ögonblicken i en svår övergång.”¹⁵⁷

”Deras sociala ursprung är småföretagaren som har blivit vild av krigets färd, sin plötsliga ruin, hungerns och förstörelsens oerhörda kval; som hysteriskt springer fram och tillbaka, på jakt efter en utväg, en räddning; vacklande mellan förtroende för och stöd till proletariatet å ena sidan och anfall av förtvivlan å den andra. Man måste ha klart för sig och hålla i minnet att ingen socialism kan byggas på denna sociala bas. Endast en klass som utan vacklan går sin väg fram kan leda de arbetande och utsugna massorna, en klass som inte grips av vankelmod och inte råkar i förtvivlan ens inför de mest mödosamma, svåra och farliga övergångar. Vi behöver inte hysteriska känslor. Vi behöver proletariatets stålhårda bataljoners avmätta steg.”¹⁵⁸

Den sociala stämplingen av vänsterradikalismen redan inför faktum att kritikerna samtidigt var intellektuella, skulle senare komma att underlätta organisering av fördomar mot alla intellektuella inom den rörelse som återoppar Lenin. Lenin skrev den gången dessa ord i en kris som hade uppstått genom fredsslutet i Brest-Litovsk, när faktiskt många intellektuella och studenter, men inte bara dessa, avvisade kompromissen med de tyska makthavarna och fordrade ett revolutionärt krig för att befria mänskligheten. De bittraste orden, *Om den revolutionära frasen*, härstammar från denna tid (21 februari 1918):

”När jag inför en partiförsamling sade, att den revolutionära frasen om det revolutionära kriget kan omintetgöra vår revolution, förebrådde man mig skärpan i min polemik. Men det finns ögonblick som tvingar oss att ställa en fråga kort och koncist, att nämna tingen vid deras rätta namn. Annars finns det en fara för att såväl partiet som revolutionen kan ta ohjälplig skada.

Den revolutionära frasen som en sjukdom hos de revolutionära partierna uppträder oftast när dessa partier direkt eller indirekt utgör en kontakt, förening och förbindelse mellan proletära och småborgerliga element, och när de revolutionära händelserna tar plötsliga och stora vändningar. Den revolutionära frasen består i upprepningar av revolutionära paroller utan tanke på de objektiva omständigheterna i varje vändning av händelseförloppet och den tingens givna ordning som de för ögonblicket förhåller sig till. Underbara, medryckande, berusande paroller, som saknar reell grund det är den revolutionära frasens väsen.”¹⁵⁹

Mot parollerna om det revolutionära kriget, mot den skamliga freden och så vidare satte Lenin konkreta fakta; massornas längtan efter fred, armens faktiska sönderfall, den unga statens kritiska läge, som bara förvärrades av ”den revolutionära frasens sjukdom”.

Att insjukna vid en sådan tidpunkt, det innebär att riskera revolutionens undergång.

”Det gäller att kämpa mot det revolutionära frasmakeriet, man måste bekämpa det, man måste obetingat bekämpa det, för att man inte en gång skall behöva berätta den bittra sanningen om oss: ‘Den revolutionära frasen om det revolutionära kriget har omintetgjort revolutionen’.”¹⁶⁰

Ännu bittrare och skarpare är den artikel Lenin skrev dagen därpå, *Om skabb*:

”En kvalfull sjukdom är den — skabben. Men när skabben drabbar människornas revolutionära fraser, då förorsakar blotta anblicken av denna sjukdom outhärdliga lidanden.

¹⁵⁷ W. I. Lenin Werke, band 27, sid 266 f

¹⁵⁸ Ibid, sid 267 f

¹⁵⁹ Ibid, sid 1

¹⁶⁰ Ibid, sid 11 f

Sanningar som är enkla, lättförståeliga, och förefaller varje företrädare för de arbetande massorna uppenbara och obestridliga, vanställs av dem som insjuknat i denna avart av skabb. Inte sällan företas denna vanställning i de bästa, ädlaste, mest upphöjda avsikter, 'helt enkelt' därför att man inte har smält välbekanta teoretiska sanningar, eller upprepar dessa sanningar på ett barnsligt, tafatt och skolmässigt slaviskt sätt vid olämpliga tillfällen (folk förstår inte, som man brukar säga 'vad som hör vart'). Men för den skull upphör inte skabben att vara en avskyvärd skabb."¹⁶¹

Efter det stereotypa exemplet med överfallet, som skall förklara överenskommelsen med den tyska militären, heter det:

"Uff! Skabben är ändå en avskyvärd sjukdom. Och det är inget lätt hantverk att behandla skabbsjuka i svettbad

P. S. Nordamerikanerna i sitt befrielsekrig mot England i slutet av 1700-talet tog emot hjälp av konkurrenter, som var precis likadana kolonialplundrare som England, hjälp från spanska och franska staten. Det lär ha funnits 'vänsterbolsjeviker' som satt sig ned för att skriva om dessa amerikaners 'smutsiga affärer' ..."¹⁶²

Om kompromisser lyder också överskriften till en artikel, där Lenin behandlade det faktum att en tongivande ledare i Labour Party rättfärdigade sitt partis politik med hänvisningen, att även bolsjevikerna kompromissade. Lenin försökte framhäva den grundläggande skillnaden:

"Får en anhängare av den proletära revolutionen ingå kompromisser med kapitalister eller med kapitalistklassen?

Denna fråga är uppenbarligen kärnan i den av mig citerade tankegången. Men en sådan allmän frågeställning vittnar antingen om yttersta politiska oerfarenhet och ringa politisk medvetenhet hos frågeställaren, eller om hans bedrägliga avsikt att med sofisteri beslöja rättfärdigandet av rov, plundring och andra kapitalistiska våldsdåd.

I själva verket vore ett negativt svar på denna allmänna fråga uppenbart orimligt. Naturligtvis kan en anhängare av den proletära revolutionen ingå kompromisser eller avtal med kapitalister. Allt beror på, vad det är för avtal, och under vilka omständigheter det ingås. Däri, och endast däri, kan och måste man söka skillnaden mellan en överenskommelse som kan rättfärdigas från den proletära revolutionens ståndpunkt och en som (från samma ståndpunkt) är förräderi...

... Man kan inte avsvärja sig kompromisser en gång för alla. Man måste förstå att genom alla kompromisser, som omständigheterna emellanåt tvingar på även det mest revolutionära parti, den mest revolutionära klass, bevara, befästa, stålsätta och vidareutveckla den revolutionära taktiken och organisationen, det revolutionära medvetandet, arbetarklassens och dess förtrupps, det kommunistiska partiets, beslutsamhet och erfarenhet."¹⁶³

För övrigt finner vi också i denna artikel — skriven på våren 1920 — exemplet om banditöverfallet.

När "radikalismen" blev till ett centralt problem i den kommunistiska internationalen skrev Lenin en av sina mest betydande böcker: 'Radikalismen' — kommunismens barnsjukdom. I detta arbete ville han till broderpartierna förmedla några av bolsjevikernas erfarenheter. Lenin var övertygad om dessas internationella betydelse, varvid han dock i bokens början varnade för att överdriva deras internationella giltighet och tänja ut dem mer än till några grunddrag. Detta gällde desto mer som Ryssland efter den proletära revolutionens seger i ett enda utvecklat land skulle

¹⁶¹ Ibid, sid 19

¹⁶² Ibid, sid 22

¹⁶³ W. I. Lenin Werke, band 30, sid 484 f

förvandlas från ett förebildligt till ett efterblivet land i socialistisk mening. Just med tanke på de häftiga uppgörelserna inom de nygrundade kommunistiska partierna tycktes det Lenin viktigt att påvisa att den revolutionära arbetarrörelsens disciplin garanteras av tre faktorer:

”För det första genom det proletära avantgardets medvetenhet och hängivenhet för revolutionen, dess uthållighet, självupppoffring och hjältemod. För det andra genom dess förmåga att förbinda sig med, närma sig till, om ni så vill, till en viss grad smälta samman med de arbetandes breda massa, i främsta rummet den proletära, men även den icke proletära arbetande massan. För det tredje genom riktigheten i dess politiska strategi och taktik, under förutsättning att de allra bredaste massorna genom egen erfarenhet övertygats om dennas riktighet. Utan dessa förutsättningar är disciplinen inom ett revolutionärt parti, vilket verkligen är i stånd att vara ett parti för den progressiva klassen, som har till uppgift att störta bourgeoisin och omdana hela samhället, omöjlig att genomföra. Utan dessa förutsättningar förvandlas försöken att skapa disciplin ovillkorligen till ett bländverk, en fras, en befängdhet. Men dessa förutsättningar kan å andra sidan ej uppkomma genast. De utarbetas endast genom långvarigt arbete och dyra erfarenheter. Deras utarbetande underlättas av en riktig revolutionär teori, vilken i sin tur ej utgör en dogm utan slutgiltigt utformas först i intimt samband med den verkliga massrörelsens, den verkligt revolutionära rörelsens praktik.”¹⁶⁴

En av de lärdomar som denna mogna disciplin tillför ett revolutionärt parti, är den att man måste förstå inte bara att angripa utan också att när det är nödvändigt dra sig tillbaka, utan att ta skada av frasmakeri.

”Man måste förstå — och den revolutionära klassen lär sig att förstå genom egen bitter erfarenhet — att man inte kan segra utan att ha lärt sig att både anfälla och retirera på rätt sätt. Av alla slagna oppositionella och revolutionära partier retirerade bolsjevikerna med den bästa ordningen, med de minsta förlusterna för sin ‘arme’, med bäst bibehållen kärntrupp, med de ringaste (ifråga om djup och obotlighet) splittringarna, med den minsta demoraliseringen samt med den största förmågan att återupptaga arbetet så omfattande, riktigt och energiskt som möjligt. Och detta hade bolsjevikerna uppnått endast därför att de skoningslöst avslöjade och jagade bort frasrevolutionärerna, som inte ville förstå att man måste retirera, att man måste förstå att retirera och att man ovillkorligen måste lära sig arbeta legalt i de mest reaktionära parlament, i de mest reaktionära fackföreningar, kooperativer, försäkringskassor och dylika organisationer.”¹⁶⁵

Därför ansåg Lenin att bolsjevikerna var berättigade att ta ställning till några av vänster-radikalernas uppfattningar, i enlighet med slutsatser som de, bolsjevikerna, hade dragit genom lidande och kamp. Skulle revolutionärer arbeta i fackföreningar, som leddes av deras motståndare. Vänsterkommunisterna i Tyskland avvisade detta.

”Men hur övertygad den tyska ‘vänstern’ än är om det revolutionära i denna taktik, så är den dock faktiskt i grund och botten oriktig och innebär ingenting annat än tomma fraser.”¹⁶⁶

”Men kampen mot ‘arbetararistokratin’ för vi i arbetarmassornas namn och för att draga dem över på vår sida; kampen mot de opportunistiska och socialchauvinistiska ledarna för vi för att draga arbetarklassen över på vår sida. Det skulle vara dumt att glömma denna ytterst elementära och självklara sanning. Men just en sådan dumhet begår de tyska ‘vänster’-kommunisterna, vilka av den reaktionära och kontrarevolutionära andan bland fackföreningarnas överskikt drager den slutsatsen att ... man bör gå ut ur fackföreningarna !!! Detta är en sådan oförlätlig dumhet, att den är liktydig med att kommunisterna visar bourgeoisin den största tjänst. Ty liksom alla

¹⁶⁴ W. I. Lenin Werke, band 31, sid 9 (Valda verk, band II, del 2, sid 357 f)

¹⁶⁵ Ibid, sid 12 f (Ibid, sid 361 f)

¹⁶⁶ Ibid, sid 31 (Ibid, sid 383)

opportunistiska, socialchauvinistiska, kautskyistiska fackföreningsledare är våra mensjeviker intet annat än 'bourgeoisins agenter inom arbetarrörelsen' (som vi alltid hävdade mot mensjevikerna) eller 'kapitalistklassens arbetsförmän' (labor lieutenants of the capitalist class), enligt det utmärkta och djupt riktiga uttrycket hos Daniel De Leons efterföljare i Amerika. Att inte arbeta inom de reaktionära fackföreningarna innebär att lämna de otillräckligt utvecklade eller efterblivna arbetar-massorna under inflytandet av de reaktionära ledarna, bourgeoisins agenter, arbetararistokraterna eller de 'förborgerligade arbetarna'.^{167 168}

”För att först hjälpa 'massan' och vinna 'massans' sympati, bifall och understöd får man inte frukta svårigheter, inte frukta kverulanta anmärkningar, hugg i ryggen, förnärmelser och förföljelser av 'ledarna' (vilka som opportunisterna och socialchauvinisterna i de flesta fall är direkt eller indirekt förbundna med bourgeoisin och polisen), utan man måste ovillkorligen arbeta där massan finns. Man måste förstå att bringa alla slags offer, övervinna de största hinder för att systematiskt, hårdnackat, ihärdigt och tåligt propagera och agitera just i de institutioner, föreningar och förbund, där den proletära eller halvproletära massan finns, även om de är aldrig så reaktionära. Och fackföreningarna och arbetarkooperativerna (de senaste åtminstone ibland) är just sådana organisationer, där massan finns.”¹⁶⁹

”Miljoner arbetare i England, Frankrike och Tyskland går för första gången över från fullständig organisationslöshet till den elementära, lägsta, enklaste och (för dem som ännu är helt genom-syrade av borgerlig-demokratiska fördomar) mest tillgängliga organisationsformen, just till fackföreningarna och de revolutionära, men oförståndiga Vänsterkommunisterna står bredvid och skriker 'Massan! Massan!' — och vägrar att arbeta inom fackföreningarna!! Vägrar under förevändningen att dessa är 'reaktionära'!! Spekulerar ut en ny, ren och av borgerlig-demokratiska fördomar obefläckad, från skråmässiga och trångbröstat fackliga synder fri 'arbetarunion', som man påstår skall bli (bli!) vittfamnande och vari för medlemskap kräves endast (endast!) 'erkännandet av sovjetsystemet och diktaturen' (se citatet härovan)!!

Man kan inte föreställa sig ett större oförstånd, en större skada för revolutionen från 'vänster'-revolutionärernas sida! Och om vi nu i Ryssland efter två och ett halvt års aldrig förr skådade segrar över Rysslands och ententens bourgeoisier skulle ställa 'erkännandet av diktaturen' som villkor för inträde i fackföreningarna, så skulle vi göra en dumhet, fördärva vårt inflytande över massorna och hjälpa mensjevikerna. Ty kommunisternas hela uppgift består i att kunna övertyga de efterblivna, förstå att arbeta bland dem och inte avstänga sig från dem genom utspekulerade barnsliga 'vänster'-paroller.”¹⁷⁰

På ett liknande sätt argumenterade Lenin då han besvarade frågan om man bör delta i det borgerliga parlamentet. Tyska, österrikiska och holländska kommunister förnekade detta med motiveringen att parlamentarismens kampformer historiskt och politiskt hade passerats i och med bildandet av sovjeterna.

”Parlamentarismen är 'historiskt utlevad'. Detta är sant då det gäller propagandan. Men var och en vet att därifrån och till det praktiska övervinnandet är det ännu mycket långt. Kapitalismen kunde redan för många årtionden sedan och med full rätt förklaras vara 'historiskt utlevad', men det utesluter inte alls nödvändigheten av en mycket lång och mycket hårdnackad kamp på kapitalismens grund. 'Historiskt utlevad' är parlamentarismen i världshistorisk mening, dvs. den borgerliga parlamentarismens epok är avslutad, den proletära diktaturens epok har börjat. Det är obestridligt. Men med världshistorisk måttstock räknar man i årtionden. 10-20 år förr eller senare, det är — sett

¹⁶⁷ Jfr Engels, Brief an Marx fiber die englischen Arbeiter, 1858

¹⁶⁸ W. I. Lenin Werke, band 31, sid 390 (Valda verk, band II, del 2, sid 390)

¹⁶⁹ Ibid, sid 38 (Ibid, sid 391)

¹⁷⁰ Ibid, sid 38 f (Ibid, sid 391 f)

ur världshistoriens synvinkel — en bagatell, som man inte ens tillnärmelsevis kan beräkna. Men just därför är det den mest skriande teoretiska oriktighet att ifråga om praktisk politik åberopa sig på den världshistoriska måttstocken.”¹⁷¹

”Det är tydligt att ‘vänstern’ i Tyskland tagit sin önskan och sin egen ideologisk-politiska inställning för att vara den objektiva verkligheten. Det är det farligaste fel, som revolutionärer kan göra. I Ryssland, där tsarismens oerhört brutala och grymma ok särskilt länge och i särskilt växlande former framskapade revolutionärer av olika riktningar, revolutionärer med förvånande hängivenhet, entusiasm, heroism och viljekraft — i Ryssland har vi på särskilt nära håll iakttagit detta fel hos revolutionärerna och särskilt uppmärksamt studerat det, vi känner det särskilt väl och ser det därför särskilt tydligt även hos andra. För kommunisterna i Tyskland är parlamentarismen naturligtvis ‘politiskt utlevad’, men det gäller just att inte anse det för oss utlevade som utlevat för massorna. Just här ser vi återigen, att ‘vänstern’ inte förmår att tänka sig för och inte förstår att uppträda som klassens parti, som massornas parti. Ni är förpliktade att inte sänka er till massornas nivå, till nivå med klassens efterblivna skikt. Det är obestridligt. Ni är förpliktade att säga dem den bittra sanningen. Ni är förpliktade att kalla deras borgerligt-demokratiska och parlamentariska fördomar för fördomar. Men samtidigt är ni förpliktade att nyktert ge akt på just hela klassens (och ej blott dess kommunistiska avantgardes), just hela den arbetande massans (och ej blott dess avancerade representanters) verkliga grad av medvetenhet och beredskap.”¹⁷²

Bolsjevikerna hade till och med efter maktövertagandet deltagit i val till den lagstiftande församlingen, eftersom man inte fick identifiera avantgardets erkännande med massornas känslor. Därför skrev Lenin i ett brev till de österrikiska kommunisterna i augusti samma år, 1920, varför han var oenig med deras beslut att bojkotta parlamentsvalen med motiveringen att arbetarrådet var den egentliga agitationsplattformen.

”Så länge vi kommunister ännu inte har styrkan att ta den statliga makten i egna händer, och de arbetande inte kan genomföra valet av sina råd ensamma mot bourgeoisin, så länge bourgeoisin ännu förfogar över den statliga makten och drar till sig de mest skilda klasser av befolkningen i valen, är det vår plikt att ta del i valen, att agitera bland alla arbetande, inte enbart bland proletärererna.”¹⁷³

Lenin liknade vänsterradikalernas hållning vid de 23 blanquistiska kommunardernas manifest. Dessa hade 1874 i ett manifest avvisat tanken att ”uppehålla sig vid mellanstationer, vid kompromisser, som endast uppskjuter segern och förlänger slaveriet”. De inbillade sig att det skulle räcka att ha den goda viljan för att kunna hoppa över stationerna på vägen och kompromissa, och införa kommunismen den berömda dagen X. Men klasskampens realitet ger andra erfarenheter:

”Varje proletär har varit med om att strejka, att sluta ‘kompromisser’ med de förhatliga förtryckarna och exploatörerna, när arbetarna blivit tvungna att återgå till arbetet antingen utan att vinna något eller efter att man gått med på ett delvis tillfredsställande av deras krav. Varje proletär märker tack vare den miljö av masskamp och stark skärpning av klassmotsättningarna, vari han lever, skillnaden mellan en kompromiss, som framtvungits av de objektiva förhållandena (strejk-kassan är mager, de strejkande får intet understöd från annat håll, de är svultna och utpinade till det yttersta) — en kompromiss som på intet sätt förminskar de kompromisslutande arbetarnas revolutionära hängivenhet och beredvillighet till fortsatt kamp — och å andra sidan en kompromiss av förrädare, vilka skjuter skulden på de objektiva förhållandena för sin egoism (strejkbrytare sluter också ‘kompromisser’!), sin feghet, sin önskan att ställa sig in hos kapitalisterna, sin und-

¹⁷¹ Ibid, sid 41 f (Ibid, sid 394 f)

¹⁷² Ibid, sid 43 f (Ibid, sid 396 f)

¹⁷³ Ibid, sid 257

fallenhet inför hot, ibland övertalning, ibland mutor, ibland smicker från kapitalisternas sida.”¹⁷⁴

”Den tyska vänstern kan inte undgå att veta att hela bolsjevismens historia, både före och efter Oktoberrevolutionen, är full av manövrer, överenskommelser och kompromisser med andra partier, även med borgerliga!”¹⁷⁵

”Kapitalismen skulle inte vara kapitalismen, om inte det ‘rena’ proletariatet från alla sidor vore omgivet av en massa ytterst brokiga övergångstyper från proletärer till halvproletärer (en sådan som till hälften förtjänar sitt dagliga bröd genom att sälja sin arbetskraft), från halvproletär till småbonde (samt småhantverkare, hemslöjdsidkare och mindre egendomsbesittare över huvud taget), från småbonde till medelbonde osv. Och härav framgår absolut nödvändigheten, den ovillkorliga nödvändigheten för proletariatets avantgarde, för dess klassmedvetna del, för det kommunistiska partiet, att tillgripa manövrer, överenskommelser och kompromisser med olika proletärgrupper, olika partier av arbetare och mindre egendomsägare. Det gäller att förstå att tillämpa denna taktik för att höja och inte för att sänka den allmänna nivån av proletär klassmedvetenhet, revolutionär anda samt förmåga till kamp och seger.”¹⁷⁶

I detta sammanhang uttryckte, eller kanske preciserade Lenin följande:

”Revolutionens grundlag, vilken bekräftats av alla revolutioner och speciellt av alla de tre ryska revolutionerna under 1900-talet består i följande: för en revolution är det icke tillräckligt att de exploaterade och förtryckta massorna blir medvetna om omöjligheten att leva som förr och kräver en ändring; för en revolution är det nödvändigt att exploatörerna inte kan leva och styra som förr. Först när ‘underskikten’ inte vill och när ‘överskikten’ inte kan ha det på det gamla sättet, först då kan en revolution segra. Denna sanning kan även uttryckas med orden: revolutionen är omöjlig utan en allmän nationell kris (som berör både exploaterade och exploatörer). För revolutionen är det således nödvändigt att för det första uppnå, att arbetarnas majoritet (eller i varje fall majoriteten av de klassmedvetna, tänkande, politiskt aktiva arbetarna) helt förstår nödvändigheten av omvälvningen och är beredd att gå i döden för den; för det andra, att de härskande klasserna genomgår en regeringskris, som drager t. o. m. de mest efterblivna massorna med i politiken (kännetecknet på varje verklig revolution är att antalet till politisk kamp dugliga representanter för den arbetande och förtryckta massan, som dittills varit apatisk, snabbt fördubblas tio- eller t. o. m. hundrafalt) och som försvagar regeringen och gör det möjligt för revolutionärerna att snabbt störta den.”¹⁷⁷

”Med avantgardet ensamt kan man inte segra. Att kasta avantgardet ensamt in i den avgörande striden, innan hela klassen, innan de breda massorna tagit ställning för att antingen understödja avantgardet eller åtminstone iakttaga en välvillig neutralitet gentemot det och helt är ur stånd att stödja dess motståndare, det vore inte bara en dumhet utan rent av ett brott. Men för att verkligen hela klassen, för att verkligen de breda massorna arbetande och av kapitalet förtryckta skall nå fram till en sådan ståndpunkt, är det inte nog med endast propaganda, endast agitation. Dessa massor måste för detta ha egen politisk erfarenhet. Sådan är alla stora revolutioners grundlag, som nu bekräftats med slående styrka och påtaglighet inte endast i Ryssland, utan även i Tyskland.”¹⁷⁸

Lenin, som ibland har sett vänsterradikalismen och opportunisten som två sidor av samma sak — terroristerna lika väl som ekonomisterna, Otsovisterna lika väl som likvidatorerna, som bärare av samma skepsis att vinna massorna för revolutionära aktioner och revolutionära perspektiv — preciserar i *Radikalismen*:

¹⁷⁴ Ibid, sid 53 f (Valda verk, band II, del 2, sid 408)

¹⁷⁵ Ibid, sid 56 (Ibid, sid 411)

¹⁷⁶ Ibid, sid 60 (Ibid, sid 416)

¹⁷⁷ Ibid, sid 71 f (Ibid, sid 428 f)

¹⁷⁸ Ibid, sid 80 (Ibid, sid 438)

”Högerdoktrinarismen har klamrat sig fast vid erkännandet av endast de gamla formerna, inte observerat det nya innehållet och gjort fullständig bankrutt. Vänsterdoktrinarismen klamrar sig fast vid det kategoriska förkastandet av vissa gamla former, utan att se att det nya innehållet bryter sig väg genom alla slags former, att det är vår skyldighet som kommunister att behärska alla former, att lära oss att med största möjliga snabbhet komplettera en form med en annan, ersätta en form med en annan, anpassa vår taktik till varje sådan förändring som inte är framkallad av vår klass eller genom våra ansträngningar.”¹⁷⁹

”Ni tycker er själva vara ‘förfärligt revolutionära’, mina kära bojkottister och antiparlamentariker, men i själva verket har ni blivit skrämda av de jämförelsevis små svårigheterna i kampen mot de borgerliga inflytandena inom arbetarrörelsen, medan er seger, dvs. bourgeoisins störtande och proletariats erövring av den politiska makten, kommer att skapa samma svårigheter i ännu större, oändligt mycket större mått. Ni har blivit skrämda som barn för de små svårigheter, som förestår er i dag, och förstår inte att ni i morgon och i övermorgon i alla fall måste lära er, och lära er fullständigt, att övervinna samma svårigheter i oändligt mycket större skala.”¹⁸⁰

På den Kommunistiska internationalens tredje kongress i juni 1921 koncentrerades uppgörelsen med vänsterradikalismen i den kommunistiska rörelsen framför allt till uppgörelsen med företrädarna för det i början av året grundade italienska kommunistpartiet. Dessa sammanfattade sina vänsterradikala uppfattningar i en ”offensivteori”. Företrädaren för de italienska kommunisterna på kongressen hade uttalat sig mot formuleringarna i en resolution som talade om nödvändigheten att erövra en majoritet av arbetarna; han proklamerade nödvändigheten av en ”dynamisk tendens”, ”övergången från passivitet till aktivitet”, uteslutandet av alla hela och halva centrister och så vidare. Lenin svarade ganska skarpt:

”Om kongressen inte beslutsamt går till offensiv mot sådana fel, mot sådana ‘vänster’-dumheter, då är hela rörelsen dömd till undergång. Det är min djupa övertygelse.”¹⁸¹

”Jag bestrider inte förutsättningslöst, att revolutionen också kan börja med ett ganska litet parti och föras till ett segerrikt slut. Men man måste veta, med vilka metoder man kan vinna massorna för sin sak ... Ett helt litet parti kan räcka för att leda massorna. I vissa ögonblick behöver man inte någon stor organisation.

För att segra behöver man emellertid massornas sympati. Den absoluta majoriteten är inte alltid nödvändig; men för att segra och behålla makten fordras inte bara en majoritet av arbetarklassen — jag använder här termen ‘arbetarklass’ i västeuropeisk mening, och menar alltså industriproletariatet — utan också en majoritet av den utsugna och arbetande landsbygdsbefolkningen.”¹⁸²

Lenin kunde inte förutse, att procentandelen av landsbygdsbefolkningen i de utvecklade industristaterna skulle minska betydligt och att vikten av nya mellanskikt, framför allt intellektuella, skulle öka väsentligt. Men det är entydigt att han inriktade kommunisterna på att vinna dessa massors sympati och övertyga dem om nödvändigheten av en revolutionär framtid.

3. Taktikens konst

Lenin betraktade taktiken som en avantgardets konst att vinna massorna för revolutionära aktioner med hjälp av fakta, att med hjälp av deras egna erfarenheter övertyga dem om revolutionens nödvändighet, nödvändigheten att organisera och försvara revolutionen.

¹⁷⁹ Ibid, sid 91 (Ibid, sid 451)

¹⁸⁰ Ibid, sid 103 (Ibid, sid 462)

¹⁸¹ W. I. Lenin Werke, band 32, sid 491

¹⁸² Ibid, sid 499 f

”Politikerns konst (och kommunistens rätta förståelse för sina uppgifter) består just i att riktigt beräkna de förhållanden och det ögonblick, då proletarietets avantgarde med framgång kan övertaga makten, då det därunder och därefter kan erhålla tillräckligt stöd från tillräckligt breda skikt av arbetarklassen och de icke proletära arbetande massorna, då det därefter skall kunna förstå att uppehålla, befästa och utvidga sitt välde, medan det uppfostrar, lär och rycker med sig allt större arbetande massor.”¹⁸³

Avantgardet kan endast uppfylla dessa uppgifter om det behärskar alla kampens metoder, kan handskas med alla kampens vapen, legala och illegala metoder, parlamentariska och utomparlamentariska, utan att fastna vid en bestämd kampform.

”Var och en kommer att medge, att det är oförståndigt eller t. o. m. brottsligt handlat av en arme, om den inte förbereder sig att behärska alla slags vapen, alla stridsmedel och kampmetoder, som fienden har eller kan ha. Men ifråga om politiken kan man ännu mindre på förhand veta, vilka kampmedel som kommer att visa sig brukbara och fördelaktiga för oss under nuvarande eller kommande omständigheter. Om vi inte behärskar alla kampmedel, kan vi lida ett väldigt, ibland t. o. m. avgörande nederlag, om de av vår vilja oberoende förändringarna i de övriga klassernas läge sätter en sådan verksamhetsform på dagordningen som vi är särskilt svaga i. Om vi behärskar alla kampmedel segrar vi säkert, då vi representerar den verkligt avancerade, verkligt revolutionära klassens intressen, även om omständigheterna ej tillåter oss att föra i fält det vapen som är farligast för fienden, det vapen som snabbast ger honom dödsstöten. Oerfarna revolutionärer tror ofta att legala kampmedel är opportunistiska, emedan bourgeoisin på denna arena särskilt ofta (särskilt då under ‘fredliga’, icke revolutionära tider) har bedragit och lurat arbetarna. De illegala kampmedlen åter anser de vara revolutionära. Men det är oriktigt. Det är sant, att opportunisterna och förrädarna mot arbetarklassen är de partier och ledare, vilka ej förstår eller ej önskar (säg inte: jag kan inte, utan jag vill inte) tillämpa illegala kampmedel under sådana förhållanden som t. ex. under det imperialistiska världskriget 1914-1918, då bourgeoisin i de friaste demokratiska länder med oerhörd fräckhet och grymhet bedrog arbetarna och förbjöd var och en att säga sanningen om krigets roffarkaraktär. Men de revolutionärer, som ej förstår att förena de illegala kampformerna med alla legala former, är ytterst dåliga revolutionärer. Det är inte svårt att vara revolutionär, när revolutionen redan brutit ut och tagit fart, när allsköns folk ansluter sig till revolutionen helt enkelt av entusiasm, för att det är på modet, ja, ibland t. o. m. för att göra personlig karriär. ‘Befrielsen’ från dylika kvasirevolutionärer kostar proletariet sedan, efter dess seger, de största svårigheter, ja, man kan säga marter och kval. Det är vida svårare — och vida värdefullare — att kunna vara revolutionär, när förutsättningarna för en direkt, öppen, verkligt revolutionär kamp av verklig masskaraktär ännu inte föreligger, att kunna hävda revolutionens intressen (genom propaganda, agitation och organisation) i icke revolutionära institutioner, ja, ofta bland en massa som inte är i stånd att genast förstå nödvändigheten av en revolutionär aktionsmetod. Att kunna finna, känna sig fram till och riktigt fastställa den konkreta vägen eller den särskilda vändning i tilldragelserna, som leder massorna fram till den verkliga, avgörande, sista, stora revolutionära kampen — däri består huvuduppgiften för våra dagars kommunism i Västeuropa och Amerika.”¹⁸⁴

Denna uppgift kan givetvis endast uppfyllas om de särskilda omständigheterna, de skilda förutsättningarna och de nationella betingelserna, respekteras.

”Men i det arbetarrörelsen överallt genomgår en ensartad och verkligt förberedande skola för segern över bourgeoisin, genomlöper den i varje land denna utveckling på sitt säregna sätt.”¹⁸⁵

Inga bestämda schemata får leda den revolutionära arbetarrörelsen, inga givna former eller

¹⁸³ W. I. Lenin Werke, band 31, sid 36 (Valda verk, band II, del 2, sid 388)

¹⁸⁴ Ibid, sid 83 f (Ibid, sid 442)

¹⁸⁵ Ibid, sid 78 (Ibid, sid 436)

formler får binda den. Har inte massornas initiativ, deras handlingsberedskap och offervilja, deras uppfinningsrikedom, skapat dessa sovjeter, som tidigare inte funnits i något program? För marxisterna finns bara vissa vägledande huvudlinjer. Dessas modifieringar och varianter uppkommer ur massornas erfarenhet.

”Proletariatets övertagande av den politiska makten, det är sakens kärna. Livet kommer nog att visa, med vilka modifieringar detta genomförs. Det är vårt minsta bekymmer. Vi är inte doktrinärer. Vår lära är ingen dogm, utan en vägledning till handling.

Vi påstår inte, att Marx eller marxisterna känner till vägen till socialismen i alla dess enskildheter. Det vore vansinne. Vi känner till vägens riktning, vi vet, vilka klasskrafter som är ledande på denna väg, men konkret, praktiskt kommer detta att visa sig i erfarenheterna hos miljontals människor, så snart de griper sig an uppgiften.”¹⁸⁶

Taktikens konst koncentreras i förmågan att i varje situation lokalisera det avgörande problemet, den avgörande uppgiften, att gripa tag i den avgörande länken i kedjan.

”Det räcker inte att vara anhängare av socialismen eller kommunist över huvud taget. Man måste i varje ögonblick kunna finna just den särskilda länk i kedjan, som man måste hugga tag i med all kraft för att hålla hela kedjan och med fast hand förbereda övergången till nästa länk i kedjan. Länknarnas ordningsföljd, deras form, deras sammansättning, deras olikheter i den historiska händelsekedjan, är inte så lätt och inte så simpel som i en vanlig, av en smed tillverkad kedja.”¹⁸⁷

Taktikens konst förutsätter också beredskapen att genomföra plötsliga vändningar, att kasta om rodret på grund av förändrade omständigheter, och att förklara nödvändigheten av denna vändning för de oftast mycket överraskade massorna. Vi väljer två exempel:

a) Bolsjevikernas inställning till Duman (parlamentet) under åren 1905 till 1908. När tsaren i augusti 1905 hade förkunnat att man skulle inkalla ett rådgivande parlament, proklamerade bolsjevikerna, till skillnad från alla andra oppositionspartier, bojkott. Revolutionen 1905 hade i praktiken sopat undan detta rådgivande parlament. 1906 framhärddade bolsjevikerna i sin ståndpunkt för en bojkott, vilket Lenin senare betecknade som ett fel.

”För politiken och partierna gäller — med motsvarande ändringar — detsamma som för enskilda personer. Klok är inte den som inte begår några fel. Sådana människor existerar inte och kan inte existera. Klok är den som inte gör några alltför väsentliga fel och som förstår att reparera dem lätt och snabbt.”¹⁸⁸ 1907 och 1908, efter det att revolutionen ebbat ut, bekämpade Lenin ståndpunkten för bojkott, och tolv år senare bedömde han fortfarande ”att bolsjevikerna inte hade varit i stånd att hålla samman den fasta kärnan i proletariatets revolutionära parti under åren 1908 till 1914 (för att inte tala om att stärka och utveckla den), om de inte i hård kamp hade genomdrivit uppfattningen, att man obetingat måste kombinera legala kampformer med illegala och att man obetingat måste ta del i det stockkonservativa parlamentet och en rad andra av reaktionära lagar bundna institutioner (försäkringskassor och liknande).”¹⁸⁸

Lenins taktik finner vi i hans artikel *Mot bojkotten* (sommaren 1907). Där heter det:

”En socialdemokrat som står på marxistisk grund beslutar sig inte för bojkott genom att se om en viss institution är mer eller mindre reaktionär, utan genom att se om de särskilda kampbetingelser är för handen under vilka den specifika metod som brukar betecknas som bojkott är användbar.

¹⁸⁶ W. I. Lenin Werke, band 25, sid 289

¹⁸⁷ W. I. Lenin Werke, band 27, sid 265

¹⁸⁸ W. I. Lenin Werke, band 31, sid 20

Detta har idag också visat sig i erfarenheterna från den ryska revolutionen.”¹⁸⁹

”Det är obestridligt att en marxist måste utnyttja representativa organ. Men följer därav att det skall vara förbjudet för en marxist att under vissa betingelser arbeta, inte i den kamp som förs på grundval av institutionen i fråga, utan i en kamp mot att denna skall förverkligas? Nej, det följer inte därav, ty detta allmänna argument gäller endast när kampen mot att skapa en sådan institution är otillåtelig.”¹⁹⁰

Lagen från augusti 1905 var ett försök att leda över den stora folkrörelsen från den revolutionära vägen till vägen mot den monarkistiska konstitutionen. Parollen att bojkotta Duman hade också blivit paroll för kampen för den omedelbart revolutionära vägen.

”Revolutionära perioder är emellertid just sådana historiska perioder där, i sammanstötningen mellan de kämpande samhälliga krafterna, under förhållandevis kort tid beslutas vilken utvecklingsväg landet för förhållandevis lång tid framåt skall välja — den raka eller den krokiga. Nödvändigheten att räkna med en krokväg undanröjer ingalunda det faktum, att marxisterna måste förstå att upplysa massorna i de avgörande ögonblicken av dess historia om fördelarna med den raka vägen och hjälpa dem i kampen för att välja denna raka väg. De måste kunna ställa paroller för denna kamp osv. Bara hopplösa brackor och inskränkta pedanter kan efter de avgörande historiska slagen, efter att beslutet för krokvägen, mot den raka vägen, har fallit, skadeglatt skratta åt dem som har kämpat för den raka vägen till slutet ...

Marxismens inställning till historiens krokväg är i grunden densamma som dess inställning till kompromisser. Varje vändning i historien är en kompromiss — en kompromiss mellan det gamla, som inte längre är starkt nog att helt negera det nya, och det nya, som ännu inte är starkt nog att störta det gamla. Marxismen är inte en gång för alla emot kompromisser, den anser det nödvändigt att betjäna sig av dem; men det utesluter inte på något sätt att marxismen som en levande och verkande historisk kraft med all energi kämpar mot kompromisser. Den som inte förmår begripa denna skenbara motsättning, har inte lärt sig marxismens mest elementära grunder.”¹⁹¹

Hösten 1905 hade gått i tecknet av en ständig revolutionär massoffensiv, som segerrikt ansatte fienden. Denna tid var lämplig för parollen om den aktiva bojkotten.

”I en sådan situation var bojkotten ett naturligt inslag i den med elektricitet laddade atmosfären. Denna paroll var då inte något nytt, utan den formulerade bara precist och riktigt det växande uppsvinget, som utvecklades i riktning mot en direkt anstormning.”¹⁹²

1906 började en period av nedgång för revolutionen. Bolsjevikerna bojkottade också den andra Duman, i övertygelsen om att man på detta sätt bekämpade konstitutionella illusioner. Det var en bojkott som Lenin senare betecknade som felaktig. Men bojkotten av den tredje Duman år 1907 avvisade Lenin bestämt.

”Bojkotten kan inte längre ha det innehåll som den hade vid början av den ryska revolutionen. I dag behöver man varken varna folket för konstitutionella illusioner eller kämpa mot revolutionens svängning mot den konstitutionellt-monarkistiska återvändsgränden.”¹⁹³

”Det är marxistens plikt att kämpa för den raka revolutionära utvecklingsvägen, när en sådan kamp föreskrivs av det objektiva sakläget. Men detta betyder som sagt inte, att vi inte behöver räkna med den faktiska, fastställbara krokvändningen. Sett från denna sida har den ryska revolutionens gång

¹⁸⁹ W. I. Lenin Werke, band 13, sid 4

¹⁹⁰ Ibid, sid 5

¹⁹¹ W. I. Lenin Werke, band 13, sid 9

¹⁹² Ibid, sid 12

¹⁹³ Ibid, sid 19

nu klart avtecknat sig. Vid revolutionens början ser vi en kort, men ovanligt omfattande och svindlande snabb stigning. Sedan följer en ytterst långsam men ständig nedgång sedan december-upproret 1905. I början en period av omedelbar, revolutionär masskamp, sedan en period av konstitutionellt-monarkistisk vändning.”¹⁹⁴

”Den som vill övertyga det socialdemokratiska proletariatet om riktigheten av bojkottparollen, får inte låta sig ryckas med av blotta klangen av orden, som en gång spelade en stor och ärorik revolutionär roll. Han måste tänka sig in i de objektiva betingelserna för användbarheten av en sådan paroll. Han måste begripa att om parollen ställs innebär det i princip att man indirekt förutsätter att betingelserna för ett omfattande, allmänt, starkt, snabbt revolutionärt uppsving finns. Men i en sådan period som för närvarande, i perioder då revolutionen hämtar andan, får man inte under några omständigheter indirekt förutsätta sådana betingelser. Man måste själv vara omedelbart och tydligt medveten om dem, man måste göra dem begripliga för sig själv och hela arbetarklassen. Annars riskerar man att hamna i samma läge som en person, som använder stora ord utan att förstå deras verkliga innebörd eller utan att ha modet att direkt och utan snirklar kalla tingen vid deras rätta namn.”¹⁹⁵

”Visserligen kommer många att fatta sympati för bojkotten just genom revolutionärernas alltigenom aktningvärda strävan att upprätthålla traditionerna från de bästa revolutionära tiderna, att genom en gnista av modig, öppen, beslutsam kamp liva upp den nuvarande grå vardagens tröstlösa sumpmarker. Men just eftersom en aktsam behandling av de revolutionära traditionerna ligger oss varmt om hjärtat, måste vi beslutsamt protestera mot uppfattningen att man skulle bidra till återuppståndelsen av de väsentliga betingelserna för en historisk epok genom att använda en paroll från denna speciella epok. Att värna revolutionens traditioner, att utnyttja dem för en ständig propaganda och agitation, att upplysa massorna om betingelserna för den omedelbara och offensiva kampen mot det gamla samhället, det är någonting helt annat än att upprepa någon paroll som är lösryckt från alla de betingelser under vilka den uppstod och hade framgång, än att använda denna paroll under väsentligen andra förhållanden.”¹⁹⁶

”Nu är saker och ting annorlunda. Det karakteristiska kännetecknet för den nuvarande situationen är inte entusiasmen för det första ‘parlamentet’, inte tron på Duman, utan svårigheten att tro på ett uppsving.

När vi under sådana förhållanden ställer upp bojkottparollen alltför tidigt, så förstärker vi inte på något sätt rörelsen, vi paralyserar inte de verkliga hinder som står framför den. Vidare: Vi riskerar därigenom att försvaga kraften i vår agitation. Ty bojkotten är en paroll som följer på ett redan tydligt uppsving. Men det svåra idag är att breda lager i befolkningen inte tror på uppsvinget, inte ser dess kraft.”¹⁹⁷

b) Juli 1917. En demonstration ledd av bolsjevikerna slås ned av den provisoriska regeringens trupper, bolsjevikpressen förbjuds, en våldsam kampanj mot bolsjevikerna sätter in. Lenin skriver från sitt gömställe broschyren *Till parollerna*. Där heter det:

”Alltför ofta har det förekommit, att när historien gör en tvär vändning så kan till och med avancerade partier under en längre eller kortare tid inte finna sig tillrätta i det nya läget utan upprepar paroller, som i går var riktiga men som i dag förlorat varje mening, förlorat meningen lika ‘plötsligt’ som den tvära vändningen i historien var ‘plötsligt’.

Någonting liknande kan, synes det, upprepas med parollen om hela statsmaktens övergång till

¹⁹⁴ Ibid, sid 20 f

¹⁹⁵ Ibid, sid 23

¹⁹⁶ Ibid, sid 26 f

¹⁹⁷ Ibid, sid 35 f

sovjeterna. Den parollen var riktig under en oåterkalleligen förgången period av vår revolution, låt oss säga från den 27 februari till den 4 juli. Nu har denna paroll tydligen upphört att vara riktig. Om man inte förstått det, så kan man ingenting begripa av nutidens aktuella frågor. Varje särskild paroll måste vara härledd ur hela komplexet av en bestämd politisk situations säregenheter. Och det politiska läget i Ryssland skiljer sig nu, efter den 4 juli, radikalt från läget under tiden från den 27 februari till den 4 juli.”¹⁹⁸

”Av allt att döma har inte alla anhängare av parollen om ‘hela maktens övergång till sovjeterna’ tillräckligt tänkt sig in i att detta var en paroll för revolutionens fredliga utveckling. Fredlig inte endast i den meningen att ingen, ingen enda klass, ingen betydande kraft vid den tiden (från den 27 februari till de 4 juli) hade kunnat sätta sig emot och hindra maktens övergång till sovjeterna. Men det är ändå inte allt. En fredlig utveckling skulle då ha varit möjlig, också i det avseendet att kampen mellan klasserna och partierna inom sovjeterna då hade kunnat försiggå på det fredligaste och smärfriaste sätt, under förutsättning att hela den oinskränkta statsmakten i rätt tid övergått till dem.”¹⁹⁹

”Men nu har denna kamp, kampen för att makten i rätt tid skulle övergå till sovjeterna, avslutats. Den fredliga utvecklingsvägen är inte längre framkomlig. Den icke-fredliga, ytterst smärtsamma vägen har börjat.

Omslaget den 4 juli består just i att det objektiva läget därefter tvärt ändrade sig. Maktens vacklande tillstånd har upphört, makten har på det avgörande stället övergått i kontrarevolutionens händer.”²⁰⁰

”Sakens innebörd består just i att makten numera inte kan tas på fredlig väg. Man kan erhålla den först sedan man i beslutsam kamp besekrat de nuvarande verkliga makthavarna, nämligen militärbandet, cavaignacarna, vilka stöder sig på de till Petrograd överförda reaktionära trupperna, på kadetterna och monarkisterna.

Sakens innebörd består i att dessa nya innehavare av statsmakten endast kan besegras av de revolutionära folkmassorna, men en förutsättning för deras rörelse är inte endast att de ledes av proletariatet utan även att de vänder ryggen åt socialistrevolutionärernas och mensjevnikernas partier, som förrätt revolutionens sak.”²⁰¹

”Att ersätta det konkreta med det abstrakta är en av de största synderna, en av de allra farligaste synderna i revolutionen. De nuvarande sovjeterna har gjort bankrutt, har lidit skeppsbrott, emedan de behärskas av socialistrevolutionärernas och mensjevnikernas partier. I det givna ögonblicket ser dessa sovjet ut som får, ledda till slaktbänken och lagda under yxan, där de bräker jämmerligt. Nu är sovjeterna maktlösa och hjälplösa inför den segerrika och segrande kontrarevolutionen. Parollen om maktens övergång till sovjeterna kan uppfattas som en ‘enkel’ uppmaning om maktens övergång till de nuvarande sovjeterna, och att säga så, att uppmana härtill, det vore nu att bedraga folket. Det finns ingenting farligare än bedrägeri.

Utvecklingscykeln i klass- och partikampen i Ryssland från den 27 februari till den 4 juli har avslutats. En ny cykel tar sin början, men den omfattar inte de gamla klasserna, inte de gamla partierna, inte de gamla sovjeterna, utan i kampens eld, genom kampens gång förnyade, härdade, skolade och ombildade klasser, partier och sovjeterna. Man bör inte se tillbaka, utan framåt. Man får inte operera med de gamla, utan med de nya klass- och partikategorierna, som uppkommit efter julidagarna. Vid den nya cykelns början måste man utgå ifrån den segerrika borgerliga

¹⁹⁸ W. I. Lenin Werke, band 25, sid 181 (Valda verk, band II, del 1, sid 81)

¹⁹⁹ Ibid, sid 182 (Ibid, sid 82)

²⁰⁰ Ibid, sid 183 (Ibid, sid 83)

²⁰¹ Ibid, sid 184 (Ibid, sid 84 f)

kontrarevolutionen, som segrat emedan socialistrevolutionärerna och mensjevnikerna kompromissat med den, och som kan besegras endast av det revolutionära proletariatet. I den nya cykeln kommer det givetvis fortfarande att finnas många olikartade etapper både innan kontrarevolutionen slutgiltigt segrat och innan socialistrevolutionärerna och mensjevnikerna slutgiltigt (utan kamp) lidit nederlag och innan den nya revolutionen går till ett nytt uppsving. Men härom kan man tala först senare, allt efter som dessa etapper framträder ...”²⁰²

En ny etapp började då socialistrevolutionärerna och mensjevnikerna började visa en beredskap att i viss mening närma sig bolsjeviker, i samband med Kornilov-upproret i augusti 1918. Det är förklaringen till att Lenin i några tidigare omnämnda artiklar från september 1917 återkom till revolutionens fredliga utveckling, utan att ge upp varianten det väpnade upproret.

En av Lenins mest betydande svängningar var övergången från krigskommunismen till den ”Nya ekonomiska politiken”, från revolutionens rödgardistiska attack till det varsamma arbetet att befästa den. Vi kommer att återvända till detta och slutar det här kapitlet med en liknelse som har fascinerat Bertolt Brecht. ”Med bergstoppen för ögonen vandrar vi gärna på slätten”, heter det i Goethes ”Wilhelm Meister”. Med bergstoppen för ögonen beskrev Lenin den revolutionära taktiken:

”Låt oss föreställa oss en människa som bestiger ett mycket högt, brant och ännu outforskat berg. Låt oss anta, att han har lyckats att, efter övervinnande av oerhörda svårigheter och faror, stiga mycket högre än hans föregångare. Toppen har han dock ännu inte nått. Han befinner sig nu i ett läge, i vilket det inte bara är svårt och farligt att komma vidare i den valda riktningen och på den inslagna vägen. Det har blivit direkt omöjligt. Han måste vända om, gå nedåt, söka sig andra vägar, som visserligen kan ta längre tid, men i gengäld erbjuder möjligheten att nå toppen. Nedstigandet från denna, i världen ännu aldrig uppnådda höjd, på vilken vår hypotetiske bergsbestigare befinner sig, innebär kanske än större faror och svårigheter än klättringen uppåt. Det är lättare att trampa fel, det är inte så lätt att se var man sätter foten, man saknar den speciella upphöjda känsla som uppstod då man klättrade uppåt, rakt emot målet . . . Man måste hänga sig fast i en lina, använda timmar till att med hackan hugga ut trappsteg eller säkra ställen för att fästa linan; man får röra sig med långsamheten hos en sköldpadda, och därtill bakåt, nedåt, bort från målet; och ännu kan man inte se om denna förtvivlat farliga, kvalfulla nedklättring får något slut, om den ger möjlighet att finna en någorlunda mer hoppigivande omväg, på vilken man åter — djärvare, snabbare och mer direkt — kan klättra framåt, uppåt, mot toppen.

Det är väl ganska naturligt att anta, att det hos en människa i ett sådant läge inställer sig minuter av förstämning trots den oerhörda höjd som han redan har uppnått. Och förmodligen skulle dessa minuter bli mer talrika, oftare återkommande och svårare om han kunnat höra vissa röster nedifrån, från folk som på avstånd och utom fara genom kikare betraktar denna ytterst farliga nedklättring, en nedklättring som man inte en gång . . . kan kalla för en ’nedfärd med bromsar’, ty en broms förutsätter en väl genomkonstruerad och utprovad bil eller vagn, en i förväg byggd gata och redan beprövade mekanismer. Men här finns varken vagn eller gata, över huvud taget ingenting, helt enkelt ingenting som tidigare provats ut!

Rösterna nedifrån klingar skadeglada. Några visar öppet sin skadeglädje, de skrålar och skriker: ’Snart kommer han att ramla ner, det är rätt åt honom, det är ju vansinne, det han försöker göra!’ Några andra försöker dölja sin skadeglädje, de gör det huvudsakligen som Judusjka Golovljov;* bekymrat riktar de sina blickar mot himlen: ’Till vår stora ledsnad bekräftas våra farhågor! Har inte vi, som har ägnat hela vårt liv åt förberedelsen av en förnuftig plan för att bestiga detta berg, begärt uppskov med bestigningen så länge vår plan inte föreligger fix och färdig? Och när vi så

²⁰² Ibid, sid 188 f (Ibid, sid 89 f)

* Huvudperson i romanen ”Herrarna Golovljov” av Saltykov-Sjtjedrin.

lidelsefullt har bekämpat den väg, som denne vettvilling nu själv ger upp (se, se, han har gått tillbaka, han klättrar nedåt, han ägnar timmar av möda åt att få möjlighet att komma vidare en enda stackars aln! Men oss har han smädat med de förfärligaste ord, när vi begärde systematiska mätningar och precision!) — när vi så lidelsefullt har fördömt vettvillingen och varnat alla för att följa efter honom och stödja honom har vi gjort det uteslutande av kärlek till den stora planen för bestigningen av detta berg, för att inte kompromettera planen som helhet!

Till all lycka kan vår hypotetiske bergsbestigare under de i vårt exempel antagna förhållandena inte höra rösterna från dessa bergsbestigningens 'sanna vänner', annars skulle han kanske börja må illa. Illamående är emellertid, säger man, inte bra för huvudets klarhet och benens fasthet, framför allt inte vid mycket höga höjder.”²⁰³

7. Efter revolutionen

Lenin har ständigt förknippat utvecklingen efter Oktoberrevolutionen med förhoppningen om världsrevolutionen. Först väntade han att denna skulle bryta ut inom kort, senare räknade han med en viss försening. Han bibehöll övertygelsen om att Oktoberrevolutionens seger endast kunde säkras genom världsrevolutionen eller åtminstone segern i några av de mest utvecklade länderna.²⁰⁴ Den revolutionära vågen efter krigsslutet bidrog i hög grad till att förhindra en segerrik invasion mot den unga staten, vilket Lenin också framhävde. Sovjetmakten hade givetvis också kunnat stödja sig på landets vidsträckthet, på konflikten mellan de imperialistiska staterna och inte minst också på böndernas revolutionära potential.²⁰⁵

Lenin hade tidigt hänvisat till denna potential. Hans uppfattning gav upphov till en av hans konflikter med Trotskij. Han förebrådde denne för att ”förneka böndernas roll”.²⁰⁶

Problemet med bönderna, problemet att den socialistiska revolutionen hade segrat i ett land med övervägande agrar befolkning, framstod dock strax efter segern i hela sin vidd. Det uppstod som en följd av förstörelsen i landet, av hungersnöden, av bristen på bränsle, liksom den omständligheten att den socialistiska revolutionen i väster ”försenades till följd av en rad orsaker”.²⁰⁷ En ”vilopaus” var nödvändig för att genomföra en elementär återuppbyggnad, säkra ett minimum av registrering och kontroll, åter sätta i gång produktionen och så vidare.

”Därför kan man inte definiera uppgiften för innevarande ögonblick med den enkla formen: att fortsätta offensiven mot kapitalet.”²⁰⁸

”Om vi nu skulle vilja fortsätta med att expropriera kapitalet i samma takt som tidigare, skulle vi säkerligen lida nederlag, ty vårt arbete på att organisera den proletära registreringen och kontrollen har, som varje tänkande människa tydligt kan se, sackat efter arbetet på den direkta 'exproprieringen av expropriatorerna'. Om vi nu av alla krafter tar itu med att organisera registreringen och kontrollen, så kommer vi att kunna lösa denna uppgift, att ta igen det försummade och vinna hela vår 'kampanj' mot kapitalet.”²⁰⁹

Först hade de rödgardistiska attackerna varit nödvändiga. Militärt motstånd kan endast mötas med militära medel. ”Betyder det att den 'rödgardistiska' attacken mot kapitalet alltid och under

²⁰³ W. I. Lenin Werke, band 33, sid 188 f

²⁰⁴ W. I. Lenin Werke, band 29, sid 330

²⁰⁵ W. I. Lenin Werke, band 21, sid 49 f

²⁰⁶ W. I. Lenin Werke, band 21, sid 426

²⁰⁷ W. I. Lenin Werke, band 27, sid 230

²⁰⁸ Ibid, sid 235 (Valda verk, band II, del 1, sid 465)

²⁰⁹ Ibid, sid 236 (Ibid, sid 467)

alla omständigheter är på sin plats, att vi inte har några andra medel i kampen mot kapitalet?”²¹⁰ Man måste plöja marken, så att inget kapital kan frodas där i framtiden; men därtill är andra metoder nödvändiga: man måste anställa borgerliga specialister, utan vars vetande övergången till socialismen är omöjlig, man måste betala dem höga löner, fastän detta ”är en avvikelse från Pariskommunens och varje proletär makts principer, vilka kräver att tjänstemännens löner skall bringas i nivå med genomsnittsarbetarens lön och att karriärismen skall bekämpas i handling och inte i ord.”²¹¹ Man måste lära, lära, lära, lära sig räkna, lära sig förvalta, lära sig planera. Det arbetande folket som har gett så många exempel på hjältemod, kommer också vid uppbyggnaden att visa hur många begåvningar som slumrar i folkets sköte.

”När en ny klass beträder den historiska arenan som ledare och vägvisare för samhället, så sker det å ena sidan aldrig utan en period av den starkaste ‘gungning’, av skakningar, kamp och stormar och å andra sidan inte utan en period av osäkra steg, experiment, vacklan och tvekan i fråga om valet av nya metoder, som motsvarar den nya objektiva situationen. Den till undergång dömda feodaladeln hämnade sig på den segerrika bourgeoisin, som trängde undan den, inte bara genom sammansvärjningar, upprors- och restaureringsförsök, utan också genom att ösa strömmar av hån över de ‘oförskämda uppkomlingarnas’ tafatthet, oskicklighet och fel, då dessa dristade sig att ta statens ‘heliga roder’ i sin hand utan att besitta den sekellånga skolning i detta värv som furstarna, baronerna, adelsmännen, aristokraterna hade — till punkt och pricka så som herrar Kornilov och Kerenskij, Gotz och Martov, hela denna hjälteskara av borgerliga geschäftsmakare eller borgerliga skeptiker i dag hämnas på arbetarklassen i Ryssland för dess ‘fräcka’ försök att ta makten.

Det är klart att det inte räcker med veckor utan att det behövs många månader, ja, år för att den nya samhällsklassen, och därtill en klass som hittills varit förtryckt, förtrampad genom nöd och okunnighet, skall kunna sätta sig in i det nya läget, orientera sig, sätta sitt arbete i gång och skaffa fram egna organisatörer. Det är klart att det parti, som leder det revolutionära proletariatet, inte har kunnat samla den erfarenhet och den vana som krävs för att genomföra stora, för miljoner och åter miljoner medborgare avsedda organisatoriska åtgärder, att omvandlingen av den gamla, nästan uteslutande agitatoriska färdigheten är en mycket långvarig sak.

Men det är inte alls omöjligt, och när vi en gång blir klart medvetna om nödvändigheten att genomföra en ändring och fast beslutna att genomföra den samt ihärdigt fullföljer det stora och svåra målet — då kommer vi att förverkliga det.

Det finns en hel mängd organisatoriska talanger bland ‘folket’, dvs. bland arbetarna och de bönder, som inte utsuger främmande arbetskraft; de förtrampades, ödelades och kasserades av kapitalet, och vi förstår ännu inte att finna dem, uppmuntra dem, ställa dem på egna ben, befordra dem. Men vi kommer att lära oss det, om vi tar itu med saken med all den revolutionära entusiasm, utan vilken det inte kan finnas några segerrika revolutioner.

Ingen enda djupgående och mäktig folkrörelse i historien har ägt rum utan att ett smutsigt skum flutit upp, utan att äventyrare och skojare, skrodörer och skrikhalsar klibbat sig fast vid de oerfarna banbrytarna, utan att det uppstått ett kaotiskt virrvarr, huvudlöshet, onödigt beskäftighet, utan att enskilda ‘ledare’ försökt att börja med tjugo ting men inte slutfört ett enda. Låt det borgerliga samhällets mopsar, från Belorussov till Martov, gläfsa och skälla över varje onödiga spåna, som flyger bort när den stora, gamla skogen fälles. Det är just för att de är mopsar som de skäller på den proletära elefanten. Låt dem skälla. Vi kommer att gå vår egen väg, vi skall försöka att så försiktigt och tålmodigt som möjligt pröva och leta fram verkliga organisatörer, folk med nyktert förstånd och praktisk fyndighet, folk som förenar hängivenhet för socialismen med förmåga att utan rabalder (och trots virrvarret och rabaldret) få till stånd ett fast och endräktigt samarbete

²¹⁰ Ibid, sid 237 (Ibid, sid 468)

²¹¹ Ibid, sid 239 (Ibid, sid 470)

mellan ett stort antal människor inom sovjetorganisationens ram. Endast sådana personer bör man — sedan de underkastats en tiofaldig prövning — sätta på ansvarsfulla poster såsom ledare för folkarbetet, ledare för styrelsen, genom att flytta dem från de enklaste uppgifterna till de svåraste. Det har vi ännu inte lärt oss. Det kommer vi att lära oss.”²¹²

Sovjetmaktens beslutsamhet att förverkliga övergången till socialismen visar sig i att den proklamerade sig som socialistisk sovjetrepublik. Detta betyder dock inte att man kunde beteckna de nya förhållandena som ”socialistiska”. I Ryssland finns fortfarande en patriarkalisk bondekultur, med en hög grad av naturhushållning och varuproduktion i liten skala; en ekonomi med en övervägande mängd bönder som säljer spannmål; privatkapitalism; statskapitalism, i den meningen att in- och utländska kapitalister är verksamma under statlig kontroll; och slutligen socialistiska företag. Men framför allt är det småbönder, den väldiga massan av bönder, som producerar varor, men som med varorna också oundgängligen producerar kapitalism. Om man bortser från de utrikespolitiska problemen, blev det därför en ödesfråga för revolutionen:

”Antingen kommer dessa småborgare att underordnas vår kontroll och vår registrering (vi kan genomföra det om vi organiserar de fattiga, det vill säga merparten av befolkningen, eller halvproletärerna, kring det klassmedvetna proletära avantgardet), eller också kommer de att slå ner vår arbetarmakt lika oundvikligt och oavvisligt som Napoleon och Cavaignac, som ju just fördes fram av dessa småföretagare, slog ned revolutionen.”²¹³

Därför är det nödvändigt att skapa en stor industri som ekonomiskt ”slås samman” med bönderna. Ty socialismen är otänkbar utan den från storkapitalet övertagna tekniken, utan planerade statliga investeringar, som länkar in miljontals människor i ett system av kontroll och räkenskaper. Krig, inbördeskrig och bristande kännedom om den jungfruliga mark de beträdde hade föranlett bolsjevikerna att först beordra leveransplikt för spannmål, den krigskommunistiska bestämmelsen, att varje pund överflödigt spannmål, som bonden inte behövde för sig och sin familj, skulle dras in. Man hade också hoppats att på så sätt bli av med hunger, spekulation och jobberi. Men strukturen på landsbygden och dess företrädare, gjorde uppror mot krigskommunismen ...

Lenins sista levnadsår — den nya statsmaktens första år förgick i tecknet av tre stora och lidelsefulla uppgörelser: fredsslutet i Brest-Litovsk, som vi skall återkomma till; fackföreningarnas roll i den nya livsordningen; den ”Nya ekonomiska politiken”.

För Lenin var det ständigt ett viktigt drag i socialismens väsen, att befolkningen i allt högre grad drogs med i förvaltningen och ledningen. Fackföreningarna, som var arbetarnas breda massorganisationer, hade i detta sammanhang avgörande uppgifter.

”Med den största omvälvning som historien påbörjade då proletariatet tog hand om statsmakten, genomgår fackföreningarna en väldig omställning i hela sin verksamhet. De blir det nya samhällets viktigaste byggmästare, ty endast den miljonhövdade massan kan skapa detta samhälle. Om det under livegenskapens tid endast var hundraden, om det under kapitalismens tid var tusenden och tiotusenden som byggde upp staten, så kan nu den socialistiska omvälvningen endast genomföras genom aktivt, omedelbart, praktiskt deltagande av miljoner och åter miljoner i statens ledning. Vi är på väg ditåt, men vi har ännu inte nått målet.

Fackföreningarna måste veta, att de har fått en större uppgift vid sidan av de uppgifter, som delvis ännu återstår, men delvis har fallit bort, och som också i de fall de återstår, endast kan vara mindre uppgifter, såsom registrering, nominering, organisatorisk samordning. Det är att lära massorna att

²¹² Ibid, sid 252 ff (Ibid, sid 485)

²¹³ Ibid, sid 330

regera, inte genom böcker, inte genom lektioner, inte genom möten utan genom erfarenhet, så att ständigt nya och ständigt fler skikt av arbetare får rycka in i stället för det progressiva skikt, som uppkommit ur proletariats mitt, som har fått förtroendet att leda och organisera; de får träda in på dessa områden, så att i det nya skiktets ställe det rycker in tio likadana.”

”Er uppgift är emellertid att föra dessa miljoner och åter miljoner arbetande från en mindre komplicerad verksamhet till en högre, att outtröttligt skapa nya skikt ur reserverna av arbetande och outtröttligt föra dem vidare till de svåraste uppgifter, och på detta sätt skola allt bredare massor till att regera staten.”²¹⁴

Kring årsskiftet 1920/21 uppkom en stor och lidelsefull debatt om fackföreningarnas roll efter revolutionen. Trotskij företrädde ståndpunkten att arbetarnas egentliga intressen inte behövde beskyddas i arbetarstaten, att man måste akta sig för en sovjetisk tradeunionism och koncentrera fackföreningarnas verksamhet på produktionen, varvid man inte fick tveka att ”ruska om” fackföreningarna för att skapa en produktionsanda. ”Arbetaroppositionen” å andra sidan förfäktade med anarko-syndikalistiska argument tankarna om den direkta producentdemokratien i företagen. Lenin försökte beskriva fackföreningarnas funktion som ett organ för uppfostran.

”Fackföreningarna, som omfattar alla industriarbetare och drar med dessa i organisationen, är å ena sidan en organisation som tillhör den maktavande, härskande, regerande klassen, den klass som förverkligar diktaturen, den klass som utövar det statliga tvånget. Men det är ingen statlig organisation, det är ingen tvångsorganisation. Snarare är det en organisation med uppgiften att dra till sig och skola folk, det är en skola, en skola för förvaltning, ekonomisk ledning, en skola för kommunism ...

I det system som proletariats diktatur utgör, intar fackföreningarna en plats, om man får uttrycka sig så, mellan partiet och statsmakten ...

Vari består egenarten i detta läge med avseende på de praktiska slutsatserna? Det består i att fackföreningarna utgör avantgardets förbindelse med massorna, i att fackföreningarna genom sitt dagliga arbete övertygar massorna, massorna som tillhör den klass som ensam är i stånd att leda oss från kapitalism till kommunism.”²¹⁵

Man måste utgå från realiteterna, försiktigt avhålla sig från militära termer i diskussionen om fackföreningarnas roll, och samtidigt ta hänsyn till den faktiska utbildningsnivån hos breda lager av arbetare.

”Vet kanske varje arbetare hur man regerar staten? Det praktiska livets människor vet att det är sagor, att hos oss miljoner fackligt organiserade arbetare genomför det som vi har talat om, att fackföreningarna är skolor för kommunism och ledande poster. När de tillbringar dessa år i skolan, kommer de att lära sig det; men det går långsamt. Vi har inte ens avskaffat analfabetismen. Vi vet hur de arbetare, som ännu håller samman med bönderna, låter sig påverkas av icke-proletära paroller. Vilka av arbetarna har stått i ledande ställning? Några tusen, inte fler. Om vi skulle säga att fackföreningarna själva och inte partiet skulle ställa upp kandidater och inta ledningen (arbetaroppositionens förslag. Förf:s anm.), så låter det mycket demokratiskt. Man kan kanske fånga röster med det, om än inte i längden. Därmed omintetgör man dock proletariats diktatur.”²¹⁶

Vid läsningen av denna diskussion, som behärskade partilivet i några månader, varseblir vi åter spännvidden av motsättningarna inom den unga staten. Mellan den administrativa och den anarko-syndikalistiska varianten placerade Lenin bilden av ”överföringsfält” mellan parti- och

²¹⁴ W. I. Lenin Werke, band 28, sid 438 ff

²¹⁵ W. I. Lenin Werke, band 32, sid 2 ff

²¹⁶ Ibid, sid 47 ff

statsledning och det underutvecklade landets massor:

”Staten är tvångets område. Det vore vanvett att vilja avstå från tvånget, särskilt under tiden för proletariats diktatur. ‘Administration’ och administrativt förfarande är här otillåtliga. Partiet är proletariats omedelbara, regerande förtrupp, det är ledningen . . . Fackföreningarna är statsmak- tens reserv, en skola för kommunism, en skola för den ekonomiska ledningen. På detta område är inte förvaltningen det viktigaste och utmärkande, utan ‘förbindelsen mellan den centrala (givetvis också den lokala) statsförvaltningen, den ekonomiska ledningen och de breda massorna av arbe- tande’.”²¹⁷

Matrosernas myteri i Kronstadt (1921) visade givetvis på det frågekomplex som berör partiets förhållande till de arbetande massorna som en del av det segerrika avantgardets problematik i ett land, vars överväldigande majoritet tillhörde landsbygdsbefolkningen. De flesta myteristerna var bondsöner. Kronstadt bidrog till att påvisa att krigskommunismens metoder var ohållbara och ledde till att man sökte nya former för staten att förse byarna med livsmedel och bränsle. På den tionde partikongressen, som gick i tecknet av uppgörelser inom partiet och upproret i Kronstadt, sade Lenin:

”Det visade sig emellertid oerhört svårt att lösa våra uppgifter på grund av de förhållanden, under vilka vi måste försvara revolutionen. Vi förmådde inte visa fram alla fördelarna med produktion i stor skala, ty storindustrin är förstörd, den för en beklagansvärd tillvaro. Att återupprätta den är endast möjligt med hjälp av uppoffringar av just dessa små jordägare. Det är nödvändigt att utveckla industrin, men därtill behöver man bränsle, och behöver man bränsle, så måste man också kunna räkna på trä, men att räkna på trä innebär att man räknar på bönderna och deras hästar. Under krisförhållanden, livsmedelsbrist och boskapsdöd, skulle bönderna ge sovjetmakten krediter — för storindustrins skull, från vilken de under tiden inte kan få någonting. Det är en ekonomisk situation som skapar oerhörda svårigheter, det är en ekonomisk situation som tvingar oss att tänka oss längre in i villkoren för övergången från krig till fred . . . Utifrån sådana överväganden har CK fattat beslutet att ersätta leveransplikten med en naturaskatt... Det gäller att ge bönderna möjlighet till en viss frihet för omsättning på den lokala marknaden, att ersätta leveransplikten med en naturaskatt, så att de små jordägarna bättre kan beräkna sin produktion och bestämma dess omfång i förhållande till naturaskatten.”²¹⁸

Leveransplikten ersattes av en naturaskatt. Landsbygdens karaktär fordrade sin tribut gentemot revolutionens ursprungliga föreställningar och illusioner. Revolutionens seger i det underutvecklade jordbrukslandet hade — så bedömde Lenin det — två förutsättningar:

”Den socialistiska revolutionen kan i ett sådant land endast ha slutgiltig framgång under två be- tingelser. För det första under betingelsen att den i tid får stöd av den socialistiska revolutionen i något eller några utvecklade länder . . . Den andra betingelsen är ett samarbete mellan proletariatet, som utövar sin diktatur eller håller statsmakten i sina händer, och majoriteten av bondebefolk- ningen. Samarbete är ett mycket vitt begrepp, som innefattar en lång rad åtgärder och övergångar ...

Vi vet, att endast ett samarbete med bönderna kan rädda den socialistiska revolutionen i Ryssland, så länge revolutionen inte har brutit ut i andra länder ... Detta måste vi räkna med, och vi är till- räckligt nyktra politiker för att säga rent ut: Den situation som rått hittills, är inte längre hållbar ...

Vi måste bemöda oss om att uppfylla böndernas krav. De är oroliga, otillfredsställda, med rätta otillfredsställda, och kan inte vara tillfreds. Vi måste säga till dem: ‘Ja, en sådan situation är inte längre hållbar.’ Hur skall man då tillfredsställa bönderna, och vad innebär det, att tillfredsställa

²¹⁷ Ibid, sid 89

²¹⁸ Ibid, sid 185 ff

dem? Var kan vi finna svaret på frågan, hur de skall tillfredsställas? Naturligtvis i bönderna egna krav. Vi känner till dessa krav. Men vi måste pröva dem, vi måste ur den ekonomiska vetenskapens ståndpunkt undersöka allt vi vet om jordägarnas ekonomiska krav. Så snart vi fördjupar oss i frågan, kan vi säga oss: Man kan tillfredsställa de små jordägarna i grund och botten genom två saker: För det första är en viss handelsfrihet, en frihet för de små privatägarna nödvändig, och för det andra måste man anskaffa varor och produkter. Vad vore det för en omsättningsfrihet, om det inte finns något att omsätta, vad vore det för handelsfrihet, om det inte finns något att handla med?”²¹⁹

Det tycks oss uppenbart att Lenin ansåg att vissa grunddrag i den ”Nya ekonomiska politiken” (NEP) inte bara var nödvändiga i den speciella situationen i Ryssland efter revolutionen, utan var strukturella moment i kommande socialistiska stater. Kännetecknande är ett brev från den 14 april 1921 till de ”yngre” republikerna i Transkaukasien, där det heter:

”Uppgiften är svår men fullt genomförbar. Det viktigaste för att denna uppgift skall fullgöras med framgång är, att Transkaukasiens kommunister förstår det egenartade i sitt läge, i sina republikers läge, till skillnad från det läge som är utmärkande för RSFSR, att de inser nödvändigheten av att inte kopiera vår taktik, utan efter moget övervägande modifiera den i anpassning till de olikartade konkreta förhållandena

Mer mildhet, varsamhet och medgörlighet gentemot småbourgeoisin, de intellektuella och särskilt bönderna ...

En långsammare, försiktigare och mer systematisk övergång till socialismen — det är möjligt och nödvändigt för republikerna i Kaukasien i olikhet med RSFSR. Det måste man förstå och kunna genomföra till skillnad från vår taktik ...

Vi slog den första bräschen i världskapitalismen. Bräschen är slagen ...

Ni kamrater, kommunister i Kaukasien, behöver inte slå någon bräsch ...

Ni bör inte kopiera vår taktik utan självständigt tänka över orsakerna till dess säregenhet, dess förutsättningar och resultat, och hemma hos er inte tillämpa bokstaven utan andan, meningen, lärdomarna av erfarenheterna från åren 1917-21...

Ni bör genast söka förbättra böndernas läge och igångsätta omfattande elektrifierings- och bevattningsarbeten. Bevattningen är det nödvändigaste av allt och den kommer mer än allt annat att omgestalta ert område, ge det nytt liv, begrava det förgångna och stärka övergången till socialismen.”²²⁰

Att det här inte bara handlar om uppmaningen att ta hänsyn till Transkaukasiens särart, utan om tankar som gäller de allmänna problemen efter den socialistiska revolutionens seger, framgår också av det självkritiska ställningstagandet till krigskommunismens etapp:

”Den egenartade ‘krigskommunismen’ bestod i att vi faktiskt tog från bönderna alla överskott, och ibland inte bara överskotten utan även en del av de för bönderna nödvändiga livsmedlen, för att täcka armens behov och kredit, mot papperspengar. På annat sätt hade vi inte kunnat besegra godsägarna och kapitalisterna i ett ruinerat småbondeland. Och det faktum att vi segrade (trots det stöd som våra utsugare fick från världens mäktigaste stater) visar inte endast vilka under av hjältemod arbetarna och bönderna kan utföra i kampen för sin befrielse. Detta faktum visar också vilken lakejroll i bourgeoisies tjänst, som mensjevnikerna, socialistrevolutionärerna, Kautsky & Co i verkligheten spelade, då de lade oss denna ‘krigskommunism’ till last. Den bör räknas oss till

²¹⁹ Ibid, sid 217 ff

²²⁰ W. I. Lenin Werke, band 32, sid 327 ff (Valda verk, band II, del 2, sid 548)

förtjänst.

Men inte mindre nödvändigt är det att veta det verkliga måttet av denna förtjänst. 'Krigskommunismen' påtvingades oss genom kriget och förfallet. Den var inte och kunde inte vara en politik, som motsvarade proletarietets ekonomiska uppgifter. Den var en temporär åtgärd. Den riktiga politik som proletariet, vilket utövar sin diktatur i ett små-bondeland, måste bedriva, är att erhålla spannmål i utbyte mot industriprodukter, som bönderna behöver. Endast en sådan livsmedelspolitik står i samklang med proletarietets uppgifter, endast den kan stärka socialismens grundvalar och leda till dess fullständiga seger.

Naturaskatten är en övergång till denna politik.”²²¹

De rödgardistiska attackernas tid är förbi, det gäller att lära sig ekonomi, att organisera produktionen.

”Kommunisterna bör inte vara rädda för att 'gå i lära' hos borgerliga specialister, däribland handlande, små kapitalistiska kooperatörer och kapitalister, att lära av dem i annan form men i själva verket på samma sätt som vi lärde och har lärt av militärspecialisterna. Resultatet av 'skolningen' skall prövas endast i praktiken: gör din sak bättre än de borgerliga specialisterna vid din sida, försök att på det ena eller andra sättet åstadkomma ett uppsving i jordbruket och i industrin, en utveckling av omsättningen mellan jordbruket och industrin. Knussla inte då det gäller att betala 'lärpengar': det gör ingenting om lärdomen är dyrköpt, bara den blir till nytta.”²²²

”De små jordbruksföretagen kan inte vara stabila utan en viss frihet i omsättningen och utan en därmed sammanhängande kapitalistisk komponent; en sådan stabilitet måste de få, varvid den socialistiska storindustrin skall leverera dem varor i utbyte för deras livsmedel och råvaror. Detta är en viss frihet för kapitalismen, men den är inte farlig, eftersom nyckelpositionerna i industrin ligger kvar i arbetarnas hand. Dessa positioner måste utnyttjas för att modernisera det underutvecklade landet.

Den enda materiella grundvalen för socialismen är en maskinell storindustri, som också är i stånd att omorganisera jordbruket. Men man får inte inskränka sig till denna allmänna riktlinje. Man måste konkretisera den. En storindustri, som motsvarar den moderna teknikens nivå och är i stånd att omorganisera jordbruket innebär elektrifiering av hela landet.”²²³

”Kommunismen — det är sovjeter plus elektricitet”, det var ett berömt slagord som motsvarade en viss situation i ett visst land, och som inte på något sätt var allmängiltigt. Lenin hänvisade alltid till att NEP var ett återtåg, som också betingades av att världsrevolutionen inte bara tidsmässigt sackade efter förväntningarna, utan att den slutligen uteblev. På den kommunistiska internationals tredje kongress sade Lenin (den 1 juli 1921):

”Den internationella revolutionens utveckling, som vi har förutsagt, fortsätter. Men denna rörelse framåt är inte så rätlinjig som vi väntade oss. Det står vid första ögonkastet klart, att det i andra kapitalistiska länder efter fredsslutet, hur dåligt det än var, inte har lyckats att få en revolution att blossa upp, fastän de revolutionära symtomen, som vi vet, var betydelsefulla och talrika, ja, till och med mycket mer betydelsefulla och talrika än vi hade antagit. Vad skall vi nu göra? För tillfället är en grundlig förberedelse för revolutionen och ett djupgående studium av dess konkreta utveckling i de utvecklade kapitalistiska länderna nödvändig. Det är den första lärdomen som vi måste dra av det internationella läget. För vår ryska republik gäller det att använda denna korta andningspaus

²²¹ Ibid, sid 355 ff (Ibid, sid 569)

²²² Ibid, sid 379 ff (Ibid, sid 594)

²²³ Ibid, sid 481

till att anpassa vår taktik till denna historiens krokväg.”²²⁴

Därför måste man utgå från det konkreta läget:

”Fienden är nu inte vitgardisthorder, kommenderade av godsägarna och stödda av alla mensjeviker och socialistrevolutionärer samt hela den internationella bourgeoisin. Fienden är nu den ekonomiska vardagen i ett småbondeland med ruinerad storindustri. Fienden är det småborgerliga elementet, som omger oss likt luften och mycket starkt tränger in i proletarietets led. Och proletarietet är deklasserat, dvs. har kommit ur sina klasspår. Fabrikerna och verken står stilla - proletarietet är försvagat, splittrat, kraftlöst. Det småborgerliga elementet inom staten stödes av hela den internationella bourgeoisin, som alltjämt behärskar världen.”²²⁵

”Vi, som bars fram av en våg av entusiasm, som hade väckt folkets entusiasm — först den allmänna politiska, därefter den militära — vi räknade med att vi med denna entusiasm som grund omedelbart skulle kunna lösa lika stora ekonomiska uppgifter (som de allmänna politiska och militära). Vi räknade med detta — kanske vore det riktigare att säga: vi antog, utan att tänka efter tillräckligt — att vi på direkta order av den proletära staten skulle kunna reglera den statliga produktionen och den statliga fördelningen av produkter i ett småbrukarland. Verkligheten har påvisat våra fel ...

Och vi, som på tre och fyra år har lärt oss något om att göra tvära vändningar (när det fordras tvära vändningar), har nu ivrigt, uppmärksamt, uthålligt (om än inte alltid tillräckligt ivrigt, tillräckligt uppmärksamt och tillräckligt uthålligt) börjat att lära oss den nya vändningen, den Nya ekonomiska politiken. Den proletära staten måste bli en omtänksam, noggrann, sakkunnig ‘företagare’, en duktig grosshandlare — annars kan den inte ekonomiskt få småbrukarlandet på fötter; någon annan övergång till kommunismen finns inte i dag, med de givna förutsättningarna, vid sidan av det kapitalistiska (ännu en tid kapitalistiska) västerlandet.”²²⁶

Lenin koncentrerade hela situationen i den berömda frågan: ”Vilka, för vilka?” Vilka kommer den breda massan av bönder att följa? Proletarietet, som bygger upp det socialistiska samhället och skall leverera produkterna av den socialistiska storindustrin till byarna, eller kapitalisterna, som önskar frihet för omsättning och handel som början till ett återtag till kapitalismen? Utgången av den Nya ekonomiska politiken och den socialistiska revolutionens öde i det underutvecklade Ryssland är avhängigt av detta, just därför att världsrevolutionens seger uteblev.

”Om reträtten visar sig vara riktig, så måste vi efter reträtten sluta oss samman med bondemassorna och tillsammans med dem, hundra gånger långsammare, men i gengäld fast och orubbligt, marschera framåt, så att de alltid ser, att vi likväl rör oss framåt. Då kommer vår sak att vara absolut oövervinnlig och ingen kraft i världen kommer att besegra oss . . .

Det gäller att sluta sig samman med bondemassorna, med de enkla arbetande bönderna och börja marschera framåt, visserligen ojämförligt, oändligt mycket långsammare än vi drömt om, men i gengäld på så sätt att hela massan faktiskt rör sig med oss. Då kommer det också att i sinom tid inträda ett sådant påskyndande av denna rörelse, om vilket vi för närvarande inte ens kan drömma. Detta är enligt min mening den första grundläggande politiska lärdomen av den nya ekonomiska politiken.”²²⁷

Lenin återgav musjikens (bondens) nyktra och kritiska stämma:

”Ni är förträffliga människor, men den uppgift, den ekonomiska uppgift, som ni gripit er an,

²²⁴ Ibid, sid 503 f

²²⁵ W. I. Lenin Werke, band 33, sid 3 ff (Valda verk, band II, del 2, sid 614)

²²⁶ Ibid, sid 38 ff

²²⁷ Ibid, sid 257 ff (Valda verk, band II, del 2, sid 672)

förstår ni er inte på att lösa'. Det är den ytterst enkla men också i högsta grad förintande kritik, som bönderna och genom bönderna en hel rad arbetarskikt förra året riktade mot kommunistiska partiet. Och det är därför denna punkt i frågan om NEP, denna gamla punkt, får en sådan betydelse.

Det är nödvändigt med en verklig prövning. Vid sidan av oss opererar kapitalisten, han opererar som en rövare, höstar in profiter, men han förstår sin sak. Men ni — ni försöker på nytt sätt: ni gör inga profiter, era principer är kommunistiska, era ideal är vackra, de är skrivna så, att ni förtjänar att levande tas upp i himlen — men förstår ni er sak i praktiken?"²²⁸

"Om alla kommunister, ansvariga funktionärer, vore klart medvetna om följande: Vi kan inte detta, låt oss alltså börja lära från början, så blir segern vår. Detta skulle enligt min mening vara den grundläggande, viktigaste slutsatsen."²²⁹

Och i samma politiska tal, vid den elfte partikongressen den 27 mars 1923, sade Lenin att den militära uppgörelsen nu var vunnen, men att det nu gällde att bestå det ekonomiska provet.

"Saken är den, att den ansvarige kommunisten — även den bäste, uppenbart hederlige och hängivne, som uthärdat straffarbetet och inte fruktat döden — inte kan driva handel, ty han är ingen affärsman, han har inte lärt det och han vill inte heller lära det och han förstår inte att man måste börja med ABC. Han, kommunisten, revolutionären, som gjort den väldigaste revolutionen i världen, på vilken om inte fyrtio pyramider så dock fyrtio europeiska länder blickar, med hopp om befrielse från kapitalismen — han måste lära av en vanlig bodbetjänt, som stått tio år i en speceri-affär och känner sin sak, under det att han, den ansvarige kommunisten och hängivne revolutionären, inte endast är okunnig i denna sak utan inte ens inser att han ej känner den.

Och nu, kamrater, om vi avhjälpur åtminstone denna okunnighet, så blir det en väldig seger."²³⁰

Ty:

"Bland folkets massa är vi likväl bara som en droppe i havet, och vi kan styra endast när vi ger ett riktigt uttryck åt det som folket är medvetet om. I annat fall kommer det kommunistiska partiet inte att leda proletariatet, och proletariatet kommer inte att draga massorna med sig, och hela maskineriet kommer att störta samman."²³¹

Lenin betraktade utvecklingen av Kooperationen som en av de avgörande "länkarna i kedjan" för att sammanfoga socialistisk storindustri och varuproduktion i liten skala. Strax före sin död skrev han utförligt om dess betydelse (*Om Kooperationen*, 6 januari 1923).

"Statens herravälde över alla stora produktionsmedel, statsmakten i proletariatets händer, detta proletariats förbund med många miljoner mindre och mycket små bönder, tryggheten av detta proletariats ledande roll i förhållande till bönderna, osv. — är inte det allt som behövs för att av Kooperationen, av Kooperationen ensam, vilken vi tidigare behandlade som krämaraktig och vilken vi ur en viss synvinkel har rätt att också nu, under NEP, behandla som sådan — är det inte allt som behövs för att uppbygga det fullständiga socialistiska samhället? Det är ännu inte uppbyggandet av det socialistiska samhället, men det är allt som är nödvändigt och tillräckligt för detta uppbygge."²³²

"Egentligen återstår oss 'endast' en sak: att göra vår befolkning så 'civiliserad' att den inser alla fördelar av att mangrant delta i Kooperationen och organiserar detta deltagande. 'Endast' detta.

²²⁸ Ibid, sid 259 (Ibid, sid 674)

²²⁹ Ibid, sid 260 (Ibid, sid 675)

²³⁰ Ibid, sid 262 (Ibid, sid 677)

²³¹ Ibid, sid 292 (Ibid, sid 712)

²³² Ibid, sid 454 (Ibid, sid 781)

Inga andra visdomar behöver vi nu för att kunna övergå till socialismen. Men för att verkställa detta 'endast' kräves en hel omvälvning, en hel period av kulturell utveckling för hela folkmassan.”²³³

”I dag har vi rätt att säga att en enkel tillväxt av kooperationen är . . . för oss liktydig med socialismens tillväxt, och samtidigt är vi nödgade att erkänna en genomgripande förändring i hela vår uppfattning av socialismen. Denna genomgripande förändring består däri, att vi tidigare lade och måste lägga tyngdpunkten på den politiska kampen, på revolutionen, på erövrandet av makten och så vidare. I dag ändras tyngdpunkten därhän, att den förskjutes till det fredliga organisatoriska 'kultur'-arbetet. Jag vore beredd att säga att tyngdpunkten hos oss förskjutes till det kulturella området, om inte de internationella förhållandena vore, om vi inte hade förpliktelsen att kämpa för vår ståndpunkt i internationell skala. Men om man lämnar detta åsido och begränsar sig till de inre ekonomiska förhållandena, så förflyttar sig nu vårt arbetes tyngdpunkt faktiskt till det kulturella området.”²³⁴

I sitt sista arbete, som vi redan har citerat, *Hellre mindre, men bättre*, såg Lenin, övertygad om oundgängligheten av en krigisk sammanstötning, på nytt perspektiven för den inre utvecklingen i Ryssland i sammanhang med det internationella helhetsperspektivet. Där läser vi:

”Också vi har för litet civilisation för att omedelbart kunna övergå till socialismen, fastän vi har de politiska förutsättningarna härför. Vi måste tillämpa följande taktik, eller för att rädda oss antaga följande politik.

Vi måste sträva att bygga upp en stat, i vilken arbetarna behåller sin ledning av bönderna och böndernas förtroende och genom den största sparsamhet från sina samhälleliga förhållanden avlägsnar varje spår av slöseri, av vilket slag det vara må.

Vi måste ställa in vår statsapparat på största möjliga sparsamhet. Vi måste från den avlägsna alla spår av slöseri, som den behåller så mycket av från tsartidens Ryssland, från dess byråkrat-kapitalistiska apparat.

Blir det inte ett bondeinskränkthetens herradöme?

Nej. Om vi bevarar arbetarklassens ledning av bönderna, så får vi möjlighet att till priset av den största och yttersta sparsamhet i vår statshushållning uppnå att varje minsta besparing bevaras för utvecklingen av vår stora maskinindustri, för utvecklingen av elektrifieringen, av hydrotorvanläggningarna, för att bygga Volchovstroj färdigt osv.

Detta är vårt enda hopp. Först då blir vi i stånd att bildligt talat sadla om från en häst till en annan, från den utmärglade bondkraken, från den för ett utarmat bondeland avsedda sparsamhetens häst — till den häst som proletariatet söker och måste söka för sin räkning, den häst som heter den stora maskinindustrin, elektrifieringen, Volchovstroj och så vidare.”²³⁵

Återigen stöter vi på det främsta problemet för den segerrika revolutionen i det underutvecklade landet. Lenin uttryckte det i det ovan citerade talet på den åttonde partikongressen i mars 1919, med orden:

”Denna låga kulturnivå medför att sovjeterna, som enligt sitt program borde vara organ för förvaltning av de arbetande, i själva verket är en förvaltning för de arbetande, en förvaltning av de mest progressiva delarna av proletariatet, men inte av själva de arbetande massorna.”

²³³ Ibid, sid 456 (Ibid, sid 783)

²³⁴ Ibid, sid 460 (Ibid, sid 787)

²³⁵ Ibid, sid 488 ff (Ibid, sid 819 f)

8. Om krig och fred

Övertygelsen om att krig är oundvikliga är immanent i Lenins teori om imperialismen. De imperialistiska makterna utvecklas ojämnt. Vid uppdelningen av världen tillfaller utomordentligt stora delar länder, som, mätt i produktionens utvecklingstakt, inte längre står i spetsen. Därigenom uppkommer motsättningar och motsägelser, som endast kan lösas med våld.

”Frågan är, om det på kapitalismens grundval kunde finnas något annat medel än krig för att upphäva disproportionen mellan produktivkrafternas utveckling och kapitalackumuleringen å ena sidan och fördelningen av kolonier och ‘inflytelsesfärer’ för finanskapitalet å andra sidan.”²³⁶

Den ojämna utvecklingen skapar ständigt situationer där kriget är oundvikligt. ”Fredsförbunden förbereder kriget och uppstår i sin tur som en följd av krig, fredsförbunden och krigens betingar varandra, ger upphov till de växlande formerna i den fredliga och den icke-fredliga kampen på en och samma grundval, nämligen världshushållningens och världspolitikens imperialistiska förbindelser och relationer.”²³⁷ Därvid leder kampen om uppdelningen av världen oundgängligen till nationella krig i kolonierna och halvkolonierna; ty kriget är en fortsättning på politiken med andra medel. Fortsättningen på en politik för nationell befrielse i kolonierna måste oundvikligen vara nationella krig i kolonierna mot imperialismen. ”Sådana krig är inte bara möjliga och troliga, de är oundvikliga, de är progressiva och revolutionära.”²³⁸

Vi vill visa upp Lenins uppfattningar om krig och fred i tre situationer: vid utbrottet av första världskriget vid sovjetstatens fredsslut omedelbart efter revolutionen; vid utvecklandet av grunddragen av utrikespolitiken i den unga, av Lenin ledda staten.

Omedelbart efter världskrigets utbrott skrev Lenin med hänvisning till ett beslut på den socialistiska internationalens senaste kongress i Basel:

”Kriget, som omfattar Europa och hela världen, har det borgerliga, imperialistiska, dynastiska krigets utpräglade karaktär. Kamp om marknader och rov av främmande länder, strävan att binda upp proletariatets och demokratins revolutionära rörelse inom länderna, strävan att lura proletärer i alla länder, att söndra dem och slakta dem, i det att man i bourgeoisins intresse hetsar löneslavarna i den ena nationen mot löneslavarna i den andra – det är det enda reella innehållet, den enda reella betydelsen av kriget.”²³⁹

”De båda krigförande grupperna av nationer står varandra inte efter i grymhet och barbari i krigföringen ... Socialdemokratins lösningar måste vara tidsenliga: allsidigpropaganda som förs såväl bland trupperna som på krigsskådeplatserna, för den socialistiska revolutionen och för budet att inte rikta vapnen mot de egna bröderna, löneslavarna i andra länder, utan mot de reaktionära och borgerliga regerna och partierna i alla länder.”²⁴⁰

”Omvandlingen av det nuvarande imperialistiska kriget till ett inbördeskrig är den enda riktiga proletära lösningen.”²⁴¹ I alla uppsatser som Lenin skrev kring utbrottet av det första världskriget, finner vi häftig kritik mot de socialdemokratiska partiledningarna som ställde sig på den krigförande regeringens sida. Lenin såg ett direkt samband mellan denna hållning och opportunisten i arbetarrörelsen.

”Det är helt uppenbart att det grundläggande ideologisk-politiska innehållet i socialchauvinismen

²³⁶ W. I. Lenin Werke, band 22, sid 280 (Valda verk, band 1, del 2, sid 554)

²³⁷ Ibid, sid 301 (Ibid, sid 579)

²³⁸ Ibid, sid 318

²³⁹ W. I. Lenin Werke, band 21, sid 1

²⁴⁰ Ibid, sid 4

²⁴¹ Ibid, sid 20

stämmer överens med opportunistens grunddrag. Det är en och samma strömning. Under krigsförhållandena 1914/15 övergår opportunisten i socialchauvinism. Det väsentliga hos opportunisten är idén om klassarbetet. Kriget genomför denna idé konsekvent, samtidigt som det tillför en hel rad utomordentliga faktorer och stimuli till de vanliga, då det tvingar den småborgerliga och splittrade massan till samarbete med bourgeoisin under särskilda hotelser och användning av våld: denna omständighet ökar naturligtvis antalet anhängare av opportunisten och förklarar helt många tidigare radikalers överlöperi till detta läger.”²⁴²

Den revolutionära arbetarrörelsen måste inrikta sig på den egna regeringens nederlag, på att omvandla kriget till ett inbördeskrig. Inför Zimmerwaldkonferensen som sommaren 1915 samlade ”internationalister” från elva europeiska länder, skrev Lenin *Socialism och krig*. Vi läser där:

”Socialisterna har ständigt fördömt kriget som en barbarisk och bestialisk företeelse. Men vårt ställningstagande till kriget är i grunden ett annat än de borgerliga pacifisternas (fredsvännerna och fredspredikarna) och anarkisternas. Vi skiljer oss från de förra genom vår insikt i krigets oföränderliga samband med klasskampen inom ett land, genom att veta, att Set är omöjligt att avskaffa kriget utan att avskaffa klasserna och bygga upp socialismen, vidare också därigenom, att vi fullt och helt erkänner det berättigade, progressiva och nödvändiga i inbördeskrig, dvs i den förtryckta klassens krig mot den förtryckande klassen, slavarnas mot slavägaren, de livegna böndernas mot godsägaren, lönearbetarens mot bourgeoisin. Vi marxister skiljer oss vidare från pacifisterna liksom från anarkisterna i det att vi anser det nödvändigt att historiskt analysera varje krig i dess säregenhet (från den marxiska dialektiska materialismens ståndpunkt). Det har i historien funnits många krig som, trots alla fador, bestialiteter, lidanden och kval som oundvikligen är förknippade med varje krig, var progressiva, dvs. de tillförde den mänskliga utvecklingen nytta, då de hjälpte till att undergräva särskilt skadliga och reaktionära riktningar (t. ex. absolutismen eller livegenskapen) och Europas mest barbariska despotier (den turkiska och ryska). Vi måste därför undersöka det nuvarande krigets historiska särart.”²⁴³

Man skall inte fördöma varje krig, det finns också rättfärdiga krig.

”Om t.ex. Marocko i morgon förklarade krig mot Frankrike, Indien mot England Persien eller Kina mot Ryssland osv, så vore det ’rättfärdiga’ krig, ’försvarskrig’, oavsett vem som först angrep. Varje socialist skulle sympatisera med de förtryckta, de beroende, de icke-likaberättigande staternas seger över förtryckarna, slavägarna, rövarena – över ’stor’makterna.”²⁴⁴

”Marxism är inte pacifism. Det är nödvändigt att kämpa för att kriget skall sluta så snabbt som möjligt. Men endast om man samtidigt uppfordrar till revolutionär kamp får ’fredskravet’ ett proletärt innehåll. Utan en rad revolutioner är den s k. demokratiska freden en kalkborgerlig utopi. Ett verkligt aktionsprogram är bara ett marxistiskt program, som ger massorna ett uttömmande och klart svar på det skedda, som upplyser dem om imperialismens väsen och den kamp som skall föras mot den, öppet säger ifrån att den andra internationalens sammanbrott har föranletts av opportunisten och öppet fordrar upprättandet av en marxistisk international utan och mot opportunisterna. Endast ett sådant program, som skulle visa att vi inte har förlorat tron vare sig på oss själva eller på marxismen, att vi utmanar opportunisten till en kamp på liv och död, skulle förr eller senare tillförsäkra oss de verkligt breda proletära massornas sympatier.”²⁴⁵

Diskussionen med ”socialchauvinisterna” kretsar framför allt kring begreppet fosterlandsförsvar.

”Vad är, allmänt talat, ’fosterlandsförsvar’? Är det ett vetenskapligt begrepp inom ekonomin,

²⁴² Ibid, sid 237

²⁴³ Ibid, sid 299

²⁴⁴ Ibid, sid 301

²⁴⁵ Ibid, sid 331

politiken eller dylikt?

Nej. Det är helt enkelt det mest utbredda, vanligaste, ibland helt kälkborgerliga uttrycket för rättfärdigande av ett krig. Ingenting annat, absolut ingenting annat. Det är bara 'förrådiskt' att kälkborgarna är i stånd att rättfärdiga varje krig med förklaringen: 'Vi försvarar fosterlandet', medan marxismen, som inte degraderas till kälkborgerlighet, fordrar en historisk analys av varje enskilt krig, för att fastställa om detta krig kan betraktas som progressivt, om det tjänar demokratins eller proletariats intressen och i denna mening är ett berättigat, rättfärdigt krig.

Om man inte förmår historiskt analysera innebörden och betydelsen av varje enskilt krig, är parollen om fosterlandsförsvar nästan ständigt ett kälkborgerligt rättfärdigande av kriget, som vittnar om bristande medvetenhet.

Marxismen ger en sådan analys och säger: om ett krigs 'sanna väsen' t. ex. är att störta ett främmande herravälde (vilket var särskilt typiskt för Europa under tiden från 1789 till 1871), så är detta krig från den förtryckta statens eller förtryckta nationens sida progressivt. Om krigets 'sanna väsen' är att omfördela kolonier, dela ett byte eller tillskansa sig främmande mark (och ett sådant krig är kriget 1914—1916), så är frasen om 'fosterlandsförsvar' ett rent bedrägeri mot folket.

Hur vet man då vad som är ett krigs 'sanna väsen', hur kan man avgöra det?

Kriget är en fortsättning på politiken. Man måste studera politiken före kriget, den politik som har fört fram till kriget och föranlett kriget.

Var politiken för nationell frigörelse, dvs var den ett uttryck för en massrörelse mot nationellt förtryck, då är det ett krig som följer av denna politik ett nationellt befrielsekrig,"²⁴⁶

Ju närmare kriget kom sitt slut, desto mer koncentrerades diskussionen till frågan, vilket slags fred som skulle avsluta det. Lenin företrädde en ståndpunkt som motsvarade hans uppfattning:

"Vi är för en demokratisk fred ... vi skall säga sanningen, vi skall säga att en demokratisk fred inte är möjlig om inte det revolutionära proletariats i England, Frankrike, Tyskland och Ryssland störtar de borgerliga regeringarna."²⁴⁷

Två dagar efter maktövertagandet avsände Lenin sitt berömda telegram *Till befolkningen*, där överkommendanterna för alla ryska trupper anvisades att "genast och i alla former göra erbjudanden om vapenstillestånd till alla krigförande länder, såväl de som är i förbund med oss som de med vilka vi befinner oss i krigstillstånd ... Soldater! Freden ligger i era händer. Acceptera inte att de kontrarevolutionära generalerna förfuskas fredens stora sak."²⁴⁸ Tre veckor senare gör Lenin ett förslag till *Utkast till ett program för fredsförhandlingar*.

"Huvudtemat i politiska förhandlingar och grundprincipen i dessa: Inga annekteringar eller skadestånd ... Officiellt erkännande av den fria självbestämmanderätten inberäknat avskiljning och bildande av självständiga stater för varje 'icke egenstatlig' nation som tillhör någon av de krigförande länderna ... Truppernas uttåg ur de områden som gör bruk av självbestämmanderätten."²⁴⁹

Fredsförhandlingarna med Tyskland i Brest-Litovsk ledde till ett ultimatum. Tyskland fordrade att Sovjetstaten skulle avträda alla icke-ryska områden som den hade besatt, överlåta hela det besatta territoriet till tyskarna och betala ett väldigt skadestånd. Lenin uttalade sig för antagande av denna "annexionistiska" fred, i motsats till en del av ledningen, som ställde kravet på en

²⁴⁶ W. I. Lenin Werke, band 23, sid 23

²⁴⁷ Ibid, sid 281

²⁴⁸ W. I. Lenin Werke, band 26, sid 309 ff

²⁴⁹ Ibid, sid 346 ff

”revolutionär” fred mot den tyska militarismen. Lenin svarade: Armén är demobiliserad, bönderna är inte längre beredda att föra krig, ett revolutionärt krig vore endast berättigat om revolution bröt ut i Tyskland inom tre till fyra månader.

”Om emellertid den tyska revolutionen inom de närmaste månaderna inte bryter ut, så kommer under ett förlängt krig händelsernas gång oundvikligen bli sådan, att de svåraste nederlag tvingar Ryssland att sluta en ännu mer ofördelaktig separاتفred ...

I ett sådant läge vore det en fullkomligt otillätlig taktik att ställa den i Ryssland påbörjade socialistiska revolutionen på spel bara utifrån om en tysk revolution skall börja inom en mycket nära, en mycket kort, i veckor mätbar tid. En sådan taktik vore äventyrlig. Vi har inte rätt att ta sådana risker ... Om vi sluter en separاتفred kommer vi att i största under nuvarande moment möjliga grad befria oss från de båda fiendliga imperialistiska grupperna och utnyttja deras fiendskap och krig – som försvårar en uppgörelse mot oss för dem – samt erhålla fria händer under en viss period för att fortsätta och stärka den socialistiska revolutionen. Rysslands reorganisering på grundval av proletariatets diktatur, på grundval av bankernas och storindustrins nationalisering, samtidigt med ett produktutbyte in natura av städerna med småböndernas konsumentföreningar på landsbygden är ekonomiskt sett fullt ut möjligt under betingelsen att några månaders fredliga arbete säkerställs. En sådan reorganisation kommer att göra socialismen oöverbinnlig både i Ryssland och i hela världen och samtidigt skapa en fast ekonomisk basis för en mäktig röd arbetar- och bondarmé.”²⁵⁰

I diskussionerna kring Brest-Litovsk upprepade Lenin orubbligt: En andhämtningspaus är nödvändig för att konsolidera revolutionen. Det ligger i världsrevolutionens intressen att rädda den första revolutionens stat.

”Kanske kommer vilopausen att vara ganska länge, innan massorna åter kommer på benen. Men de som har upplevt de långa åren av revolutionära slag under det revolutionära uppsvingets epok, då revolutionen fullständigt ebbade ut, då de revolutionära upproppen till massorna inte fann någon genklang hos dem, de vet, att revolutionen trots detta alltid har rest sig på nytt. Därför säger vi: Ja, massorna är nu inte i stånd att föra krig, nu är varje företrädare för sovjetmakten förpliktad att säga den bittra sanningen rätt upp i ansiktet på folket. Den oerhörda nödens och det treåriga krigets och den fruktansvärda tsaristiska förödelsens tid kommer att gå över, och folket kommer att finna kraft och möjlighet att göra motstånd. Framför oss står nu förtryckaren; det bästa svaret på förtrycket är naturligtvis det revolutionära kriget, upproret, men tyvärr har historien visat att man inte alltid kan svara på förtrycket med uppror, att avstå från upproret betyder dock inte att man avstår från revolutionen.”²⁵¹

”Att vid nuvarande tidpunkt förfäkta det revolutionära kriget blir oavvisligt en revolutionär fras. Ty utan armé, utan allvarliga ekonomiska förberedelser är det omöjligt för ett ruinerat jordbruksland att föra ett modernt krig mot den utvecklade imperialismen. Att göra motstånd mot den tyska imperialismen, som kommer att förtrampa oss om den får möjlighet, är utan tvekan nödvändigt. Men det vore en tom fras att ställa kravet:

Motstånd genom väpnat uppror ...

En likadan fras är det att förfäkta ett omedelbart revolutionärt krig, med argument om stöd till den internationella socialistiska rörelsen. Om vi underlättar för den tyska imperialismen att slå sönder Sovjetrepubliken genom att ta upp kampen mot den vid en olämplig tidpunkt, så skadar vi den tyska och den internationella arbetarrörelsen och socialismens sak i stället för att hjälpa. Nödvändigt är bara att genom allsidigt, hårdnackat, systematiskt arbete hjälpa de revolutionära

²⁵⁰ Ibid, sid 449 (Valda verk, band II, del 1, sid 398 f)

²⁵¹ W. I. Lenin Werke, band 27, sid 30

internationalisterna i alla länder. Men att inlåta sig på ett sådant äventyr som ett väpnat uppror, som uppenbart är ett äventyr, det är ovärdigt en marxist.”²⁵²

”Vänsterkommunisterna” inom partiet gick så långt i sitt krav på det ”revolutionära kriget” som till ”att riskera möjligheten att gå miste om sovjetmakten, som nu blir rent formell”.²⁵³

Lenin betecknade denna inriktning som ”sällsam och vidunderlig”.

”Oriktigheten i sådana åsikter (som exempelvis avvisats av majoriteten av fredsmotståndarna i Petrograd) är iögonenfallande. Enligt dessa uppfattningar skulle inte en socialistisk republik, som är omgiven av imperialistiska makter, kunna sluta några ekonomiska fördrag, den skulle inte kunna existera, annat än kanske på månen.

Kanske är författarna av den meningen, att den internationella revolutionens intressen fordrar att man piskar fram den, och att endast kriget kan vara en sådan piska, men inte under några omständigheter freden, som skulle kunna ge massorna intrycket, att imperialismen skulle ’legitimeras’. En sådan ’teori’ innebure en fullständig brytning med marxismen, ty denna har ständigt avvisat ’frampiskandet’ av revolutioner. Dessa utvecklas i den utsträckning som klassmotsättningarna, som framkallar revolutioner, ökar i skärpa. En sådan teori vore liktydig med uppfattningen att det väpnade upproret är en kampform, som ständigt och under alla omständigheter är obligatorisk. I själva verket fordrar den internationella revolutionens intressen, att Sovjetmakten som har störtat bourgeoisin i sitt land, skall hjälpa denna revolution, men att den skall välja den form av hjälp som mot- svarar dess krafter. Att man hjälper den socialistiska revolutionen i internationell bemärkelse om man riskerar möjligheten av ett nederlag för revolutionen i landet i fråga — en sådan uppfattning följer inte ens av teorin om frampiskningen.”²⁵⁴

Det faktum att avvisandet av det första tyska ultimatumet ledde till skärpta krav, visade att Lenin hade rätt. Lenin drog flera gånger parallellen med Preussens fred med Napoleon i Tilsit:

”Vi har undertecknat en fred lik den i Tilsit. När Napoleon påtvingade Preussen freden i Tilsit år 1807, hade erövrarna besegrat alla tyskarnas arméer, besatt huvudstaden och alla stora städer, infört en egen polis, tvingat de besegrade att ställa hjälpstyrkor till deras förfogande för nya rövarkrig, de hade styckat Tyskland och slutit förbund med en del tyska stater mot andra tyska stater. Och inte desto mindre, t. o. m. efter en sådan fred, var det tyska folket bibehållet, det kunde samla sina krafter, resa sig och kämpa sig till rätten till frihet och självständighet.

Var och en som vill och kan tänka, ser helt klart i exemplet om freden i Tilsit (som bara var en av de många förödmjukande och förnedrande fördrag som tvingades på tyskarna under den tiden), hur barnsligt naiv tanken är, att en förödmjukande fred under alla omständigheter är undergångens avgrund, medan kriget är vägen till ära och räddning. Krigsepokerna lär oss, att freden i historien inte sällan spelar rollen av en andhämtningspaus och kraftsamling för nya slag. Freden i Tilsit var Tysklands största förnedring och samtidigt en vändpunkt, som ledde till ett väldigt nationellt uppsving. Den gången erbjöd den historiska situationen detta uppsving ingen annan utväg än den borgerliga staten. Den gången, för mer än hundra år sedan, gjorde en handfull adelsmän och en handfull borgerliga intellektuella historia, medan massorna av arbetare och bönder slumrade och sov. Därför kunde historien den gången bara oerhört långsamt krypa framåt.

Nu har kapitalismen höjt bildningen i allmänhet och massornas bildning i synnerhet till en mycket, mycket högre nivå. Kriget har skakat massorna, väckt dem med oerhörda fasor och lidanden. Kriget har drivit på historien, nu ilar den framåt med ett lokomotivs hastighet. Nu är det miljoner och åter miljoner människor som självständigt gör historien. Kapitalismen har nu blivit mogen för

²⁵² Ibid, sid 43 f

²⁵³ Ibid, sid 53

²⁵⁴ Ibid, sid 56

socialism.

Om alltså Ryssland nu — vilket står utom tvivel — går från en fred lik freden i Tilsit mot ett nationellt uppsving, ett stort fosterländskt krig, så är utvägen för detta uppsving inte den borgerliga staten utan den internationella socialistiska revolutionen. Sedan den 25 oktober 1917 är vi fosterlandsförsvare. Vi är för 'fosterlandsförsvaret': men det fosterländska krig som vi går fram emot är ett krig för det socialistiska fosterlandet, för socialismen som fosterland, för Sovjetrepubliken som en trupp i socialismens världsarmé.”²⁵⁵

”Hellre skall vi genomleva långt svårare nationella och statliga förödmjukelser och trångmål, tåla dem och bära dem, men stanna på vår post, än vara en socialistisk trupp som genom händelsernas lopp blivit skild från den socialistiska arméns led och vara tvungen att vänta till dess att den socialistiska revolutionen i andra länder kommer den till hjälp. Och den kommer oss till hjälp. Långsamt, men den kommer. Kriget som nu utspelas i väst gör massorna mer revolutionära än förr och för oss närmare upprorets timme.”²⁵⁶

I ställningstagandet till freden i Brest-Litovsk kan man se embryot till den utrikespolitik, som Lenin praktiserade under de första åren i spetsen för Sovjetstaten, och som utvecklades efter det att den revolutionära vågen i Europa ebbat ut. Den kan sammanfattas i grundprincipen: Så många fördrag och fredsslut som möjligt, så lång andhämtningspaus som möjligt. I ett svar på en fråga från den amerikanska tidningen *The Chicago Daily News* korrespondent, den 5 oktober 1919, några månader efter de misslyckade fredssamtalen med den amerikanske representanten Bullitt, preciserade Lenin denna hållning:

”1. Vilken är Sovjetregeringens nuvarande politik i frågan om freden?

2. Vilka är i stora drag de av Sovjetryssland föreslagna fredsvillkoren?

Vår fredspolitik är densamma som tidigare, det vill säga vi har antagit herr Bullitts fredserbjudande. Vi har (andra frågan) aldrig ändrat våra fredsvillkor, som utarbetades gemensamt med herr Bullitt.

Redan innan herr Bullitt anlände, hade vi flera gånger gjort fredserbjudanden till ententen.

3 Är Sovjetregeringen beredd att garantera en absolut icke-inblandning i främmande staters inre angelägenheter? Vi är beredda att garantera det ...

5. Vilken är sovjetregeringens inställning till en ekonomisk överenskommelse med Amerika?

Vi är obetingat positiva till en ekonomisk överenskommelse med Amerika; med alla länder, men i synnerhet med Amerika.”²⁵⁷

I ett resolutionsförslag i Frågan om den internationella politiken på en allrysk partikonferens i september 1919, läser vi:

”Den Ryska Socialistiska Federativa Sovjetrepubliken önskar leva i fred med alla folk och inrikta alla sina krafter på uppbyggnaden inom landet för att få i gång produktionen, kommunikationerna och den offentliga förvaltningen på grundval av sovjetsystemet, något som den tidigare har hindrats från genom inblandning av Ententen och hungerblockaden.”²⁵⁸

Därför betraktade Lenin fredsslutet med Finland och Estland som betydande framgångar för den sovjetiska utrikespolitiken, mot strävandena att bygga ut de små randstaterna till förposter mot

²⁵⁵ Ibid, sid 149 f

²⁵⁶ Ibid, sid 283

²⁵⁷ W. I. Lenin Werke, band 30, sid 33 f

²⁵⁸ Ibid, sid 178

den unga Sovjetrepubliken. Lenin kallade i detta sammanhang fredsslutet med det lilla Estland för ett dokument av ”enorm världshistorisk betydelse”.

”Varigenom har vi i förhållandet till Estland, som från det tsaristiska godsägar-Rysslands sida inte kände till annat än våld, fått överhanden över världsimperialismens förenade krafter? Därigenom, att vi har visat vår förmåga att i tid och ärligt avstå från våld och gå över till en fredlig politik. Därmed har vi vunnit den borgerliga regeringens sympatier i den lilla staten, trots allt stöd från det internationella kapitalet ...

Därvid har vi i fredsfördraget gjort en rad territoriella eftergifter, som inte helt motsvarar ett strikt iakttagande av principen om nationernas självbestämmanderätt, därmed har vi i gärning visat, att gränsfrågorna för oss är ett andrarangsproblem, medan frågan om de fredliga relationerna, förmågan att avvakta utvecklingen av levnadsförhållandena inom varje folk, inte bara är principiellt viktig, utan också en fråga där det lyckats oss att vinna fientligt sinnade nationers förtroende.”²⁵⁹

I svaret på frågor från den amerikanska tidningen New York Evening Journals korrespondent läser vi:

” ‘Om vi har för avsikt att överfalla Polen och Rumänien?’

Nej. Vi har under högtidliga former och helt officiellt såväl i namn av folkkommissariernas råd som i namn av den allryska centralexecutivkommittén förkunnat våra fredliga avsikter. Tyvärr hetsar den franska kapitalistiska regeringen Polen (förmodligen också Rumänien) att anfalla oss. Det bevisar också en rad amerikanska telegram från Lyon. ‘Våra planer i Asien?’ Desamma som i Europa: Fredlig samlevnad med folken, med arbetare och bönder i alla nationer, som vaknar till ett nytt liv, ett liv utan utsugning, utan godsägare, utan kapitalister, utan affärsmän...

‘Grundvalarna för en fred med Amerika?’

Att de amerikanska kapitalisterna låter oss vara i fred. Vi kommer att låta dem vara i fred. Vi är till och med beredda att betala dem guld för maskiner, verktyg och liknande, som är användbart i kommunikationerna och produktionen. Ja, inte bara guld, utan också råvaror.

‘Hindren för en sådan fred?’

Från vår sida finns inga hinder Från de amerikanska (liksom alla de andra) kapitalisternas sida imperialismen ...

‘Vad en fred med oss kan ha för inflytande på det ekonomiska läget i Europa?’

Utbyte av maskiner mot spannmål, lin, mot andra råvaror — kan det vara ogynnsamt för Europa? Det kan naturligtvis endast vara gynnsamt ...

‘Är Ryssland berett att uppta handelsförbindelser med Amerika?’

Naturligtvis är Ryssland berett att göra det, liksom med alla länder. Freden med Estland, där vi gjorde väldiga eftergifter, bevisar att vi i detta avseende under vissa förhållanden till och med är beredda att garantera vissa fördelar.”²⁶⁰

Samtidigt höll Lenin fast vid övertygelsen att krig är oundvikliga under imperialismen, och att slutligen också ett anfall mot Sovjetunionen var att vänta. På bolsjevikernas nionde partikongress i mars 1920 förklarade han:

”Men samtidigt som vi vidtar åtgärder för fred, måste vi hålla alla våra militära styrkor i beredskap

²⁵⁹ Ibid, sid 308 ff

²⁶⁰ Ibid, sid 357 ff

och i intet fall avrusta vår armé. Vår armé erbjuder en reell borgen för att de imperialistiska staterna inte skall göra det ringaste försök eller anslag mot oss, ty även om de kunde räkna med några kortvariga framgångar i början, skulle ingen av dem kunna undgå att bli slagen av Sovjetryssland. Det måste vi veta, det måste vara grunden för vår agitation och propaganda, och måste kunna förbereda oss för detta och lösa den uppgift, som till följd av vår tilltagande utmattning tvingar oss att förena det ena med det andra.”²⁶¹

”Världsimperialisismens försök att förintna oss på militär väg, har fullkomligt strandat! Nu har vi på grund av det internationella läget fått en mycket längre och mer bestående andhämtningspaus än vid revolutionens början. Men man får inte glömma att det inte är mer än en andhämtningspaus. Man får inte glömma, att hela den kapitalistiska världen, beväpnad till tänderna, inväntar en passande tidpunkt, söker sig de bästa strategiska betingelserna och prövar metoder för anfall. Man får inte under några omständigheter glömma, att hela den ekonomiska och militära makten för närvarande ännu är på deras sida.”²⁶²

Åtta månader senare, när interventionsförsöken framgångsrikt slagits tillbaka, talade Lenin om en tidsvinst som betydde mer än ett andrum.

”Om vi alltså sammanfattar vårt internationella läge, så ser vi att vi har uppnått väldiga framgångar, att vi inte bara har fått en andhämtningspaus, utan något mycket allvarligare. Som andhämtningspaus brukar vi beteckna en kort tidrymd, då de imperialistiska makterna ofta hade möjlighet att åter göra allvarliga försök att föra krig mot oss. Vi ger oss inte heller nu hän åt några villfarelser, och bortser inte från möjligheten av en kommande militär inblandning i våra angelägenheter från de kapitalistiska ländernas sida. Vi får inte slappna av i vår kampberedskap. Men om vi betraktar de förhållanden, under vilka vi har förintat alla försök till rysk kontrarevolution och uppnått en formell fred med alla västliga grannländer, så står det klart att vi här inte har att göra med en andhämtningspaus, utan med ett nytt tidsskede, i vilket vi har kämpat oss till en grundval för vår internationella existens inom nätverket av kapitalistiska stater.”²⁶³

I denna situation gällde det framför allt att utnyttja mot sättningarna mellan de kapitalistiska staterna i den egna säkerhetens intresse.

”Så länge vi är ensamma och den kapitalistiska världen är stark, består vår utrikespolitik å ena sidan i att vi måste utnyttja skiljaktigheterna (det angenämaste vore naturligtvis att besegra alla imperialistiska makter, men vi kommer nog under ganska lång tid inte att vara i stånd att göra det).”²⁶⁴

På den internationella ekonomiska konferensen i Genua våren 1922 – i utkanten av denna konferens ägde fredsslutet med Tyskland rum i Rapallo – deltog också en rysk delegation. Lenin förklarade med anledning av detta:

”Vi har från början förklarat att vi hälsar Genua med tillfredsställelse, och åker till Genua; vi har mycket väl förstått och inte alls gjort någon hemlighet av att vi går dit som affärsmän, eftersom vi absolut behöver handla med de kapitalistiska länderna (så länge de inte helt har brutit samman), och att vi åker dit i avsikt att så riktigt och fördelaktigt som möjligt dryfta de politiskt betingade villkoren för denna handel, ingenting annat. Det är naturligtvis inte heller någon hemlighet för de kapitalistiska stater vilkas regeringar framlade den första planen för Genuakonferensen och samlade den. Dessa stater vet mycket väl, att raden av handelsavtal som förbinder oss med olika kapitalistiska länder blir allt längre. Antalet praktiska handelsavtal tilltar; antalet gemensamma

²⁶¹ Ibid, sid 445 (Valda verk, band II, del 2, sid 337)

²⁶² Ibid, sid 479

²⁶³ W. I. Lenin Werke, band 31, sid 406 ff

²⁶⁴ Ibid, sid 471

rysk-utländska handelsföretag, som dryftas in i minsta detalj och gäller de mest skilda kombinationer mellan olika utländska stater och skilda branscher av vår industri, är för närvarande mycket stort. Därför är den praktiska grundvalen för det som man huvudsakligen kommer att tala om i Genua välbekant för de kapitalistiska staterna.”²⁶⁵

I samma tal citerar Lenin instämmande en av Trotskijs dagorder till Röda Armén:

”Varje man i Röda Armén skall göra sig förtrogen med det internationella läget; vi vet mycket väl att det hos dem finns en stabil grupp som vill försöka sin lycka i en intervention. Vi kommer att vara på vår vakt, och varje man i Röda Armén skall veta, vad det diplomatiska spelet betyder och vad det väpnade våldet betyder, som hittills ständigt har avgjort alla klasskonflikter.”²⁶⁶

I utkastet till en resolution i rapporten från Genuakonferensens delegation generaliserar Lenin den sovjetiska utrikespolitikens praktik. Han talar om en ”likställdhet mellan de båda ägandesystemen” (det kapitalistiska eller privata ägandet och det kommunistiska, som tillfälligt bara gäller inom RSFSR), vilket indirekt betyder: ”det första ägandesystemets sammanbrott, bankrutt, och nödvändigheten att gå med på en överenskommelse på det andra som en likställd partner.”

”En verklig likställdhet mellan de båga ägandesystemen, åtminstone som ett provisorium, så länge inte hela världen har gått över från privategendom och ekonomiskt kaos och de krig som alstras därigenom till högre former av ägande, finns endast i Rapallofördraget.”²⁶⁷

Vad går alltså dessa utrikespolitiska grundtankar ut på? På en politik av fredliga överenskommelser i en värld, som ännu inte är socialistisk, i vilken skilda ägandesystem samexisterar och där man måste ställa in sig på krig och anfall mot sovjetstaten. När den socialdemokratiska fackföreningsinternationalen i december 1922 kallade till en internationell fredskongress i Haag redogjorde Lenin för den sovjetiska delegationens viktigaste uppgift:

”Man måste förklara den reella situationen för folk: Hur stort det hemlighetsmakeri är, ur vilket kriget föds, och hur hjälplösa arbetarnas vanliga organisationer är, också när de betecknar sig som revolutionära organisationer, inför ett faktiskt uppseglande krig.

Man måste åter och åter helt konkret förklara för folk, hur sakläget var under det senaste kriget och varför det inte kunde vara annorlunda.”²⁶⁸

Också i sitt sista, ovan ofta citerade arbete Hellre mindre, men bättre talade Lenin om oundvikligheten av krig och krigiska sammanstötningar ”mellan den kontrarevolutionära imperialistiska västern och den revolutionära och nationalistiska östern.”²⁶⁹ Senare försök att beteckna Lenins anmärkningar i detta kapitel som det första utkastet till en politik för fredlig samexistens, håller inte för en vetenskaplig prövning.

9. Leninismen

Omedelbart efter Lenins död definierade Stalin leninismen som marxismen i imperialismens och den proletära revolutionens epok. Lenins uppfattningar fastslogs som den enda tolkningen av den vetenskapliga socialismen som motsvarar vår tids förhållanden, på ett sätt som kanoniserade Lenins åsikter på alla områden och i alla frågor. Lenincitaten – alltför ofta lösryckta ur sitt sammanhang – kom snart att gälla som avgörande argument. Detta var inte bara ett brott mot

²⁶⁵ W. I. Lenin Werke, band 33, sid 198

²⁶⁶ Ibid, sid 202

²⁶⁷ Ibid, sid 342 ff

²⁶⁸ Ibid, sid 433 (Valda verk, band II, del 2, sid 745)

²⁶⁹ Ibid, sid 488 (Valda verk, band II, del 2, sid 819)

marxismens kritiska anda utan också mot Lenins egen anda. Efter ett besök i Moskva hade Bertrand Russell skrivit om honom, att han ännu aldrig lärt känna någon framstående personlighet som så fullständigt saknade känsla för sin egen betydelse som Lenin. Blygsamhet och avsky för varje personkult var typiska för Lenin. Han nöjde sig med en våning på 26 m² i Kreml, lät sin fru hämta middagsmaten från en restaurang, ansåg ovationer och leverop pinsamma, undvek varje spår av lyx i det nödlidande Ryssland och åkte bort inför den nionde partikongressen som firade hans femtioårsdag.

Utan att här vilja analysera bruket och missbruket av Lenincitat, vill vi här inskjuta parentesen, att många av Lenins tankar bara alltför snart kom i skymundan, som t. ex. hans invektiv mot byråkratin och den storryska chauvinismen, hans angrepp mot det ”kommunistiska högmodet”. Det är också svårt att tro att man i Lenins land på hundraårsdagen av hans födelse kommer att citera följande stycke ur ett berömt föredrag om revolutionen 1905:

”Tsarismens hat riktade sig särskilt mot judarna. Å ena sidan utgjorde judarna en särskilt hög procentandel (i förhållandet till totala antalet av den judiska befolkningen) av ledarna för den revolutionära rörelsen. Också nu, kan man i förbigående anmärka, har judarna förtjänsten att uppvisa en märkbart högre procentandel av företrädarna för den internationalistiska strömningen än andra nationer. Å andra sidan kunde tsarismen emellertid väl utnyttja de värsta fördomarna bland de lägsta befolkningsskikten emot judarna. Så tillkom pogromerna, som oftast stöddes av polisen, om de inte direkt leddes av den. I ett hundra städer räknade man under denna tid mer än 4 000 döda, mer än 10 000 skadade, i dessa fruktansvärda blodbad på fredliga judar, kvinnor och barn, som har gjort den blodiga tsarismen så hatad i hela den civiliserade världen.”²⁷⁰

Kanoniseringen av Lenins åsikter har lett till att hans uppfattningar presenterats som förpliktande också på områden som inte obetingat hörde till hans styrka, som t. ex. filosofin. Lenin har inte alls betraktat sig som en stor filosof. Hans bok *Materialismen och empiriokriticismen* kom till 1908 i en politisk uppgörelse, i uppgörelsen med de makistiska, positivistiska uppfattningarna hos en grupp i partiet, som Lenin också måste ha en politisk uppgörelse med. ”Det är viktigt”, skrev han, att boken kommer ut så snabbt som möjligt. Publiceringen är för mig förknippad med inte bara litterära utan också allvarliga politiska förpliktelser.”²⁷¹ Med utgångspunkt i Engels ”Anti-Dühring” betraktade Lenin marxismen inte bara som en metod att förklara samhällsliga företeelser och som det historiska initiativets vetenskapliga metodologi, utan också som det vetenskapliga tänkandets världsåskådning. Han försökte använda klassikernas grundläggande uppfattningar i denna ideologiska uppgörelse, som hade förorsakats av naturvetenskapernas senaste landvinningar. För honom gällde det framför allt att tolka uppgörelsen mellan marxismen och idealismen som ett uttryck för antagonismen mellan klasserna, och se hela filosofins historia som en kamp mellan Platan och Demokritos.

Liksom Engels såg Lenin huvudskillnaden mellan materialister och idealister däri, att naturen för de förra var det ursprungliga och anden det sekundära, medan det var tvärtom för idealisterna.

”Materialismen betraktar, helt i samklang med naturvetenskapen, materien som det ursprungligen givna, sekundärt är medvetande, tankar, förmimmelser; ty förmimmelsen är i klart utpräglade former endast förbunden med de högsta formerna av materien (den organiska materien), och i ’grundstenarna i materiens byggnad’ kan man endast anta existensen av ett anlag, som liknar förmimmelseförmågan.”²⁷²

²⁷⁰ W. I. Lenin Werke, band 23, sid 258

²⁷¹ W. I. Lenin Werke, band 37, sid 365

²⁷² W. I. Lenin Werke, band 14, sid 37

”Samma erfarenhet (dock inte i makistisk utan i mänsklig mening), som hos oss har gett upphov till den fasta övertygelsen att andra människor, och inte blott komplex av mina förnimmelser av högt, lågt, gult, hårt osv. existerar oberoende av oss, samma erfarenhet ger hos oss upphov till övertygelsen att tingen, världen och omgivningen existerar oberoende av oss. Våra förnimmelser, vårt medvetande är bara en avbild av yttervärlden, och det är självklart att en avbild inte kan existera utan det avbildade, medan det avbildade existerar oberoende av det avbildande.”²⁷³

Naturen har existerat före människorna, jorden har uppstått, innan ett medvetande kunde varsebli den. Ur filosofins båda huvudströmningar följer också de båda huvudströmningarna inom kunskapsteorin. Materia är filosofins begreppsform för yttervärldens existens, oberoende av vårt medvetande, medan idealisterna, särskilt hos Berkeley, vidhåller att tingen endast är givna i medvetandet. Den mest slående vederläggningen av denna skola är praktikens kriterium.

”Existensen av ett av det återspeglade oberoende återspeglat (yttervärldens oberoende av medvetandet) är materialismens grundtes.”²⁷⁴

”Materien är en filosofisk begreppsform för att beteckna den objektiva realiteten, som är given människorna i deras förnimmelser, som kopieras, fotograferas, avbildas av våra förnimmelser och existerar oberoende av dessa. Att tala om att ett sådant begrepp kan bli ‘föråldrat’ är därför barnsligt pladder, ett meningslöst upprepande av den reaktionära modefilosofins argument. Skulle kampen mellan idealism och materialism kunna bli föråldrad under två årtusenden av filosofisk utveckling? Kampen mellan tendenserna och riktningen hos en Platon och en Demokritos i filosofin? Kampen mellan religion och vetenskap? Mellan ett förnekande av den objektiva verkligheten och ett erkännande av den? Kampen mellan anhängarna av ett översinnligt vetande och dess motståndare?”²⁷⁵

Det finns en objektiv sanning, som vi med hjälp av relativa sanningar kommer allt närmare i en oändlig tankeprocess.

”Dialektiken innehåller, som redan Hegel förklarade, ett moment av relativism, av negation, skepticism, men den inskränker sig inte till relativism. Marx’ och Engels’ materialistiska dialektik innefattar utan tvekan relativismen, men inskränker sig inte till den, det vill säga den erkänner relativiteten i alla våra kunskaper, inte i den meningen att den förnekar den objektiva verkligheten, utan i den meningen att gränserna för närmande av våra kunskaper till denna verklighet är historiskt betingade.”²⁷⁶

Liksom Engels avgränsar Lenin den dialektiska materialismen från den mekaniska materialismen:

”Den nya fysiken har främst glidit mot idealismen just därför, att fysikerna inte kände till dialektiken. De kämpade mot den metafysiska (i Engels, inte i Humes positivistiska mening av ordet) materialismen, mot dess ensidiga ‘mekaniska karaktär’ och kastade därvid ut barnet med badvattnet. I det att de förnekade oföränderligheten hos de dittills kända elementen och egenskaperna hos materien, hamnade de i förnekandet av materien, det vill säga den fysiska världens objektiva realitet. I det att de förnekade den absoluta karaktären hos de viktigaste och mest fundamentala lagarna, kom de att förneka varje objektiv lagbundenhet i naturen och utge naturlagarna för att vara enbart konventioner, ‘inskränkningar av förväntningarna’, ‘logisk nödvändighet’ osv. I det att de stod fast vid den approximerande, relativa karaktären hos vårt vetande, hamnade de i förnekande av det av kunskapen oberoende objektet, som avspeglas allt mer

²⁷³ Ibid, sid 61

²⁷⁴ Ibid, sid 117

²⁷⁵ Ibid, sid 124

²⁷⁶ Ibid, sid 131 f

troget, relativt riktigt av denna kunskap. Och så vidare ...”²⁷⁷

I sammanfattning:

”Materialismen över huvud erkänner det objektiva, reella varat (materien), som är oavhängigt av mänsklighetens medvetande, förnimmelser, erfarenheter osv. Den historiska materialismen erkänner det samhällliga varat som oberoende av mänsklighetens samhällliga medvetande. Medvetandet är här som där endast en avbild av varat, i bästa fall en approximativt trogen (adekvat, idealexakt) avbild. Man kan inte ta bort en enda grundläggande tes, en enda väsentlig del av denna marxismens helgjutna filosofi, utan att fjärma sig från den objektiva sanningen, utan att hamna i de borgerligt-reaktionära lögnernas fälla.”²⁷⁸

Uppgårelsen mellan materialism och idealism var det filosofiska uttrycket för antagonismen mellan klasserna. Positivismen var ”total reaktion”. Den beslöjar bara med nya besynnerligheter idealismens gamla filosofi. Man kan inte underlåta att:

... se partiernas kamp i filosofin bakom empiriokriticismens kunskapsteoretiska skolastik, en kamp som i sista instans uttrycker de fientliga klassernas tendenser och ideologi i det moderna samhället. Den nyaste filosofin är lika partimässig som den för tvåtusen år sedan. De kämpande partierna är, enligt sakens väsen, materialismen och idealismen, vilket man försöker dölja genom nya namn med klang av lärt kvacksalveri eller genom andefattig opartiskhet. Idealismen är bara en förfinad, raffinerad form av fideism, som står där i full rustning, förfogar över väldiga organisationer och liksom förut oavbrutet påverkar massorna, varvid den gör bruk av den minsta vacklan i det filosofiska tänkandet. Objektivt, klassmässigt, består empiriokriticismens roll uteslutande i hantlangartjänster för fideisterna i dessas kamp mot materialismen över huvud och mot den historiska materialismen i synnerhet.”²⁷⁹

Materialismen och empiriokriticismen har presenterats för leninisterna som den dialektiska materialismens, den marxistiska filosofins, förpliktande standardverk. Men det är inte det enda arbete där Lenin tar ställning i filosofiska frågor. I en rad översikter, fragment och uppteckningar som till största delen stammar från åren 1914-1915 finner vi väsentligt mer nyanserade uppfattningar än i *Materialismen och empiriokriticismen*.

I en anteckning till Hegels ”Wissenschaft der Logik”:

”Inte bara väsendet utan också skenet är objektivt. En skillnad mellan det subjektiva och det objektiva består, men den har också sina gränser.”²⁸⁰

Bedömningen av filosofiska system följer inte den enkla tudelningen från 1908:

”Över huvud taget, att vederlägga ett filosofiskt system betyder inte att förkasta det, utan att vidareutveckla det, inte att ersätta det med ett annat, ensidigt, motsatt, utan att infoga det i något högre.”²⁸¹

Under intrycket av läsningen av Hegel finner vi följande aforism:

”Man kan inte fullständigt begripa ‘Kapitalet’ av Marx, särskilt inte det första kapitlet, utan att grundligt ha studerat och begripit hela Hegels logik. Följaktligen har efter ett halvt århundrade inte en marxist begripit Marx!!”²⁸²

²⁷⁷ Ibid, sid 261 f

²⁷⁸ Ibid, sid 329

²⁷⁹ Ibid, sid 363

²⁸⁰ W. I. Lenin Werke, band 38, sid 90

²⁸¹ Ibid, sid 156

²⁸² Ibid, sid 170

Också framställningen av kunskapen som en återspeglings av verkligheten blir mera artikulera:

”Logiken är läran om kunskapen. Det är kunskapsteori. Kunskap är en återspeglings av naturen genom människan.

Men det är ingen enkel, ingen omedelbar, ingen total återspeglings, utan en process av en rad abstraktioner, formalisering, bildande av begrepp, lagar, etc., vilka begrepp, lagar, etc. just är förutsättningen för att approximativt omfatta den universella lagbundenheten hos den evigt rörliga och utvecklande naturen. Här finns verkligen objektivt sett tre led: 1. naturen, 2. den mänskliga kunskapen = människans hjärna (som den högsta produkten av denna natur), 3. formen av återspeglings av naturen i den mänskliga hjärnan, och denna form är just begreppen, lagarna, kategorierna, etc. Människan kan inte fatta = återspegla = avbilda naturen som helhet, inte fullständigt, inte i dess ‘omedelbara totalitet’, hon kan endast ständigt komma den närmare, i det att hon skapar abstraktioner, begrepp, lagar, en vetenskaplig världsbild osv., osv.”²⁸³

”Tankarnas sammanfallande med objektet är en process: tanken (= människan) skall inte föreställa sig sanningen som en död vila, som enbart en bild (avbild), blek (matt), utan drifter, utan rörelse, som en ande, ett tal, som abstrakta tankar.”²⁸⁴

De filosofiska systemen klassificeras inte heller klassmässigt längre. I en anteckning till Hegels ”Föreläsningar om filosofins historia” läser vi:

”En klok idealism står närmare den kloka materialismen än en dum materialism.

I stället för ‘klok’ idealism – dialektisk; i stället för ‘dum’ – metafysisk, outvecklad, död, grov, orörlig.”²⁸⁵

”Hegel ‘trodde’, menade på allvar, att materialismen som filosofi var omöjlig, ty filosofin var vetenskapen om tänkandet, om det allmänna; men det allmänna var tanken. Här upprepade han misstaget hos just den subjektiva idealism som han själv ständigt betecknade som ‘dålig’ idealism. Den objektiva (och än mer den absoluta) idealismen har i en zickzackrörelse (och genom en kullerbytta) kommit tätt inpå materialismen, och har även delvis förvandlats till den.”²⁸⁶

Och i en anmärkning till frågan om dialektiken heter det:

”Den filosofiska idealismen är bara dumheter från den grova, enkla materialismens ståndpunkt. Däremot är den filosofiska idealismen från den dialektiska materialismens ståndpunkt en ensidig, överdriven, överflödande utveckling (uppblåsning) av ett drag, en sida, en gräns för kunskapen till något från materien, från naturen lösryckt förgudligt absolut.”²⁸⁷

Man kan inte spåra den ringaste självförhåvelse i en enda rad i Lenins artiklar och tal: att han skulle ha betraktat sig som den ende uttolkaren av den vetenskapliga socialismen och som en ofelbar auktoritet på alla områden och i alla frågekomplex.

Egendomligast är försöket att koka ihop en ”marxist-leninistisk” estetik av några av Lenins anmärkningar.

Den store revolutionären var konservativ i litterära och konstnärliga frågor. Han älskade Pusjkin, uppskattade Tolstoj och visste inte vad han skulle ta sig till med Majakovskij. Men: Om han till den grad hänförde unga revolutionära människor, så måste det vara något med honom, menade han. Aldrig har han förhävt sig till att upphöja sin egen smak till estetisk lag och ställa konsten

²⁸³ Ibid, sid 172

²⁸⁴ Ibid, sid 184 f

²⁸⁵ Ibid, sid 263

²⁸⁶ Ibid, sid 266

²⁸⁷ Ibid, sid 344

och litteraturen under partiets förmynderskap.

Hans mindre tillbakadragna epigoner har genom en förfalskning efter hans död gjort honom till uppfinnare av en ny estetisk kategori, ”partitroheten”. De återoppar sig därvid främst på artikeln om *Partiorganisation och partilitteratur*.

I denna avgörande artikel från 26 november 1906 heter det:

”Så länge det fanns en skillnad mellan illegal och legal press, löstes frågan om vad som bör betraktas och inte bör betraktas som partilitteratur på ett ytterligt enkelt och ytterligt felaktigt och onaturligt sätt. Hela den illegala pressen var partilitteratur, utgavs av organisationer och leddes av grupper som på ena eller andra sättet stod i förbindelse med grupper av praktiska partiarbetare. Hela den legala pressen var ingen partilitteratur, eftersom partierna var förbjudna — men den ’tenderade’ åt det ena eller det andra partiet. Onaturliga förbund, onormala ’äktenskap’, falska etiketter var oundvikliga. Man kunde inte längre skilja mellan påtvingat outtalade meningar hos dem som var villiga att uttrycka partiets uppfattningar, och inskränktheten eller den intellektuella fegheten hos dem som ännu inte mognat till att omfatta dessa uppfattningar, och alltså i grunden inte var partifolk.

Fördömda tid av aesopska talesätt, av litterärt slaveri, slavspråk, andlig livegenskap! Proletariatet har gjort slut på denna nedrighet, som hotade att kväva allt levande och friskt i Ryssland. Men proletariatet har hittills endast kämpat sig till halva friheten för Ryssland.”²⁸⁸

Den ofulländade, den halva revolutionen efter vilken det ännu fanns naturvidriga kombinationer av öppen, ärlig, direkt, konsekvent partimässighet med underjordisk, dold, ”diplomatisk”, slug ”legalitet”, tvang partiet att begära öppet partitagande av de publicister och skribenter som var partimedlemmar. Litteraturen måste bli partilitteratur!...

”Den litterära verksamheten måste bli en del av den allmänna proletära saken, ’ett hjul och en mutter’ i en enhetlig stor socialdemokratisk mekanism, som sätts i rörelse av hela den politiskt medvetna förtruppen i hela arbetarklassen. Den litterära verksamheten måste bli en beståndsdel av det organiserade, planmässiga, förenade socialdemokratiska partiarbetet.”²⁸⁹

Lenin, mot sin egen överdrivna formulering:

” ’Varje liknelse haltar’ säger ett tyskt talesätt. Så haltar också min liknelse om litteraturen som en mutter och den levande rörelsen som en mekanism. Det kommer t. o. m. säkert att finnas hysteriska intellektuella som upphäver ett skri över en sådan liknelse, som nedvärderar, dödar, ’byråkratiserar’ idéernas fria kamp, friheten att kritisera, det litterära skapandets frihet, osv. Ett sådant skri vore i grunden bara ett uttryck för borgerligt-intellektuell individualism. Utan tvivel kan det litterära skapandet minst av allt fördraga en mekanisk utjämning, en nivellering, majoritetens herravälde över minoriteten. Utan tvivel är det på detta område absolut nödvändigt att tillförsäkra sig ett stort spelrum för personliga initiativ och individuella böjelser, spelrum för tankar och fantasi, form och innehåll. Allt det är obestridligt, men det visar bara att den litterära delen av proletariatets partiarbete inte får likrikta schablonmässigt. Det vederlägger inte på något sätt den i bourgeoisins och den borgerliga demokratins ögon främmande och sällsamma tesen att den litterära verksamheten absolut och under alla omständigheter måste bli en med de andra delarna oskiljaktigt förbunden del av det socialdemokratiska partiarbetet.”²⁹⁰

Det gällde alltså inte litteratur i allmänhet utan den ”litterära delen av partiverksamheten”, partilitteratur, politiskt skriftställerier. Vad Lenin krävde var:

²⁸⁸ W. I. Lenin Werke, band 10, sid 29 f

²⁸⁹ Ibid, sid 30 f

²⁹⁰ Ibid, sid 31

”Tidningarna måste bli organ åt olika partiorganisationer. Författarna måste absolut tillhöra partiorganisationer. Förlag och lager, affärer och läsrum, bibliotek och bokomsättning allt det måste underställas partiet och vara redovisningsskyldigt inför det.”²⁹⁰

På den förutsedda invändningen: ”Ni vill alltså att arbetarna med röstövertikt skall besluta i vetenskapliga, filosofiska, estetiska frågor!” svarade Lenin:

”Lugna er, mitt herrskap! För det första är det tal om partilitteratur och dess underordnande under partikontroll. Var och en har frihet att skriva och säga vad han behagar, utan minsta inskränkning. Men varje fri förening (däribland partiet) har också frihet att utesluta sådana medlemmar, som använder partiets etikett för att predika partividriga uppfattningar. Yttrande- och pressfriheten skall vara total. Men också föreningsfriheten skall vara total. Jag måste i yttrandefrihetens namn inrymma den fulla rätten att skrika, att ljuga och att skriva allt som behagar dig. Du måste emellertid i föreningsfrihetens namn inrymma rätten att sluta eller upplösa förbund med folk som säger det ena eller det andra.

Partiet är ett frivilligt förbund, som utan tvekan skulle falla samman först ideologiskt, sedan också materiellt, om det inte gjorde sig av med de medlemmar som predikade partividriga uppfattningar ... Friheten att tänka och friheten att kritisera inom partiet kommer aldrig att låta oss glömma, att det finns en frihet för människor att gruppera sig till förbund, som kallas partier.”²⁹¹

Man förutsätter alltså ett tillstånd, i vilket partierna är *frivilliga* förbund, och där man inte får några fördelar av att tillhöra dem, eller nackdelar av att bli utesluten ur dem. Den som frivilligt har anslutit sig till partiet kan inte i tal och skrift förgripa sig mot partiet. Inom partiet är han emellertid fri att tänka och kritisera, och utanför partiet finns full yttrande- och pressfrihet. Vad Lenin krävde var den självklara ”partitroheten” hos publicister som är partimedlemmar; ett politiskt, inte ett estetiskt påbud.

Efter en briljant polemik mot hyckleriet om skriftställarnas och konstnärernas ”absoluta frihet” i den kapitalistiska världen, ställer Lenin som motsats upp den ”verkligt fria, med proletariatet öppet förbundna litteraturen” utan hyckel. Han ställer inga krav, utan uttalar en önskan, när han som avslutning på artikeln säger:

”Det kommer att vara en fri litteratur, som kommer att värva ständigt nya krafter till sina led, inte genom vinstlystnad eller karriärlystnad, utan genom socialismens idé och sympatin med de arbetande. Det kommer att vara en fri litteratur, eftersom den inte tjänar någon övermått hjältninna, inte de uttråkade och övergödda ‘översta tiotusen’, utan miljoner och åter miljoner arbetande, som förkroppsligar landets blomma, dess kraft, dess framtid. Det kommer att vara en fri litteratur som befruktar mänsklighetens revolutionära tänkande till sista ordet med det socialistiska proletariatets erfarenhet och levande arbete. Den kommer att skapa en ständig växelverkan mellan erfarenheterna från det förgångna (den vetenskapliga socialismen, som har fulländat socialismens utveckling från dess primitiva, utopiska form) och erfarenheterna från nutiden (de arbetande kamraternas nuvarande kamp).”²⁹²

Lenins kamp- och livsledsagarinna Nadesjda Krupskaja bekräftar i maj 1937 i ett utlåtande det som följer av en analys av denna ofta missbrukade artikel *Partiorganisation och partilitteratur*. Detta utlåtande, som publicerades av tidskriften *Drusjba Narodov* i nummer 4 år 1960, säger bl. a. följande: ”Man måste klargöra av vilken anledning en artikel skrevs, i sammanhang med vilka händelser. Lenins artiklar ‘Om den proletära kulturen’, om ‘Partiorganisation och partilitteratur’ och om ‘Ungdomsförbundens uppgifter’ gäller inte skönlitterära verk.” Krupskaja stod Lenin

²⁹¹ Ibid, sid 32 f

²⁹² Ibid, sid 34

obestridligen närmare och kände bättre till hans avsikter än trossen av hans epigoner.

Lenin var inte på något sätt ofelbar, han har aldrig ansett sig vara det. Att presentera det han sade och skrev som Helig skrift, motsäger den store revolutionärens väsen, som trängde in på otrampad mark och inte sällan gick vilse i täten.

Till och med sitt största verk, *Oktoberrevolutionen*, betraktade han som ett komplicerat resultat av subjektiva och objektiva faktorer. Han upprepade ständigt tanken att Ryssland inte längre skulle komma att stå i spetsen för de internationella revolutionära krafterna om en socialistisk revolution inträffade i något utvecklat land. Den socialistiska revolutionen var huvudproblemet i hans liv, alla hans tankar och funderingar utgick från den och förde tillbaka till den. Lenin var den största taktikern och strategen i den revolutionära arbetarrörelsens historia. ”Drömmaren i Kreml” hade säkert inte kunnat drömma om, att man till femtioårsdagen av den av honom ledda revolutionen skulle uppföra ett monument som — bortsett från dess konstnärliga undermålighet — framställer Lenin som en sträng och pliktmedveten byråkrat och inte som vårt århundrades Prometheus.